

24

3

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

ÜLKÜ'nün birinci ve ikinci sayıları kalmadığı için, yeni abonelere ve bazı bayilere gönderilememiştir. Bu sayıların ikinci baskısı yakında yapılacaktır.

ÜLKÜ, NİSAN 1933

Disiplinli Hürriyet	Recep	177
Devlet ve Vatandaş	Mehmet Saffet	181
Halkçılık	Nusret Kemal	185
Türk Devletinde Halkçılık	K. Naci	191
Halkevinin Çatısı Altında	Dr. Cevdet Nasuhi	194
Yeni Demiryollarımızın Büyük Hedefi	Kemal Turan	198
Milliyetçi ve Taazzuvcu İktisat	Aydoslu Sait	201
Fin İli ve Fin Dili	Abdullah Battal	209
Dil Seferberliği		219
Karacaoğlu	İshak Refet	222
Zeynep Gel (Şiir)	Mitat Ömer	230
Sırp Sındığı	Mehmet Şeref	231
"Yaban,"	Kâzım Nami	234
Kışla ve Köy Terbiyesi	Hilmi A. Malik	237
İtalyada Halk ve Gençlik Teşkilâtı	Selim Sırrı	241
Kültür ve Medeniyet	Necip Ali	244
Hangi Suları İçmeli	Kerim Ömer	246
Askerlikten Dönüş	Celâl Sıtkı	250
Dişlerin İzi	G. Ata	254

"ÜLKÜ," nün sayıfaları inkılâplarımızı yaymaya yarımaya yarımaya yarıyacak veya yaymaya yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. "ÜLKÜ," ye yazı yazarlara para verilmez.

Neşrolunmayan yazılar sahibi tarafından posta yolu gönderilerek istenmedikçe geri yollanmaz.

"ÜLKÜ," ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekette inkılâp ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

"ÜLKÜ," nün en az dört sayısına birer broşür ilâve olunur. Bu ilâve broşür için ayrıca para alınmaz ve broşür mecmuadan ayrı satılmaz.

"ÜLKÜ," nün bir sayısının fiati — ilâve veya ilâvesiz — yirmi beş kuruştur.

"ÜLKÜ," nün yıllık abone fiati 250 kuruştur. Yalnız ilk mektep muallimleriyle Darülfünun ve her derecedeki mektepler talebeleri için abone fiati 175 kuruştur.

"ÜLKÜ," nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye cilt başından mecmua gönderilir. Yalnız hesapları mali yıla bağlı resmî daireler bu kayıttan müstesnadır.

"ÜLKÜ," nün her sayısı, içinde yazısı bulunan zatlere, parasız olarak gönderilir.

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

DISIPLINLI HÜRRIYET

RECEP

KUTUP cümudiyelerinin üstünde birbirini yiyen hür (!) foklar var; Alaskada birbirini yiyen hür (!) ak ayılar var.

Sonra,

Medenî şehirlerde demir kafesler içinde vahşi hayvanları afonyonla uyuşturup onları kamçı altında terbiye (!) eden cambazlar var.

Daha sonra,

Memleketin şehirlerinde, köylelerinde, limanlarında, dağlarında... işleri insanlık şartlarına uygun esaslarla tanzim eden birbirini çiğnemedi, ezmedi ve kurduğu devleti bozmadan, yıkmadan yaşayan milletler var.

””

Türkiyede, bizim bugünkü mesut memleketimizde bir takım deliler “cahil veya bozguncu değillerse delidirler,, bağırrıyorlar:

— Boğuluyoruz. İçinde yaşadığımız memleketin havasındaki tszyik bizi öldürüyor. Hürriyet isteriz!

Bunlar bilerek bilmiyerek yuka-

rıda yazdığım birinci tipi bir devlet örneği olarak alıyorlar.

Gene Türkiye’de, gene bizim bugünkü mesut memleketimizde başka bir takım deliler “cahil veya ykıcı değillerse delidirler,, bağırrıyorlar:

— Boğuluyoruz. Fazla, geniş hürriyet memleketimizin havasını zehirliyor. Disiplin isteriz!

Bunlar da bilerek bilmiyerek ikinci tipten bir sisteme sapıyorlar.

Tanzim ve tatbikte henüz eksiklerimiz olmakla beraber, biz üçüncü yolu tutmuş bulunuyoruz. Her gün biraz daha toplanarak, biraz daha kuvvetlenerek o yol üzerinde yürüyoruz.

Hürriyet!

Bu mefhumun üzerinde neler yazılmamış, neler söylenmemiştir. Bütün insanlık tarihinde, uğrunda en çok kan dökülen kıymeti en üstün görülen mefhum hürriyettir. Öte taraftan disiplin tarafı iyi kurulmaması bir içtimaî heyette hürriyetin yaptığı tahrir

tesiri başka hiçbir tesirle ölçülemez.

Şu halde feyizlerini tatmak istediğimiz hürriyetin ölçülerini iyi anlamak, iyi tatbik etmek, ve bu yolda dünyanın geçirdiği tecrübelerden istifade etmek lâzımdır.

Eski ahlâk, klâsik kanunlar casusu, katili takip ediyor. Yeni cemiyetlerin ahlâk telâkikleri, vatan-daşların umumî faydalarını korumak noktasından çok şümullenmiştir. Biz hırsızlığı neden yasak ediyorsak bozguncuyu onun için tenkil ediyoruz. Bence sinsi bir bozguncu, soyan bir spekülasyoncu bugünün cemiyetine karşı, cüretli bir kasa hırsızından daha az mücrim değildir.

Bazı başka misaller:

Bugün Türkiyede söz hürriyeti, yazı hürriyeti var. Fakat şeref satıp para kazanmak isteyenler bu vasıtayı kullanamazlar. Neşir hürriyetine rağmen bir hiyanet vesikasını devlet müsadere eder. Cümhuriyet ve milliyet düşmanlarını, milletin ruhuna kargaşalık aşılayanları kanun takip eder.

Beni bıraksınlar. Hatta en yetişkin bir memlekette birkaç gazete kurayım. Her gün milletin kendi hükümetinden zulüm, esir muamelesi gördüğünü, hakların çiğnendiğini, millet hazinesinin yağma edildiğini sistemli bir inatla, yazayım, yazayım..... Nihayet birçoklarını ayaklandırabilirim.

Bugün Türkiye'de ticaret hürriyeti var. Fakat meselâ taşış yasaktır. Bir tütün denğinin, bir incir kutusunun içine fena şeyler sıkıştırarak müşterisini aldatmak isteyenle-

rin Devlet yakasına yapışır. Çünkü bu günün dünya tutumuna göre bu, millî istihsali, millî ticareti öldürebilecek bir cinayettir.

Memleketimizde cemiyet kurma ve toplanma hürriyeti var.

Fakat hiyanet için, tahrip için, tecavüz için geri fikirleri diriltmek için toplanmağa ve birleşmeğe devlet izin vermez.

Seyahat hürriyeti var.

Memleketimizde serbest geziyor, seyahat ediyoruz. Etrafımızdaki masum insanlara Mehtiden, deve rüyasından, festen bahsederek onları aldatmağa teşebbüs edersek hükümet elbette serbest seyahatımızı bozar ve yakamıza sarılır.

Biz memleketimizde hür olarak düşünüyor, toplanıyor, yazıyor, söylüyor, çalışıyor, kazanıyor, malımıza, paramıza tasarruf ediyoruz. Hür olarak yaşıyoruz. İnanarak söylüyorum ki, içinde yaşadığımız şartlara uygunluk kaydı altında bugün Türkiyede mevcut hürriyetten daha genişi, daha üstünü dünyanın bir yerinde yoktur.

Hürriyette ölçülere, kanun kayıtlarına razı olmamak yüzünden bir gün vatandaşın şerefi, hakkı, emniyeti ve memleketin birliği, kuvveti tehlikeye düşer, bedbinlik, ümitsizlik artar. En akli başında insanlar hürriyetten şikâyete başlarlar. Bu kargaşalık arasında yıkılıp çökmeden kurulmanın tek çaresi hürriyetlerin kaldırılması olduğu iddiası revaçlanır.

Hürriyet ve masuniyetleri şekillendiren Fransız İhtilali, Versay ida-

resinin bir aksülameli idi. "Hukuku Beşer., beyannamesindeki mutlak hürriyet telâkkisi bütün dünyaya basma kalıp aşılandı. Her şeyin iyisini ve dorğusunu yapmak davasında olan Avrupalılar bu telâkkiyi zamanlarına, muhitlerine, milletlerin hususî şart ve kabiliyetlerine uygun bir hale koyamadılar. Büyük harpten sonraki devir bir takım başka âmillerin de tesiri altında büyük kargaşalıklar doğuruyor. "Hukuku Beşer., hürriyeti nasıl bir zulüm devrinin aksülameli ise bugün doğan ve bazı memleketlerde yer alan karşı fikirler, sıkı idare tipleri de ölçüsüz hürriyetin aksülamelidir.

Birden fazla medenî adamın bir sofrada yemek yemesi, bir otele oturma, bir vagona seyahat etmesi bile bir takım kayıtlar ile bağlıdır. Fertlerinin yetiştirme farkları görüş ve düşünüş ayrılıkları ve menfaat hesaplarıyla, bir millet, hareketli bir ihtiras manzumesidir. Bu kaynaşan karaballığın cemiyete zarar gelmeden çalışması ve yaşaması için lüzumu olan kayıtlar konulmalı ve vatandaşlar bu kayıtları severek tanımalıdırlar. Ferdin hürriyeti fikrinin yanında bir taraftan da millî disiplin fikrini yaşatacak alışkanlık ve uysallık itiyatları kuvvetlendirilmelidir.

Biz, düşünen, yazan, söyleyen, çalışan ve kazanan "hürriyetli., ve aynı zamanda cemiyeti korumak ve yaşatmak için lâzım olan bütün kayıtları tanıyan, devlet otoritelerinin, millî şeflerin hükümlerine candan uyan ve inanan "disiplinli., bir cemiyet kurmak davasındayız.

"Benden başka kimse yok., diyen

zihniyet ile bir aşiret reisinin veya bir orta devir kralının iddiası arasında fark yoktur. Millet kütlesini inkâr eden ve kimseye nefes aldırmayan bir zümrenin zorlu hakimiyeti altında devamlı bir idare kurulamaz. Zorluk ve karışıklık zamanlarında geçici bir müddet için devletin müdafası yolunda alınan tedbirler buradaki bahsimizin sınırı dışındadır.

Tarih ölçüsü ile asırlar bir kıs günkü kadar kısadır. Hürriyet ile disiplin arasında muvazene kuramıyan milletler bu kısa günün her saatinde büyük hâdiselerle sarsılmağa mahkûmdurlar.

Biz, hangi yol ve hangi maksatlar için olursa olsun, bir milletin uzun devirler zor altında tutulacağına ve ona hürriyeti cemiyetin malı olarak tattırmadan, devlet işlerinde millî murakabeye açık bir yol bırakmadan devamlı bir idare kurmak kabil olacağına inanmıyoruz .

Türkler, arkasındaki beş on asrın gölgesine sığınmış uydurma "sunî., bir millet değildir. Onun için arkamızda olduğu kadar önümüzde de uzun devirleri kucaklıyan bir ülküyü tahakkuk ettirecek uzun hayatlı, ebedî bir devlet kuruyoruz. Bu devleti kurmada olduğu gibi onun yaşamasında da besleyici ve koruyucu mefhumlara sadık kalıyoruz; bu yolda tedbirler alıyoruz; ve ihtiyaçlara göre bunları yeniliyoruz.

Millî disiplin anlayışında milletleri sürüleştiren hudutlara kadar varmak felâket getirir. Hürriyetin ve disiplinin hudutlarını, tatbik olun-

dukları millet hayatının kendi hususî şartları çizer.

Biz, her ferdi cemiyet ruhunun sevgi, saygı ve itaat maddelelerinden yağrulmuş imtizaç malzemesi ile Devlete ve biribirine eklenip bağlanan bir millet,...

Biz, nizamlı, emniyetli bir devletin vatandaşlara hürriyetin usaresini tattırırken serseri dağınıklığın, milliyetsiz boşluğun ve en kuvvetli cemiyetleri dağıtıp parçalıyan serkeşlik ve itaatsizliğin yırtıp öldürü-

cü tesirlerinden anlıyan, bundan kaçan yepyeni bir millet olarak yetişmek istiyoruz.

Disiplinli hürriyet!...

Bu, Cümhuriyet Halk Fırkası evlâtlarına, Halkevlerinde her gün biraz daha yetişip açılan memleket çocuklarına ve bütün vatandaşlara "mot d'ordre,, olmalıdır.

Gelecek makalem:

"Birlik, beraberlik, bütünlük,,

DEVLET VE VATANDAŞ

MEHMET SAFFET

—TÜRKİYE'DE bugünkü içtimaî fel-sefeye göre cemiyet ve fert, devlet ve vatandaş mefhumlarını nasıl telâkki etmeliyiz? Bu nokta tavazzuh etmeli ki gençlerimize verilecek içtimaî terbiyeyi sağlam bir esasa bağla-mış olalım. —

Her şeyden evel cemiyetten ayrı bir fert, tecrübenin tanımadığı mücerret bir mefhumdur. Fertlerden ayrı olan bir cemiyet mefhumu da aynı derecede mücerrettir. Hakiki olan şey insanî hayattır. Bunun ferdi vya içtimaî, hususî veya umumî safhaları vardır. Fakat daima bu hafsalar biribiriyile beraber gider, ve tıpkı Spinozanın cevherinin vasıfları gibi "millî hayat,, , "insanî hayat,, denilen mutlak ve umumî hayatın vasıflarıdır.

Şu halde cemiyet ve fertler, biribirinden ayrılmış olduğu halde müstakil hâdiselere malik değildirler. Bunlar aynı hâdisenin toplu veya dağınık safhalarıdır. Aradaki münasebet neferle ordu veya talebeyle sınıf arasındaki münasebete benzer. Bu küçük gurupla bu büyük gurup arasında esas itibariyle bir fark yoktur. Cemiyetten bahsettiğimiz zaman zihnimiz bu kelimenin taallük ettiği bütün bir halk kütlesini görür; halbuki fertten bahsederken umumî manzarayı bırakıp onu ayrı olarak dü-

şünürüz, güya hakikaten cemiyetten ayrı imiş gibi görürüz. Hükümet kabinesini teşkil eden zatlerin isimlerini saymak kabine fikrini vermediği gibi toplu bir gurupa birden bakışla fertlerini ayrı ayrı görmek arasında fark vardır. Bir resme baktığımız zaman onun bütünlüğünün uzaktan görünüşü yakına gidip de ayrı ayrı boya parçalarını görmekten tamame farklıdır. Her ikisinde de aynı şeye bakıldığı halde ayrı ayrı şeyler görülüyor. İşte cemiyet ile fert arasındaki ayrılık da yalnız bu manada olabilir. Resimde olduğu gibi biza-tihî ayrılık mevcut değil, ancak müşahit onu öyle görüyor. Binaenaleyh ferde bakış içtimaî gurupa hususî bir bakıştan başka bir şey değildir. Ayrı bir varlığı yoktur. İrsî ve içtimaî âmillerle gurupa bağlıdır.

Bu mülâhazalardan sonra umumiyetle carî olan bir telâkkinin, fert ile cemiyetin ayrı ve hatta birbirine oşman olduğu telâkkininın yanlışlığı anlaşılır. "İçtimaî,, , "social,, kelimesi üç muhtelif manada kullanılır; ve hiç birisinde de müstakil şahsiyete zıt değildir. En geniş manasında bütün insaniyete taallük eder. Bu manada fert bütün vasıflariyle içtimaîdir. Zira bu vasıfların hepsi şu veya bu suretle umumî hayata bağlıdır. "İçtimaî,, , ikinci manasiyle ko-

nuşma ve görüşme hayatını, yüzyüze sempatiyi ihtiva eder. Bilhassa bu manada şahsiyet aşıkâr olarak mevcuttur. Üçüncü manada müşterek hayrın yapılmasındaki, cemiyetin mukadderatındaki iştirak ve âlâka derecesi murat edilir. Yani bunda bir nevi ve belki en yüksek ahlâkîlik manası vardır. Cinayet ve menfaatpe-restlik gayri içtimâfidir dediğimiz zaman bu üçüncü manaya muhalif bir hareket murat ederiz.

Ferdiyetçilik ve cemiyetçilik "sosyalizm,, kelimelerinin ifade ettiği mana da fert ve cemiyet arasındaki münasebete benzer. Aralarında zannedilen mübânenet mevcut değildir. Ferdiyetçi bir temayülü gösteren hâdise gene cemiyetin bünyesinden çıkmıştır ve içtimâfidir. Aynı suretle cemiyetçi telâkî edilen bir hâdise de muhakkak ferdi bir safhayı ihtiva etmektedir. Avrupa tarihinin başlıca devirlerinin inhitatı şu veya bu esasa göre bu tek mefkûrenin ikiye ayrılarak materyalist bir egoizme sapılmış olmasında görülebilir. Atina'da sofistler devri böyle idi. Yunanistan'ın inhitatında bu ahlâkî sukut büyük bir âmil olmuştur. Roma İmparatorluğunun sukutu içtimâî ruhun tereddidi ve "her fert kendisi içindir,, düşüncesiyle ifade edilen bir nevi egoizmin zuhuriyle meydana gelmiştir. Orta çağın feodalite devri derebeylerin ferdiyetçiliğine istinat etmiyor mu idi? Rönesans ve reform devirleri ise gene ferdiyetçi bir temayülü ifade eder; 17 inci ve 18 inci asırların septik, entellektüalist cereyanları da gene kuvvetli bir ferdiyetçilikti. Zamanımızda ise demokrasi

mefhumu ile müstakil şahsiyetler ve cemiyet mefkûresi en ahenkli bir şekilde hakikî vahdetine irca edilmiştir. Feryidetçilik diye bu kadar vasî manalar ifade eden bir kelimenin hiçbir mana ifade etmediğini kabul etmek belki daha doğru olur.

Cemiyet ferdi hukuku gasbediyor denildiği zaman buradaki cemiyet kelimesinden bir ferdin meydana getirdiği bir cereyan murat ediliyor. Cemiyetin de ferdi şahsiyetten ayrı bir manası yoktur. Hasılı nerede hayatı cemiyet halinde bulursanız orada hayatı ferdi olarak da bulacaksınız; ve nerede ferdi olarak bulursanız orada içtimâî olarak da bulacaksınız. Devletin vazife si bu ikisini ahenkli bir şekilde inkişaf ettirmek-tir.

Birçok kimseler fert ile cemiyeti sadece birbirinin zıttı olarak değil, aynı zamanda birinciyi ikincinin esası olarak kabul ederler. Böylece fertlerin cemiyeti meydana getirdiği kabul olunur. Bunun aksi olan iddiaya da garip görünmekle beraber kuvvetli bir içtimâiyat mektebinin esaslarındandır. Birincinin sebebi hayatın ferdi safhasını kolaylıkla ve tabii olarak düşünebilmemizden ileri gelir. mücerret düşünebilmek epiyce faal Gurupları, cemiyetleri ve beşeriyeti ve terbiye görmüş bir muhayyileye ihtiyaç gösterir. Cemiyeti umumiyetle fizikî varlıkların mecmuu gibi görürüz, onu canlı bir küll olarak gösterebilmek epiyce müşkül bir iş-tir. Onun için birçokları cemiyeti esrarengiz bir şey telâkî eder ve bir şahsiyet olduğundan şüphelenmeğe mütemayil olur. Bazıları fert ile ce-

miyeti karşı karşıya mukayese ettikleri zaman ferdi fena, cemiyeti iyi görürler. Tekâmülün ferdiyetten içtimailiğe doğru gittiği ileri sürülür. Binaenaleyh fert cemiyetten eveldir ve tekâmül ettikçe cemiyet meydana gelir derler.

Halbuki fert ne zaman itibariyle cemiyetten evel, ne de manen onun üstündedir. Eğer içtimailik daha yüksek bir zihni hayatın mahsulü ise, bu hayvanlara kıyasen insanın daha yüksek oluşundandır. Eğer iptidai kabilelerin manen ve ruhan aşağı olduklarını kabul dersek fertlerinin de aynı derecede aşağı olduklarını kabul etmeliyiz. Her ikisinin de terakki veya tereddidi daima mütevazın olmakta ve birbirinden ayrılmaz bir haldedir. "Millî hayat,, "insanî hayat,, her ikisini toplıyan bir vahdettir, bir küldür. Ferdi hayat, içtimai hayat diye tamamen müstakil bir tecezzi kabul etmez. Meselâ Shakespeare ne tamamen müstakil bir fettir ne Her ikisinin birleşmesinden meydana gelmiş, tecezzi kabul etmez bir vahdettir. Bazılarına göre insiyakları ferdi ve içtimai diye iki kısma ayırmak da doğru değildir. Son ruhiyat telâkkileri insanı bir kül olarak kabul eder. Fert ancak bütün insiyaklarının ahenktar bir surette tevazün ve inkişafıyla yükselir ve binaenaleyh ancak bu suretle içtimai olur.

İçtimai telâkki, cemiyet azalmanın şahsî hayatlarının içtimai kıymetlerle mütevazın olarak inkişafı demektir. Ahenkli bir inkişaf temin etmek idealine teveccüh eden bir cemiyet nazariyesi vazıhan teşriki me-

saiyi esas ittihaz eder. Bu noktada büyük filesop Aristo ile birlikte diyebiliriz ki cemiyet iyi şahsiyetler yetiştirmeği hedef ttihaz eden beşerî münasebetlerden ibarettir. İçtimai hayat esas itibariyle müşterek maksatların husulü için birlikte çalışmadır. Bu itibarla cemiyetin en çok tecezzi etmiş olması, içinde teşriki mesaisinin en mükemmel ve tamam olması demektir.

Fakat bunu söylerken iki noktayı göz önünde bulundurmamak lâzımdır: Evvelâ teşriki msainin müspet ciheti, yani karşılıklı yardımı olduğu gibi menfi ciheti de, yani çarpışması ve geçimsizliği de vardır. Bunun telâfisi için "tolerans,, denilen tesamüha malik olmak lâzımdır. Saniyen içtimai hayat ile devlet hayatını birbirinden ayırt etmeliyiz. Devletin alelâde içtimai hayattan ayrı olarak iki mühim farikası vardır: Biri devlet hayatının muayyen müesseselerle tebellür etmiş olması; diğeri devletin mecburî bir teşarük şekli oluşudur. Devlet, umumî meselelerle meşgul olarak umumî kanunlar koyar. Bu kanunlar ferdin tabiatindeki hususî temayüllere uygun olmıyabilir O, cemiyetin kökü ile meşgul olduğundan tezyinatını düşünmez. Bundan başka devletin kanunları arkasında bir kuvvet vardır ve hudutları içinde yaşıyan her fertten ister istemez bir itaat bekler. Bu hususta ihtiyarî hareket yoktur. Halbuki içtimai hayatın alelâde teşarüklerinde böyle bir cebir mevcut değildir, nihayet onlardan ayrılmak mümkündür.

Fakat devletin kanunu tam bir ihtiyacın mahsulü olmadıkça gayritabiî bir mecraya girer ve ahlâkî ve manevî kıymetini kaybeder. Düşünmeli ki bir devletin en birinci vazifesi ahlâkî ve manevî ufulesidir.

Şimdi ferdin hukuk ve hürriyetinin devlet ufulesiyle hangi noktalarda çarpıştığını görelim. Böyle bir çarpışma hakikaten var mıdır? Her şeyden evvel şunu bilmeliyiz ki hürriyet içtimai bir mefhumdur; içtimai kayıtlar olmadan hürriyet tasavvur edilemez. Cemiyet içinde yaşamıyan bir adam tahayyül etsek onun için hürriyet mefhumunun manası yoktur. İçtimai bir mefhum olarak hürriyetten kastettiğimiz mana cemiyetin bütün uzuvlarına aynı derecede şamil olabilen bir hürriyettir. Yoksa kuvvetlinin zayıfı ezmesi demek değildir. Binaenaleyh takyidat olmadan böyle bir cemiyetin mevcut olamıyacağı anlaşılır. Hürriyetin tesisi demek bir takım kayıtları teşkilât altına almak demektir. Kendi kendini idare eden müstakil bir halk kütlelerinde yani deomkratik bir cümhuriyet şeklinde idare edenlerle idare edilenlerin teması kadar zarurî bir ihtiyaç yoktur. Ancak c sayede bütün vatandaşlara mütesaviyen şamil olacak bir hürriyet tesisine imkân hasıl olur. Aksi takdirde yani demokratik olmiyan mutlakiyetçi veya müfrit sosyalist bir cemiyette bazılarını terbiye etmeğe tahsis edilen müesseseler, diğerlerini ahlâksız ve gayriiç-

timai yapar. Saltanat devrinin sa-rayları, seramedanı bunun bariz bir nümunesidir. Devlet halkın idaresinin tecellisi olmadıkça bu daima böyle olmuştur.

Görülüyor ki demokratik bir devlette siyasi murakabeden, teşriî ve idarî makineden daha mühim esas ahlâkî meseledir. Müesseselerin manevî rolleri ve hususiyetleridir. Vatandaşların ferdi hakları ve vazifeleri hep birden cemiyetin ve devletin ta-nıdığı manevî nizam sistemini meydana getirir. Vatandaşların ferdi hakları ise ancak umumun müşterek menfaati esasına istinat edebilir ve daima bir vazife ile müterafiktir. Onun içindir ki hak mefhumu cemiyetin mahsulü olan ve onun kefaleti altında bulunan bir şeydir. Müfrit sosyalizm ise vatandaşın hak ve mesuliyetini inkâr etmek şöyle dursun onu âdeta esir mevkiine indirir.

İşte demokrasi, vatandaşlar arasında veya vatandaşlar ile devlet arasında ahenkli bir teşriki mesaidir, dediğimiz zaman bu tarif hak mefhumunun bu suretle doğru olarak açıklanmasının tabii bir neticesidir. Hakiki demokratik rejimde bu tarif en yüksek tecellisini bulmuştur. Türk milleti tarihte görülmedik fedakârlık ve kahramanlığı ile kurduğu cümhuriyet rejiminde bu yüksek ülkünün tahakkukunu istihdaf ediyor. Büyük Gazi milletine bu hedefi kuvvetle göstermiştir. Üzerinde yürüyeceğimiz ve yükseleceğimiz yol ancak bu yoldur.

HALKÇILIK

NUSRET KEMAL

Ankara Halkevinde bu eve mensup münevverler arasından bir gurup her hafta hususî toplanmalar yapmağa başlamıştır. Bu toplanmalarda arkadaşlardan biri kısa bir "söz,, ile bir mevzu ortaya koymakta ve sonra bu mevzu üzerinde, bulunanların soru ve cevaplarıyla, bir konuşma yapılmaktadır. Nusret Kemal Bey tarafından söylemiş olan ilk sözü aşağıya koyuyoruz:

HALKÇILIĞIN manasını araştırmadan evel "halk,, ne demektir onu kararlaştırılm. Halk, bir memleketin hudutları içinde, memleketin en umumî kültürüyle biribirine bağlı olan ve aşağı yukarı aynı kazanç ve yaşayış seviyesinde bulunan büyük ekseriyet, büyük orta tabakadır. Beşeriyetin belki en eski devirlerinden beri cemiyetler üç başlıca sınıfa, tabakaya, ayrılmıştır: Yüksek, orta, aşağı. Her tabakanın kendine mahsus vasıfları vardır. Yüksek tabakaya üstünlüğünü temin eden zenginlikten ziyade irsî vasıfları ve en ziyade muhiti, yani kültürü olmuştur. Nitekim, sonradan görmeler, harp zenginleri hiçbir yerde ve hiçbir zaman yüksek tabakaya girememiş, kendi kendilerine ayrı bir sınıf teşkil etmişler. "Sonradan görme,, tabiri cemiyetin sınıflama şuurunda "gör-

gü,, yani daha geniş tabiriyle kültürün servet ve mevkiden çok daha üstün olduğunun açık bir delilidir. Aşağı tabaka ise görgüsü ve geliri az, yani yaşama seviyesi düşkün olanların sınıfıdır. Burada da görgünün paradan evel geldiği meydandadır. Bir dilenci, bir kötü kadın, bir dolandırıcı, bir yankesici zengin olmakla, cemiyetin galat görüşleri müstesna, aşağı olmaktan kurtulamaz. Bu sınıflamayı yapan cemiyet şuurudur; yükseği ve aşağıyı tayin edebilmek için aldığı esas ölçü de "orta,,dır. Orta, kelimenin kısmen ifade ettiği gibi, iki ucun arasındaki aşağı yukarı müşterek vasıfları olan büyük ortadır. Her memleketin kültürü ayrı, kazanç ve yaşama seviyesi farklı olduğu için iki uçlar gibi orta da memlekettten memlekete değişir. Binaenaleyh, "halk,, beynelmilel değildir, millidir. Yani "halk,, dediğimiz zaman beynelmilel bir sınıf aklımıza gelmez, Türkiye hudutları içinde yaşayan on yedi milyon insan arasından on beş milyon halis Türkün, bir milyon yüksek tabakaya, iki milyon aşağı tabakaya ayırırsak, on iki milyonluk büyük ekseriyeti gelir. Müşterek vasıfları iyice billürleştirebilmek için bu on iki milyon halkın içinden iki milyonunu da şehir halkına ayıralım. Bu

suretle Türkiye'de halk dediğimiz zaman kastettiğimiz şey on milyon Türk köylümüz oluyor.

Bu tarifile halk tabirinin etrafına şehir halkını dışarda bırakan bir çerçeve çizmiş oluyoruz. Şüphesiz şehirlerde de "halk," vardır, ve şehirlerde de ekseriyeti halk, yani orta tabaka teşkil eder. Fakat şehir halkı ile köy halkı arasında vasıf farklarının büyüklüğü iki halkı tek tabir altında toplamağa imkân bırakmaz. Ve şehirlerimiz, şehir denmeğe değer şehirlerimiz, o kadar azdır ki, şehir halkına üstün bir yer vermek de doğru olmaz. Şehir halkı diye tasrih ettiğimiz zaman büyük şehirlerde oturan orta tabakayı anlamamız icap eder. Büyük şehirden kastettiğimiz şehir vasıflarını nisbeten haiz şehirlerdir; Ankara, İstanbul, İzmir gibi. Bunlara belki üç dört isim daha ilâve edebiliriz. Üst tarafı nüfusu ne kadar olursa olsun içtimaî ve hatta iktisadî vasıflar itibarıyla köy olmaktan çıkmamıştır. Demek oluyor ki şehir halkı diye tasrih etmeden, sadece "halk," dersek sayılı büyük şehirlerimizin dışında, yani kasabalarımızda, köylerimizde oturan ve göçebe yaşayan *rural* halkımızı kastediyoruz. Maamafih bu demek değildir ki şehir halkını ihmal edelim; yalnız şu demektir ki şehir halkının refah ve inkişafı, hatta en kestirme tabiriyle hayatı, asıl halkın refah ve inkişafına bağlıdır.

Halk kelimesinin manasını bu suretle çerçeveledikten sonra "halkçılık," tabiriyle ne kastettiğimizi vuzuhlandıralım. Bu vuzuha varabilmek için "halkçılık," tabirini de ikiye

bölmeli: Devlet halkçılığı, cemiyet halkçılığı, ve halkçılığı bu iki bakımdan tahlil etmeliyiz. Cumhuriyetçi bir rejimde devlet halkçılığının esasını halkın memleketin umumî idaresini eline alması gayesi teşkil eder. "Gaye," diyoruz, çünkü tarihin hiçbir devrinde ve dünyanın hiçbir yerinde bu bir vakra olamamış, ancak bir gaye ve çok defa *yarı şuurlu* bir gaye olarak kalmıştır. Halk hâkimiyeti namına halkın gücü ve kanı kullanılarak yapılan inkılâplar çok geçmeden zümre hâkimiyetleri şekline inkılâp etmiş ve halkçılık şuurunu yavaş yavaş kaybetmiştir. Cumhuriyetçiliğin temeli halkın memleketi idare edebilecek bir seviyeye plânlı bir surette erştirilmesi olduğu halde, halk hiçbir yerde ve hiç bir zaman bu seviyeye getirilmemiş ve halkın cahilliği ve zaafı cümhuriyetçilik namına zümreler tarafından istismar olunmuştur. Şimdiye kadar görülen demokrasilerde halka verilen azamî rol tasvipçilikten ibaret kalmış, memleket idaresine çok pasif bir iştirakten öteye geçememiştir. Demokrasinin en ziyade aleyhinde olanlar bile kabul ederler ki bu "tasvipçilik," bugünkü demokrasinin iyi bir cihetidir. Demokrasi taraftarları da kabul etmek mecburiyetindedirler ki bugünkü şeklinde demokrasinin başka iyi cihetini bulmak için fazla hüsnüniyete ihtiyaç vardır. Fakat ne bu tek iyilik veya kusur ideal demokrasinin asıl malıdır, ne de bugünkü tezatları ve zaafı. Demokrasi bir inkılâbın mahsulü değil, gayesidir. İnkılâp bu gayenin önünü setliyen engelleri yıkmak, bu

gayeye giden yolu açmak ve cemiyeti bu gayeye vardırarak şuuru kurmak için yapılır. Bu itibarla demokrasi inkılâpçıları bu işin peygamberleri, havarileridir. Bu sıfatlarıyla demokrasi inkılâpçıları, en liberal dinleri kuran peygamberlerin bile olduğu gibi, diktatördürler, başlangıçta işi lüzumsuz ve vuzuhsuz münakaşanın çıkmazına sokmamak için fikirleri biraz klişeleştirirler ve arkalarından gelenlerden mutlak bir itaat isterler. Fakat açık olarak ortaya koydukları idealde o kadar özgeci (gayrendiş), o kadar kendini vermiş, o kadar feragatlidirler ki onların emirleri kanun emrinden, hapis korkusundan, darağacı dehşetinden daha tesirlidir, onlara korkulduğu için değil, sevgi ve inanla bağlanıldığı için itaat olunur. Bu inkılâpçılardan aldığı ideal hızı ile ve onların rehberliğiyle milletin özlü kısmı büyük gaye etrafında toplanır ve teşkilatlanır, inkılâp ordusunu kurar. İcap ederse bu ordu ideali korumak için kendi kanını da, başkalarının kanını da döker. Şüphe yok ki bu da başlangıçta bir türlü zümre idaresidir. Fakat başka zümrelerden şu farkı vardır ki, cumhuriyetçiler zümresinin kapısı memleketin idaresinde söz sahibi olabilecek ruhî kabiliyetlere malik olan her ferde açıktır. Bu kabiliyet ve temayüller kapalı akideler değil, aykırı tesirler altında kalmamış her normal insanın malik olması tabii olan his ve fikir esaslarıdır: Cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, devletçilik, lâiklik. Bu beş esası bir tekinde hulâsa etemk istiyor-

sak üzerinde duracağımız kelime "halkçılık,, olacaktır. Halkçı bir devletin en büyük vazifesi halkı mümkün olduğu kadar süratle kendi kendini idare edecek kültür ve şuuru seviyesine vardiyecek tedbirler almak ve halk arasından bu seviyeye varanları otomatik bir surette memleket idaresine ortak edecek şekiller koymaktır. Şüphe yok ki bir yarım akıllı, veya şuuru aykırı tesirler altında aksıyan bir adamla şuuru mükemmel ve hür bir adama memleket idaresinde aynı hakkı vermek doğru olmaz. Milleti idare hakkı bu ehliyet malik olanlara, ve tam olarak, verilmek lâzımdır. Demokrasinin gayesi de bütün halkı bu ehliyete vardiye yapmaktır.

Devlet halkçılığının başka bir vazifesi de, kendi kendini idare etme seviyesine varıncıya ve bu yolda teşkilatlanıncıya kadar, halkın koruyucusu olmaktır. Dünyayı saran şehir medeniyetçiliği, fena uzuvlandırılmış (organize edilmiş) sanayicilik, havadan geçinen aracılık cereyanları karşısında halkın çok zarar görmesi tehlikesi her zaman vardır. Bunların zararlarından halkı koruyabilmek için devletin yapabileceği şeyler arasında en mühimleri halk üzerindeki doğrudan doğruya vergileri mümkün olduğu kadar azaltmak, halkın ihtiyaç eşyasını alâkalandıran sanayii, aracılık ve dağıtma işlerini devlet yardımıyla halklaştırmaktır. Bu tedbirler arasında en mühimmi, tedarî sırasında sonra gelmekle beraber tatbikatta başa geçmesi icap eden tedbir, aracılık ve dağıtmanın halklaştırılmasıdır. Her memlekette gerek kültür bakı-

mından, gerek iktisat bakımından en mühim iş dağıtma işidir. Dağıtma sistemi bir vücudun damarlarına benzer: Damarlar iyi işlemezse, mideye ne kadar iyi, ne kadar kuvvetli gıdalar verilirse verilsin, kafa ve vücut ondan azamî verimi almaz, kafanın ve vücudun her tarafı muvazeleneli bir surette beslenmez. Ziraat ve sanayi tekniğinde en ileri memleketler bile iyi millî ve beynelmilel esaslar üzerine kurulmuş bir aracı ve dağıtma teşkilâtına malik olmamak yüzünden istihsallerini ve ithalâtlarını, istihlâkleri ve ihracatları ile denk getiremiyorlar. Dağıtma ve aracılık işini devlet eline alan Sovyet İttihadı bu işi ferdî teşebbüse bırakan Amerikadan daha ziyade sıkıntı çekiyor. Bir tarafta anarşi, öbür tarafta esaret ve bürokrasi hâkim. Aracılık ve dağıtma işinin aksaması her iki memlekette de bütün iktisadî ve içtimai hayatı darbeliyor. Birleşik Amerika liberal iktisat yolunun sakatlığını görerek cemiyetçiliğe ve plânlı iktisada doğru giderken Sovyet İttihadı da işleri cemiyetin değil, fertlerin yaptığını ve her işte lâzım olan teşebbüs ruhunun ancak hürriyet havası içinde inkişaf ettiğini görerek komünizm içinde fertçilik ve esaret içinde hürriyet yapmağa çalışıyor. Fertlerin hürriyetine yer veren, ancak onlar arasında bir tesanüt yaratan halkçı rejimde ise halk iktisadiyatının belkemiğini teşkil edecek dağıtma ve aracılık işini de halk yapmalıdır. Bu teşkilât halkçılık ruhuna en uyar şekilde umumî esaslar dahilinde bir merkezden idare olunan ve doğrudan doğruya halkın

mürakabesi altında bulunan zincirleme dükkânlarla yapılabilir. Memleketin her tarafına yayılmış bir zincirleme dağıtma teşkilâtı ile ri teknik ve kültür yoluna yeni bir şuur ve irade ile giren bir memleket için en büyük nimettir. Böyle bir teşkilâtı sadece fertlerin eline bırakmanın doğru olmadığını Amerika'nın tecrübesi göstermiş olduğu gibi doğrudan doğruya devletin yapmasının tatbikatta çıkar bir yol olmadığını da Sovyetlerin tecrübesi göstermiş bulunuyor. İşin şuurunu halkta uyandırmak, teşkilâtı devlet yardımıyla halka yaptırmak ve mesuliyetini halk grupları üzerine vermek lâzımdır. Dağıtma işinin teşkilatlanmasıyla beraber ihtiyaç eşyası sayının ve aracılığın halk ve devlet tarafından kurulması kolaylaşacak ve bu gibi işlerden temin edeceği menfaatler ve halk eşyası olmayan şeyler üzerine koyacağı yüksek resimler sayesinde devlet halk üzerine ağır basan doğrudan doğruya vergileri azaltmağa muvaffak olacaktır. Ancak yeni Türkiye gibi modern bir devlet kurmak yolunda ilk geniş adımları atan ve büyük işlerinde halka dayanan bir memlekette devlet gelirinin büyük bir kısmını epiy bir müddet doğrudan doğruya vergilerden beklemek zarurîdir. Zincirleme, yani birbirine ve mntaka merkezlerine bağlı, dağıtma teşkilâtı memleketin ihracat işlerinin teşkilatlanmasında ve bu suretle mükemmelleşmesinde mühim surette âmil olacaktır. Bu dağıtma teşkilâtı sayesinde halk yetiştirdiği ve yaptığı şeyleri paraya tahvil etmek veya ihtiyaç eşyalarıyla müba-

dele etmek imkânını bulacak ve dük-kânlarda yeni yeni şeyler görerek medeniyet seviyesi yükselecektir. Bu dükkânların kâğıt, kalem ve gazete, kitap bayiliği ve posta tavassutu yapması halk kültürünün yükselmesinde en büyük hizmeti yapacaktır. Demek oluyor ki bu işler aynı zamanda halkı demokrasiye hazırlamak idealinde de devletin başlıca vasıtası olacaktır. Dağıtma ve aracılık işlerinin nizamlanması ve genişletilmesi memlekette mevcut sanayi gelişmesini ve yeni sanayi kurulmasını temin edecektir. Halkçı bir devletin aracılık ve sanayicilik işlerinde siyaseti küçük halk teşebbüslerini korumak ve teşkilâtlandırmak, büyük sermayeye ihtiyaç gösteren işleri de devletleştirmektedir.

Halkın ruhî vasıflarını yükseltmek için devletin baş vurması lâzım diğer bir tedbir de sıhhat, fert ve halk sıhhati, meselesidir. Artık ruhla vücutun ayrı görüldüğü zamanlar geçmiştir. Vücut üzerinde tesiri olan her şeyin vücudun parçası olan ruh (dimağ) üzerinde de tesiri olduğu muhakkaktır. Binaenaleyh neslin istifası düşünülürken iklim, yiyecek, evlerin sıhhat şartları, buluşık ve irsi hastalıklar gibi âmiller ehemmiyetle göz önünde tutulmalıdır. Anadolu'da mezarlık olmuş köylerin bir kısmını fena iklim ve hastalık vücuda getirdiyse bir kısmının mesulü de belki tarlaların irbat kuvvetinin kıymetli unsurlarını kaybetmiş olmasıdır. Tıp âleminin yeni tetkikleri toprağın milletlerin inkişaf ve tereddisinde mühim rol oynadığını, çok ekilmiş toprakların

sunî gübreleme ile yenilenmediği takdirde vitamini az mahsuller yetiştirdiğini ileri sürmektedir. Bu nazariye bazı medeniyetlerin zevalinde toprağın vitamin kuvvetinin azalmasını mühim bir âmil saydığı gibi Almanya'nın on dokuzuncu ve yirminci asırlardaki inkişafını da sunî gübre sanayinin inkişafıyla alâkalı görüyor. Esasen tecrübe ile sabit olan toprağı dinlendirmek nazariyesi bu yeni nazariyenin yabana atılacak bir şey olmadığını göstermektedir. Beşeriyetin en eksi beşiklerinden olan Anadolu için bu ne kadar mühim bir noktadır. Bu nazariyeye göre bir milletin yiyeceğini tanzim etmek suretiyle fikir ve seciye kuvvetlerini inkişaf ve tekâmül ettirmek kabildir.

Devletin bu çok geniş ve güçlü halkçılık işinde en büyük yardımı cemiyetten beklemesi tabii ve görmesi zaruridir. Cemiyet halkçılığı burada başlar. Bugünkü cemiyet bir halk cemiyeti değildir; bir şehir ve sınıf cemiyetidir, yüksek, orta ve aşağı tabakaları vardır. Fakat bu tabakalar arasındaki fark ve münaferet, bizim memleketimizde, içtimalî bir tehlike teşkil etmeyecek kadar az bulunmakta ve cemiyetin safrasını teşkil eden orta tabakanın büyük bir ekseriyette olması muvazeneyi temin etmektedir. Bu sebeple, şehirlerimizde halkçılık şuurunu yaymak mücadeleye ihtiyaç gösteren bir iş değildir. Esasen aristokrasi tarzında yüksek tabaka da memleketimizde kalmamış gibidir. Bugünkü yüksek tabaka yüksek maaşlı memurlardan ibarettir. Bunlar da nihayet küçük maaştan büyük maaşa geçmiş oldukları için ha-

kikatte halktan uzak olmadıkları gibi için içinde oldukları cihetle memleketin refah ve inkişafının köylünün refah ve inkişafına bağlı olduğunu yakından bilirler. Bütün bu vaziyetler ve bunlara ilâve olarak memleketimizde büyük sermayedarlar, büyük bir amele kütlesi, büyük bir memur ve aracı zümresi de bulunmadığı düşünülecek olursa memleketimizin, yaptığı inkılaplardan ve koyduğu inkılâp prensiplerinden sonra dünyanın yeni idare şeklini bulmağa namzet en uygun memleket olduğu iddia olunabilir. Dünyanın gelecek idare şekli ne komünizm, ne da faşizmdir. Bu iki rejim de dünyaya birçok yeni ve değerli görüşler kazandırmakla beraber beşeriyete pahalıya mal olan iki büyük ve uzun tecrübe olarak tarihe karışıp gidecektir. Diğer taraftan Türkiye ikisinden de ayrı, yepyeni bir rejimi sağlam adımlarla kurmaktadır: Halkçılık. Halkevleri ve Halk Fırkasının sair halkçılık faaliyetleri halkçılık şuurunu memlekete yaymakta ve halkçılık rejimini

sarsılmaz bir şekilde kurmaktadır. Şehir cemiyetlerindeki münevver vatandaşlara düşen vazife bu teşekküller etrafında toplanmak ve müşterek ideale doğru şuurlu ve plânlı bir şekilde yürümektir. Yapılacak iş çok büyük ve güçtür. Yüzde doksanı medeniyetten uzak on dört, belki on yedi milyon vatandaşımız var, sekiz yüz bin kilometre murabbama yakın bir sahada kırk bir bin köye dağılmış; ve bu vatandaşları nurlandırmak için nurlarından verebilecek feragatli vatandaş belki kırk bini bulmaz. Bulduğunu farzetsek halk rehberliği edecek her vatandaşa bir köy, yirmi kilometre murabbar saha, dört yüz vatandaş düşer. Eğer bu memleketi yaşatacak ve yükselteceksek birleşmemiz ve elbirliğiyle çalışmamız lâzım. Tek tek, ateş olsak cirmimiz kadar yer yakarız. Fakat büyük bir ülkü etrafında feragatle toplanan, içlerinde ülkü aşkından başka hırs olmıyan bugün kırk bin, yarın dört yüz bin ateşli genç bütün engelleri temizlenerek önlerine açılmış hazır bekleyen bir faaliyet sahasında neler yapamaz..

TÜRK DEVLETİNDE HALKÇILIK.

K. NACİ

DOĞUDA ve batıda binlerce yıl önce, bilgisine ve kılıcına boyun eğdiren Türklerin, dünya kurulalı e-linden kılıcı ve bayrağı düşmemiş büyük Türkün en göze batar benliğini, gelecek yüzyıllarda da ünlü ve varlıklı olarak yaşatacak olan çok genç cümhuriyeti, baştan başa halkçıdır.

Türkün bu halkçılığı, anayurdumuzun, Orta Asya yaylasında kuruluşundan ve Türkün yaradılışından ileri gelmiştir. Çünkü anayurt vaktiyle, içdenizler, ırmaklar, çaylar, derelerle bezenmiş ve bunların kenarları bugünkü şehirler kadar büyük "oba,, larla süslenmişti. Bütün bu işleri yapmak için, elbirliği lâ-zımdı, ve yapılmıştı. Fakat sonraları yüksek dağlardaki buzların erimesi ve suların kuruması yüzünden "yer katı, gök irak,, oldu. Bundan dolayı da anayurdun çocukları birbirine danışarak, birbirine sokularak, güçlerini birleştirerek işlerini başarmakta devam ettiler.

Toprağı, topraktakileri ve ağaç dikmesini ve işlenmesini, dağdaki yaban atlarını tutup üstüne binmesini, madeni eritip kılıç yapmasını herkesten evel düşünen Türkler, kendi öz ölkelerinde, her işi konuşarak anlaşarak yaparlardı.

Hiç kimsenin, ötekenden çok

bir yükseklik, üstünlük gütmesi âdet değildi. Yalnız "El,, devlet, işlerinde Ele en çok iyilik yapanların, en çok hizmet edenlerin adları saygı ile anılır, kendileri segiyle karşılanırdı.

Hattâ, en büyük *El* adamı olan hanlar bile kendilerini, *El*'in bir emir kulu sayarlar ve herkes de bunu böyle bilirdi .

El başı olan hanların, iş başına getirilmesi *El* büyüklerinden toplanan, kılıç kullanmasını bilen her Türk burada azadır, kurultayların seçmesiyle olurdu. Kurultayın seçmediği hiç kimse han olup *Ele* buyruk salamazdı.

Buyrukları, han kendiliğinden değil, kurultayla konuştuktan ve onların düşüncelerini öğrendikten sonra, geçmiş işlerde ataların yaptıkları ve yapılmasını âdet edindikleri türelere uygun olarak verirdi .

Bu türelerin içinden, bugünkü *El* ihtiyacına en uygun olanlarını bulup ayıran Türkün büyük oğlu, kendi kalemiyle Türk türeleri kitabını yazmıştı.

Türk aslarının süngülerini *El* için en yararlı kullanmasını bilen Türk büyüklerini bu bildide de geçen "Büyük Gazi,, Büyük Türk Kurultayından geçirdiği Türk türelerin-

de "Teşkilâtı Esasiye Kanunu,, diyor ki:

"Türkiye Devleti bir Cümhuriyettir.,,

Bunun ne demek olduğunu, ey Büyük Türk Milleti, sen, bütün dünya milletlerinden daha iyi bilirsin, senin ünlü tarihin bunun örnekleriyle doludur. Fakat bugünkü Cümhuriyetimizin belirışinde daha açık ve göze batar bir büyüklük vardır ki, o da, milletin öz işini gören büyük başların kendilerini yurt işlerine vermelerine karşı, milletin de kendisini onlara candan ve gönülden bağlamış olmasıdır,

Böyle sınırsız bağlantısı Türk tarihi ilk defa yazıyor.

Türk Türesi kitabımın ikinci buyruğu şudur:

"Hakimiyet kaytsız şartsız milletindir.,,

Dedelerimizin "Kut,, dedikleri, buyurmak, buyruk salmak, kendi işini yalnız kendisi görmek ve başarmak salâhiyetinin hiçbir bağ, hiçbir bağlantıya tâbi olmaksızın ancak "bütün,, millet düşüncesi ve millet eliyle yapılabileceğini gösteren bu Türe, büyük Türk tarihinin çizdiği en sağlam "El,, idaresi örneğidir. Ve bunun için yurt işlerimizde ilk ve son sözün eri millettir.

Türk Türesinin üçüncü ve dördüncü buyruğu:

"Büyük Meclis, tek başına milletin örneğidir ve hâkimiyet hakkını millet adına kullanır.,,

"On sekiz yaşını bitiren her Türk eri, kurultaya gidecekleri seçme işine ortaktır.,,

Tarihimizde kılıç kuşanacak ça-

ğa gelenlere girmek hakkı verilen ve yurt işleri için bilgi ve görgülerini ortaya koyanları içinde toplanan kurultayların yerine "Büyük Türk Meclisi,, konmuştur. Yurt ve millet adına düşen her iş burada görülür.

Milleti, öz meclisinden başka hiçbir kuvvet temsil edemez. Ve hâkimiyeti kendiliğinden kullanamaz. Bu türenin halkçı neticesi şöyle tamamlanmıştır:

"Büyük Türk Meclisine gireceklerin sayısı her yirmi bin Türk eri yerine bir kişi seçmekle bulunur. (Mebus intihabı kanunu madde 2),,

Türk milleti başta olmak üzere birçok milletler, millî birliğe ait her işi doğrudan doğruya kendileri görmeğe çalışmışlar ve bütün halkı bu işlerde konuşturmak ve onları dinlemek istemişlerdir.

Fakat tarihimiz de gösteriyor ki bu toplantılarda kılıç kuşanabilenler bulunmuştu; bu yaştan küçük olanların millî birlikte sözünü dinlemek âdet olmamıştır. Çünkü onlar böyle ağır işlere karışacak çağda değildiler.

Memleket işlerine karışıp söz söyleyebilmek için, günü gelince, o sözün sonunu da getirmek ve konuşulan işi başarmak lâzımdır.

Bundan dolayı halkçı türelerimizden birisi bu işlere girmek için 18 yaşını bitirmiş olmağı ölçü koymuştur. Bu yaşa gelmek, süngü ve kılıç kullanmasını bilmek demektir.

İleri milletlerin hepsinde de görüyoruz: Bütün memleket halkını bir araya toplamak ve yurt işlerini görüşüp konuşmak kolay olmuyor. Çünkü herkesin ev ve bağ işi,

konu komşu işi de vardır. Büyük yurt işlerini düşünüp, konuşmak için bu işleri en çok bilen ve doğru yapmasını başaracak olan hemşerilerden, vatandaşlardan, kendilerine güvenenleri seçmek daha doğru sayılmış ve her yirmi bin Türk yerine bir kişi seçilmesi bundan doğmuştur.

Büyük Meclise seçileceklerin otuz yaşından üstün olması ölçüsü, bu yaştan sonra, vatanseverlerimizin yurt işine ait yükü omuzlarında daha iyi taşıyabileceklerine ve daha doğru düşünüp karar vereceklerine inanılmış olmasındandır.

Halkçı türelerimizin en üstünlerinden birisinde:

"Her Türk hür doğar, hür yaşar.." denilmiş ve Türklerin yaradılıştta hür oldukları tanınmıştır.

Hakikatte de hür olmanın ve hür yaşamının en çoşkun belirişini gösteren ve tadını Türkler kadar çok bilen bir millet yoktur. Çünkü Türklerin binlerce yıldır yedikleri, içtikleri hürriyettir. Ve bunun için her Türkün başı dik ve alnı aktır. Büyük Türk oğlunun buyruğuyla geçmiş günlerin bilgi araştırmaları başlayınca kadar dünyanın bütün milletlerini avuç içine alan Türklerin yalnız asker çadırı kurarak galip geldikleri iddiası vardı. Fakat bugün artık o düşünceler çürütülmüş ve tarihin karanlık yaprakları aydınlanmıştır.

Şimdi herkes biliyor ki Türkler,

medniyeti hürriyet gibi, milletlere icabında süngü ve kılıç zoru ile öğretmişlerdir .

Tarih başlamadan evel var olan Türklerin "hür olmak,, türesi, yer yüzüne buyruk salmak kudretiyle beslenmiş ve köle olmamak hıncıyla yaşamıştır.

Ey Büyük Türk Milleti, bu hıncın, Büyük Gazinin bayrağı altında, nasıl şahlandığını ve kendilerini ileri millet sayan, sayısız milletleri nasıl yendiğini daha dün, yeniden ispat ettik.

İşte bunun için Türk Türesine *"Her Türk hür doğar, hür yaşar.."* Yazılmıştır. Bu, binlerce yıldanberi mevcut ve sarsılmaz bir hakikatin söylenişidir. Türk türelerinde halkçılığı çok canlı olarak gösteren başka bir yazı daha görüyoruz.

"Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları yasaktır.."

Bu yasak, varı yok etmek için konmamıştır. Geçmiş günlerdenberi, Türk halkının içinde böyle bir üstünlük olmadığının ve bundan sonra da olamayacağını ifadesidir.

En eski zamanlardan bugüne kadar, bütün Türkler birlik ve varlık işlerinde birbirine müsavi hakların sahibi ve vazifelerin eri olmuşlardır.

Üstünlük, yurt işlerini daha iyi başaranlara saygı ve sevgi kaynağı olarak milletin gönlünde yaşar .

Türkler bunu, ancak, büyüklerini gönlünü almak için sunarlar.

HALKEVİNİN ÇATISI ALTINDA

Dr. CEVDET NASUHI

BİZE Halkevini kuruverenler, — bu-rasarı Türk — insanın ekim evi ola-cak demişlerdi.

Tarlada çiftçinin başardığı iş, bir "ekim,, dir. Lâboratuvarında çalış-an bakteriyoloğun bir cam tüp içerisind ve jeloz üzerinde herhangi bir bakteri kolonisi yetiştirmesi bir "ekim,, dir. İnsan cemiyetlerinde in-san dımağı üzerinde işlemek suretiyle canlandırılan içyaşayış da bir "ekim,, dir.

Birinci ekimle ikincisi arasında ve hele iki evlkiysiyle üçüncüsü ara-sında bir mutlak benzerlik kabul et-mek kadar hatalı ve safdilce bir u-mumileştirme daha olamaz. Tarlada buğday eker buğday biçersiniz; cam tüpün içerisinde stercotokok ekip de stafilokok biçmeğe imkân yoktur, ta-bii. Fakat insan dımağına ekilen ay-nı fikir tohumlarının her zaman aynı neviden yemiş vereceği, daha önce-den belli değildir. Ayak ayak üstü-ne atmış sandalyeye oturan bir ada-mın diz kapağının alt tarafına bir çekiçle veya elin kenarı ile bir vursa-nız, bacak bir defa şöyle yukarya doğru zıplar. Buna refleks hareketi derler. Ve bu hareket her zaman ve müsavi şartlarda herkeste hemen ay-nı tarzda neticelenir ve netice daha önceden bilinebilir. Halbuki insan dımağına verilen herhangi bir maddi

tenbih malzemesinin bu yaşayan dı-mağ tarafından nasıl işleneceği ve nasıl şekillendirileceği katiyetle ma-lûm değildir. Çünkü insan dımağı-nın seçme, beğenme, beğenmeme, ek-siltme, arttırma, şöyle veya böyle işleme kabiliyetleri vardır. Yani in-san, en basit yaratılış şartlarında bi-le, bir otomat değildir. İnsan ruhu, plâsik bir varlıktır; fakat mum yu-muşaklığı "flexibilitas cerea,, nevind-en bir yumuşaklıkla değil. İnsan, bazı sadedillerin zannettikleri gibi, insan idaresinin üstünde ve dışında gerçekleşmekte olan hadiselerin akışı içinde sürüklenen bir saman çöpü de-gildir. Biz, insanı hadiseye değil, hadiseyi insana bağlıyoruz. İnsanın hüriyeti, insanın tenevvüündedir. Fert halinde veya cemiyet halinde insanın hürriyeti, insan zekâsının "irade,, halinde şekillenmesidir. İn-sanın zekâsını söndürmek mümkün olsa idi, insanın tenevvüünü de kal-dırmağa imkân düşünülebilirdi. O halde cihan içinde milletler ve millet içinde fertler arasındaki bu tenevvüe rağmen, cemiyet bakımından, "bitta-bi bizi alâkadar eden cemiyet, milli cemiyetleşme evsafındaki cemiyet-tir.,, Ekim birleşikliğinin, ekim tecanüsünü nasıl temin etmeli? Ve ondan evel olamayacak olanla olabile-cek olanı nasıl ayırdetmeli?

İnsana, terbiyevî müdahale ile ancak birleşik alışkınlıklar verilebilir.

İnsanların fizikçe varlıkları, birbirine denk değildir. Tabiatte insanlar arasında maddî farklılaşmalar vardır. Bu maddî farklılaşmaların nasıl bir fizik veya biyoloğya kanuniyeti içinde cereyan ettiğini tesbit etmek ve bu kanuniyeti ifade edecek bir ölçü ve bir formül bulmak da mümkündür. Böyle bir kanuniyetin ilham edeceği icaplara göre bir harekete karar verir ve meselâ insanların ayaklarını birbirine müsavi yapacağız diyebiliriz. Birbirine müsavi sayısız cendeler imal edip, cemiyette herkesin muayyen yaştan itibaren "vaktiyle Çinde kadınlara yapıldığı gibi,, bu birbirine denk kalıpları giymeğe mecbur tutsak, artık ondan sonra bütün insanların ayakları birbirine müsavi olurdu ve fakat bundan dolayı da o cemiyetteki bütün insanların her itibarla birbirine benzemeleri de lâzım gelmezdi. Aceba bu çendeyi — en az spekülâtif bir telâkki güderek söyleyelim — ruhun yüklenicisi olan insan dımağı için yapsak nasıl olurdu? Tabiat onun kalıbını "kafatası,, daha önceden yapmıştır. Burada yalnız dımağ kalıba değil, kalıp da dımağa uygunlaşarak ancak inkişaf edebilmektedir. İnsanların fizikçe ve teknikçe varlıklarındaki çeşitlenmeler, ruhça ve şuurca çeşitlenmelerinin yanında gayet basit tenevvüler olarak kalmaktadır. Ekimlendirme, bu ruhça ve şuurca çeşitlenmelerin ahenkliliğini ve cemiyette birleşikliğini temin edecek bir terbiyevî müdahaledir. Tabiatte veya cemiyette

kanuniyet denilen şey, hayatın kırk kırak esir ve tâbi olduğu değil, bilâkis kendi içhamlesi eseri olarak dışlatırdığı ve ifade ettiği herhangi bir şekil intizamlılığından ibarettir. Onun içindir ki, gerek maddî ve gerek ruhî farklılaşmaları, şimdide kadarki yetişkinleşmelerindeki kanuniyetleri keşfettik diye ve kendimizde farz ve kabul ettiğimiz herhangi bir risaletle, tamam kaldırmayı mümkün ve niyet edilebilir sayacak olursak, bu, keşfettiğimiz kanuniyetlere uymak değil, onları susturmağa kalkışmak olurdu. Ve hareketimiz, farklılaşmaların en büyüğünü ihdas etmekten başka bir netice vermezdi. Tabiat kanuniyetinin ve madde muayyeniyetinin risaletini üstümüze aldıktan sonra, artık insanlara şöyle dememiz lâzım gelecektir:

— Zaten tabiatte hürriyetsizlik vardır. Siz ne diye hürriyetten bahsediyorsunuz. Biz, esasen var olmakta olan hürriyetsizlik nam ve hesabındır ki sizleri istediğimiz gibi hem de ancak ve yalnız bizim istediğimiz gibi islâh edeceğiz. Bize verilecek cevap gayet basittir.

— A efendim, tabiatte esasen var olmıyan bu hürriyetinizi, siz nereden ve hangi membadan aldınız?

Hakikati halde insan iradesinin insan cemiyeti üzerinde müdahalesi, sun'î diye tavsif etmemize rağmen, tabiatin ve cemiyetin dışında kalan bir hadise değildir. Fakat bu müdahalenin, hükümleri herkesçe kabul edilebilir olmakla beraber, parça bilgi mahiyetinden de hiçbir vakit çıkarmıyan insan bilgisivle bulunmuş ve belli edilmiş şu veya bu tabiat veya

cemiyet kanuniyetinin tamamını temsil edebileceğini iddiaya da imkân yoktur. Çünkü insanın müdahalesi, tabiatte veya cemiyette kendiliğinden yani bu müdahalenin dışında olarak müessir olmakta bulunan âmillere ve diğer insan müdahalelerine, kuvvetli veya zayıf, muvaffak olmağa veya muvaffakıyetsiz kalmağa namzet bir yenisinin ilâvesinden başka bir şey değildir. Yani insan, kendi cemiyeti üzerindeki tesirlerinde, ne tamam âciz, ne de tamam kadirdir. Cemiyete istikamet gösteren büyük adam, sadece en kadir adamdır. Çünkü dünyada, insan cemiyetlerinin tamamı bakımından, insan iradesinin eseri olarak "tek plân,, değil, bilâkis "sayısız plânlar,, vardır. Hiçbirisini gayriilmî ve hele tabiat kanuniyeti dışında sayamıyacağımız bu plânlar "yani cihanı telâkki ediş ve harekete geçiş inisyatifleri,, , daimî surette birbirlerine karşı durmaktadırlar. Bize göre meselâ hür insanı veya daha doğrusu mütenevvi insanı, liberalizma yaratmış değildir. Bilâkis, liberalizma da dahil olduğu halde bütün "iyma,, lı mezhepleri, düşünme inisyatifi alma kabiliyetinde olan farklılaşmış insan yaratmıştır. Siz, buna isterseniz hür insan deyiniz. Hür insan, kendi kendisini ve bütün insanları içinden çıkılmaz cihanşümul bir esaret havası içinde farz ve kabul edebilir. Fakat cihanın realiteleeri, onun bu telâkkisi içinde asla tamam kucaklanılmış değildir. Gözümüzle gördüğümüz ve elimizle tuttuğumuz şey yani tabiat, hayatı, herbangi bir tarzda izah eder; fakat bu, hayatın kendi-

si ve hayatın bütünü değildir. Bu, izahta kifayetsizlik demektir. Bütün dünya insanlığı için hayal edilmiş doğmatik — determinist tek plân, bütün hususiyetleri, fert ve millet farklılaşmalarının tamamını kaldırmayı niyet etmiş bir plân olacaktır. Böyle bir plân, millî olamaz ve gerçekleşme kabiliyetinde değildir.

Geniş cemiyette hayata gözümüzü açtığımızdan hayata gözümüzü kapadığımız güne kadar bütün edindiğimiz ve başkalarına edindirdiğimiz düşünce, duygu, sevgi, inan ve istek hasilaları; kendileriyle karşılıklı tesirleşme şartlarında bulunduğumuz bize yakın insanlarla bir arada yaşarken aldığımız birleşik dokunaklanmalar, hepsi birden bizim "ekim,, imizdir. İnsanları birbirine yaklaştıran ve birleştiren bağlar, insanların dış yaşayışlarında birer dış gerçeklik olarak varolan ve hattâ çeşitleri daha az ve daha bayağı derecelerde bulunan madde görüntüleri değil, insanların içyaşayışlarında gerçekleşen ve hattâ çeşitleri sayısız denecek kadar çok ve gayet dakik farklılaşmalar gösteren geniş, derin, engin ve ölçsüz cemiyet şuurudur. Şuur, cemiyet bakımından da, fert bakımından da tefrik demektir. Ben, neler değilim ve neyim? Biz neler değiliz ve neyiz? Kara Ali kimdir, Ali Kara kimdir? Bu ayırtlamayı yaptığımız nisbette biz kendi kendimize ermiş oluruz. Yoksa ayırtsız ve cihanı kucaklayan bir cemiyet şuru veya bir telâkki "yani dünya insanlığını kucaklayan tek plân,, , bizi hazin bir kendisizliğe ve yalnızlığa, hicra-

na iletir. Artık, o zaman biz, hakikaten gaiplere karışmış oluruz. İşte Halkevi, bu çatının altında birleşik şuurun, yani Türk — İnsan ekiminin yaratılmasına çalışanların, va tandaşların dımağlarını öz varlıklarımızla, öz tarihimiz, öz dilimiz, öz sanatımız ve öz bilgilerimizle ekimlendirmeğe çabalayanların uğrağı olmaktadır. Zamanımızda şuur buhranı, buhranların en başına gelmektedir. Dış âlemdeki keskin iktisat tezatlarının tasfiye edilmesiyle, bu buhranın behemehal geçivereceğini iddia etmek, ortaya bir mütearife atmak değildir. Tasfiyeyi kimler yapacak? Şuur buhranına tutulmuş insanlar.. Şuur buhranı nasıl geçecek? Tasfiyenin yapılması şartıyla, "Tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan çıkar?," Hikâyesi. Mevcut şuur buhranı; tabiatın hem esiri hem de hâkimi olduğumuza inanmak gibi garip bir fikir tezadı içinde bunalmaktan ileri gelmektedir. Halbuki, bir defa tabiate esir değiliz; çünkü onun içinde farklılaşabiliyoruz. Diğer taraftan tabiate hâkim değiliz; çünkü bu farklılaşmaları kaldıramıyoruz. Ve nihayet tabiate karşı aciz değiliz; çünkü onu her gün biraz daha verimli olacak şekilde işliyebiliyoruz. Biz,

kendimizi bulalım, kendimizi,, Şuur buhranı, ancak o zaman geçer. Şuur buhranı, ancak bir yeni birleşik iççartlanışa alışıldığında geçer.

Zamanımızda her renkte beynelmilel şuur unsurları, milletteşim içvarlığını sarsalamakta ve zerrelemektedir, onu derbeder, egoist, topluluğa yabancı yapmaktadır. Cemiyetin fert üzerindeki eski coercitif tesiri her gün biraz daha azalmakta ve her gün biraz daha gevşemektedir. Bugün cemiyetler her zamandan ziyade ve müstemirren insan iradesinin tesiri altında dırlar. Bizim şeeniyetlerimiz yalnız bizde vardır. Bu şeeniyetlerin tamamını, yalnız ve yalnız bizim içyaşayışlarımızın bütünü kucaklayabilmektedir. Onları toplamak, üretmek, yetişkinleştirmek ve biriktirmek, bundan sonraki günlerin, yılların ve yüzyılların işi olacaktır. Bu önsüz ve sonsuz millî hazinenin başında bir defa daha bağlaşma ve bir defa daha "birleşik alışkınlıklar edinme,, hamlesini almaktayız. O hamlenin asıl, özlü ve bize en yakın kaynağını bulduk ve kana kana içiyoruz.

Halkevinin çatısı altında, biz, birleşik dil, birleşik inanç, birleşik sevgi, birleşik istek, birleşik ülkü ekimlendiriyoruz; fakat yalnız kendimizin olarak.

YENİ DEMİRYOLLARIMIZIN BÜYÜK HEDEFİ

KEMAL TURAN

"Askerî vaziyetlerde ordulara bir şehir, bir ırmak, nihayet gene mahdut bir mıntaka göstermek âdet iken; Gazi Başkumandan bir denizi hedef göstermiştir. Akdeniz binlerce senedenberi medeniyet havzası ve dünya siyasetinin geçitidir. Gazi, meydan muharebesini müteakip o meydan muharebesinin neticesini ifade eden hedefi değil, Akdeniz siyasetinde ve Akdeniz medeniyetinde Türk milletinin lâyük olduğu yüksek mevki almak hedefini göstermiştir.,,
İSMET PAŞA

İZMİR rıhtımına, Büyük Gazi'nin, ordularına ve milletine Akdeniz hedefini gösteren, bir heykeli dikildi. Geçen temmuzda bunun açılış gününde İsmet Paşa, değerli nutuklarından birini daha söyledi. Bu nutuktan birkaç cümleyi yukarıya aldık.

Dumlupınarda büyük kurtuluş gününün şafakları içinde Ulu Gazi; "ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!", demişti. Bu emri alan orduların büyük kumandanı bu hedeften ne anlamak lâzım geldiğini bize bu nutuklarıyla anlatmışlardır. Bu nutuk; geçen on senelik inkılâp hamlelerinin derin manası ile gelecek seneler için hazırlanan gayretlerin büyük maksadını aydınlatmıştır. Garp

cephesi ordularının başında Akdenizi bulan, muzaffer kumandan, Lozan'da Akdeniz siyasetine ve hükümetinin başardığı inkılâplarda da Akdeniz medeniyetine ulaşmanın büyük sırrını bu nutkiyle ne güzel ifade etmişlerdir.

Filhakika on sene içinde devlet teşkilâtında, ailede, hukukta, ilimde, yazı ve dilde yaptığımız bütün hamleler bizi Akdeniz medeniyeti hedefine götüren büyük yollardır. Türk hayatını refah ve saadete götüren bu içtimai yollar yanında, bir de iktisadın ve bizzat maddenin çizdiği demiryollar vardır. İç siyasetin bariz vasfını taşıyan "demiryolu siyaseti,, de bizi Akdeniz hedefine götürmektedir.

Yayla Anadolu'yu Sivas — Ankara yoluyla garbî Anadolu'ya bağlayan hat; Kayseriden Ulukışla'ya bir kol halinde inmekle, Orta Anadolu'yu Mersin'e de ulaştırmıştır.

Malatya — Fevzipaşa hattının Mersin limanına bağladığı vilâyetler, sırasıyla Maraş, Gaziantep, Malatya'dır. Bu hattın şarka doğru uzanan Şefkatli — Ergani kısmı; geniş bakır havzasıyla Akdeniz arasındaki çelik yolu tamamlamış oluyor. Bu hattın şimdilik Elâziz ve Diyarbakir gibi iki müntehası vardır. Buraları, daha ilerilere gidinceye kadar şark

vilâyetlerimizi garba perçinliyen, şark hayatını garp yaşayışına yaklaştıran birer merkez olacaktır.

” ”

1933 senesinin Türk şimendiferilik tarihinde ayrı bir talii vardır. Daha senenin başında Şefkatli — Ergani hattı ile Afyon — Antalya şimendiferinin yapılması kararlaştırıldı. Sivas — Erzurum hattının başlanmasına da gene bu sene içinde muvaffak olacağımızı ümit edebiliriz.

Ergani bakır hattına hemen başlıyoruz, yayla Anadolu'nun bu çok zengin bakır kaynağını; Mersin limaniyle garp pazarlarına bağlamak ancak bu hattın hemen yapılmasıyle mümkün olacaktır.

Bağrında milyonlar yatan vatan parçasında pek değersiz olan Türk emeğini kıymetlendirmek lâzımdır. Hergün ticaret müvazenemi tutmak için ağır mahrumiyetlere, şiddetli tedbirlere katlandığımız bir zamanda Türk ihracatına milyonlar katacak bakır işini ihmal etmemek icap ederdi. Bunun için müşkül ve mâni tanımamak; kuruluş günündenberi birçok muhalleri yenmiş cümhuriyet hükümeti için, Gazi devri için, gayet tabii idi. Nitekim bu karar verildi. İktisat cephesinden büyük faydalarından başka, hattın verimindeki mutlak kuvvetten istifade edilerek millî bir mevzuu da halletmek fırsatı kaçırılmadı.

En ihtiyatlı hesapların mutlak kâr gösterdiği bakır işinde halk bir istikrazla alâkalandırıldı ve bir iktisat işi millî bir vasıfla halledilirken muhakkak olan muvaffakiyetten gelecek devirler için de millî, içtimai

ve iktisadî faydalar elde edilmek istenildi.

Memlekette tasarrufu çok teşvik ettik. Rakamlar, Türk neslinde bu selim hissin muvaffakiyetli yükselişini gösteriyor. Ancak kendi başına tasarrufun bir kazanç ve refah yaratmayacağı tabiidir. Tasarruf edilmiş paranın iş sahasına atılması lâzımdır. Şimdiye kadar beynelmilel alış verişe inhisar eden iş hacmi dünya buhraniyle memlekette darlaştı. İçimizde tasarrufların faizlerini azaltmak icap ettiğini düşünenler başladı. Lüzumsuz binalara, taşa toprağa yatırılan tasarrufların gelirsizliğinden de şikâyet çoktur.

Hareketli sermayeye ihtiyaç ise mutlak ve zarurî. İşte bakır istikrazı memlekette bütün bu zaruretleri zamanında halleden bir şaheser olmuştur. Yüzde beş faiz, yüzde iki ikramiye ve yüzde doksan beş ihrac fiati; bugünkü kazanç yollarına bakılırsa en kârlı bir iştir. Tasarrufta selim bir idrak gösteren, 1920 senesinde bir milyon lira tasarrufu 1931 senesinde 38 milyon liraya çıkararak Türk halkı; bu tasarrufunu memleket için olduğu kadar kendisi için de faydalı olan bu sahada kullanmaktan geri kalmıyacaktır. Türk orduları nasıl Dumlupınarda gösterilen büyük hedefi, bütün heyecaniyle kavrayarak 9 günde İzmir kıyılarında Akdenizi bulmuş ise Türk milleti de gene o büyük Akdeniz hedefine bakır havzasını bağlayacak demiryolu istikrazına aynı heyecanla sarılacak ve nisan sonunda kayda arzedilen dört milyon lirayı doldurmuş bulunacaktır.

* * *

Büyük *Akdeniz hedefine* giden yollardan biri de Afyon — Antalya demiryoludur. Antalya sahillerinin şark ve garp müntehalarından Orta Anadolu'ya doğru uzanan geniş bir mntaka vardır. Konya'nın cenup kazalariyle Afyon, Isparta, Burdur ve Antalya vilâyetlerini içine alan bu mntakanın ormanları bol, yağmuru müsait, toprağı verimlidir.

Torosların cenup eteğinde başlayıp Konya ovasında bitmiş olan bu yerler dağlık ve arızalıdır. Geniş ormanların kapladığı bu yeşil mntakada, tabiatın bütün bolluğuna karşı yalnız yol ve insan kolu azdır. Buradaki geniş ırmaklar, insafsızca tahrip edilen ormanların büyük kütüklerini Akdenize taşır. Bütün Mısır'ın kerestesi, bu mntakanın harap olması pahasına, ve pek değer-siz olarak buralardan gider.

Toros tepelerinden cenuba doğru inen yüzlerce su sukutu, hayat ve faaliyet doğuracak yerde düzlüklerde birer sıtma ülkesi yapar. Bu yüzden Anadolu'nun cenup sahillerinde hâlâ köçebe hayatı gibi yaz ve kış başka başka yerlerde yaşayan şehirler vardır. Bakımsızlığın ve bunun en başlı sebebi olan yolsuzluğun; boş bıraktığı bu geniş vatan parçasında,

eski medeniyetlerin eserleri hâlâ ayaktadır. Buralardaki birçok şehirler; Milâttan evelki isimlerini, yeni lehçelerimize göre biraz değişmiş olarak, taşır. Vaktiyle servet kaynağı iken şimdi yabanileşmiş olan geniş zeytin ormanları, buralarda yüz binlerce insan emeğini hemen faydalandırarak bir haldedir.

İşte cümhuriyetin büyük eseri Afyon — Antalya hattı; bu mntakanın asırlardanberi taşıdığı acıklı şehreyi değiştirecek bu güzel yerlerde hayat ve hareket yaratacaktır.

Toprağı, iklimi pek zengin, garp pazarlarıyla Afrika ve Suriye sahillerine çok yakın olan bu geniş sahanın mamurlaşması; Akdeniz havzasında Türk âlemini bir kat daha yükseltecektir. Bu sahillerin geniş hinterlântlarıyla birlikte imarı Türce, "*Akdeniz siyasetinde ve Akdeniz medeniyetinde lâyük olduğu yüksek mevki*„ verecek ve "ilk hedefi olan Akdeniz„ de beş bin senelik büyük maziden daha şaşaalı, daha muhteşem bir Türk dünyasının kapısını geniş ülkelere doğru açmış olacaktır.

Ulu Gazi'nin gösterdiği büyük hedefe giden bu yeni yol üzerinde, neslimizin göstereceği azim ve gayret; *bugüne kadarkilerden az olmıyacaktır*. Onun ruhlarımızda taşıdığımız yürütücü sesi ve yaratıcı bakışı, bize bu işte muvaffak olmağı da muhakkak kılmıştır .

MİLLİYETÇİ VE TAAZZUVCU İKTİSAT

-1-

AYDOSLU SAİT

ÖN SÖZ:

KANAATİNDE samimî ve her türlü tesirden müstakil bir vatandaş sıfatıyla bugün iddia edebiliriz ki, yaşadığımız zamanın icaplarını ve cihanın geçirdiği buhranın manasını en iyi anlayan ve bu anlayışı dış ve iç siyasetinde en vuzuhlu, en şümullü ve şeeniyete en uygun derecede tebarüz ettiren millet ve devlet yeni Türkiy'idir.

Yeni Türkiye'nin bina edicileri, dış siyasette bütün milletlerin dünya denilen bütünlüğün uzuvları sıfatıyla aynı ehemmiyetle muamele görmesi esasını ilk defa ortaya atanlardır.

İç siyasete gelince: Fırka Umumi Kâtibi Recep Beyefendi, 16 birinci teşrin 1931 tarihli konferansında bunları cümhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâyiklik, ve inkılâpçılık kelimeleriyle hulâsa etmiş ve şu sözlerle tamamlamıştır: "Millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimai hettir.. Biz memleketin sadetini, vatandaşların birinin menfaati ötekini selbenden sınıf zihniyeti hakimiyeti altında yaşamamasında görüyoruz... Ferdî mesaf ve faaliyeti esas tutmakla beraber... milletin umu-

mî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde — bilhassa iktisadî sahada — devleti filen alâkadar etmek en mühim esaslarımızdandır.,

Son tetkik seyahatlerinde İktisat Vekili Celâl Beyefendi de "..... Biz taazzuvcu bir iktisat sistemine doğru gidiyoruz., demişlerdir.

Aynı ehemmiyetle muamele görmek; devletçilik, milliyetçilik ve inkılâpçılık; taazzuvcu bir iktisat sistemi... İşte bir milletin içtimai hayatını en ahenkli, en yükseltici bir şekle, milliyetçi ve taazzuvcu bir iktisat şekline götüren umdeler. Biz bu umdelere daha yakından temas etmek istiyoruz.

İKTİSAT:

İktisat, bir milletin göz önünde tuttuğu içtimai gayelere vasıl olmak için, buna yarayan bütün vasıtaların iyi seçilerek ve iyi ölçülerek kullanılmasıdır. Demek ki, milletin bütünlüğü içindeki ehemmiyet derecelerine göre muhtelif içtimai gayeleri vardır ve millet bu gayelere erişmek için bir vasita olan iktisada müracaat eder. Şu halde gaye esas, iktisat vasıtadır. İktisadî hareket ve muamelelerimizin kıymetleri de bu gayeye tevafuk edebilmeindedir. Yoksa iktisat, hiçbir za-

man kendi kendinin gayesi değildir; hiçbir zaman iktisat kendi kendini hedef tutarak yapılmaz. İktisat, içtimaî varlığımızın muhafazasına ve yükselmesine matuf gayelerimize yaramalıdır.

Bugün iktisat âleminde üç esaslı sistem vardır: Endividüalist iktisat sistemi, tarihî materyalist veya komünist denilen sistem, milliyetçi ve taazzuvcu sistem.

ENDİVİDÜALİST SİSTEM:

Ferdi esas tutan, onun hareketleriyle meşgul olan ve bütün iktisat âlemini o esasa irca eden sistemdir. Fert esas tutulunca onu tahrik edici bir esas olarak da şahsî menfaat ileri sürülmüştür. Şahsî menfaat ise rekabete ve serbest harekete mütemayildir. Fert başta her türlü rabitadan, cemiyet ve millet bağlarından serbest görülmek istenince, kolayca bir atom haline getirilmiş olur. Atomlar ise pek âlâ tabiat ilimlerinin makine ve fizik kanunlarından mülhem mihaniği ve illi düsturlarla statik ve dinamik hallerde farzedilebilir. İşte bugün henüz her tarafta hakim olan iktisat bilgisinin "iktisat kanunları yahut düsturları,, böyle doğmuştur.

TARİHİ MATERİYALİST VE YA KOMÜNİST DENİLEN SİSTEM:

Bunda da mevzu, ferdin menfaatidir. Fakat buna erişmek için devlet bir vasıta olarak kullanılmak istenir. Endividüalist sisteme nazaran bu fark, komünist sisteminde serbest rekabetin kaldırılmasını icap ettirmiştir. Bununla beraber komünist iktisat sistemi, endividüalist iktisat

sisteminden aldığı kanunlara, düsturlara daha büyük bir imanla sarılmıştır. Bu iki sistemi atomcu ve düsturcu diye tavsif edebiliriz .

MİLLİYETÇİ VE TAAZZUV-CU SİSTEM:

Bu sistem, iki evelkinin aksine olarak bir taraftan bütünlüğü esas tutan, diğer cihetten de ölü tabiat kanunlarını düstur halinde canlı bir varlık olan insana ve onun cemiyetine tatbik etmeyi reddediyen bir sistemdir. Bu düsturları reddeyenler de bin türlü şartlar ve şekiller altında inkişaf ve tecelli eden hayatın kendisini, onun bu inkişaf ve tecelli şekillerini müşahade, tetkik eder ve hükümlerine esas tutar.

İnsan canlı ve uzvî bir varlıktır; onun teşkil ettiği cemiyet de aynıyle uzvî bir varlıktır. Her uzvî varlıkta, uzuvlar muhtelif şekil ve derecede tecelli eder. Münferit bir insanın hayatı; göz, beyin, kalp, ciğer, mide, kol, ayak, ilâh gibi hem şekli ve he mde vazifeleri ayrı ve fakat bu ayrılık ve başkalık sıfatlarıyla birbirini tamamlayan ve ahenkleşen uzuvların faaliyetleriyle kaimdir. İnsan vücudunun bütünlüğü içinde sinir cümlesi, kemik cümlesi , kan devranı cümlesi gibi talî bütünlükler de vardır, ki bunlar da kendi hususî ve nevi cinsine mahsus vazifelerini başarmak için daha küçük bütünlüklere ve uzuvlara ayrılırlar. Bütün bu uzuvların hayat ve menfaatleri talî bütünlükler yolu ile insan denilen yüksek bütünlüğün sıhhat, hayat ve menfaatine tabidir. Bundan dolayı da birdir ve birleşmiştir.

Milliyetçi ve taazzuvcu iktisatta mevzu, iki evelki sistemin aksine olarak bütünlüktür, milletin içtimaî varlığıdır, demiştik. Bu gayeyi elde edenler de bütünlüğün mandateri ve uzuvları sıfatiyle muhtelif iktisat şubeleri ve fertlerdir. Bu şubeler ve fertler milliyetçi ve taazzuvcu iktisat sisteminde, kendi varlıklarını muhafaza ve temin ederken, cemiyetin yüksek gayelerine tevafuk ederler. Bu suretle değil yalnız kendi kendilerine karşı, bir mesuliyet, aynı zamanda ve daha ziyade uzvi oldukları cemiyetin müşterek gayesinin mesuliyetini de yüklenmişlerdir.

Milliyetçi ve taazzuvcu iktisadın esaslarını şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Fert, yalnız bütünlük içinde bir uzuv ve ancak bu suretle mevcudiyet ve hayatı mümkün olduğundan, bütünlüğün varlığının muhafazası ve gayelerinin temini kendisi için zarurî bir mebdedir. Onun için iktisadî faaliyeti buna göre inkişaf eder.

2 — İktisadî faaliyetlerimiz, yani başarılarımız, içiçe girift ve mütekabiliyet esasiyle birbirine bağlı bulunduğundan, bütün bu başarıma kolları, bütünlük esasına tevafuk eden münasebetleri ve krymetleri ölçüsünde ve fakat aynı ehemmiyetle ve hep birden ilerletilmelidir. Bu maksatla bir şubede alınacak tedbirlerin diğer başarıma kollarına aksi tesirini göz önünde tutulmalıdır. Meselâ: Müstakil bir ziraî siyaset, sınaî siyaset, ticarî siyaset, tarife siyaseti, malî siyaset, ve ilâh — ki, bunlar ekseriya müstakil olarak mütalâa edilmektedir — yerine, iktisadî siyasetimiz

herhangi kısmî iktisat sahasına taallük ederse etsin vahdetli ve bütün iktisat şubelerine de tevafuk eden bir esas fikirden mülhem olmalıdır. Bu esas fikir ise, yalnız ziraatin, yalnız ticaretin ve ilâh değil, bütün iktisat şubelerinin bütünlüğün yüksek menfaatlerine ve gayelerine ve onun varlığının tam sıhhatli olarak muhafazasına uyar bir şekilde ve ahenkli olarak ilerletilmesidir.

3 — Esas prensipten mülhem olmayan iktisadî sökükle yamacılığı tecvîz edilemez. Bugün cihanın maruz olduğu buhranın bir sebebi de bu yamacılık ve eklemecilik siyasetidir. Bu bir el ile verilenin öteki el ile geri alınması demektir. İktisadî başarmanın bütün uzuvları ve kolları bütünlükteki lüzum ve mevkilerine göre hep briden ve aynı ehemmiyetle göz önünde bulundurulur.

4 — Milliyetçi ve taazzuvcu bir iktisat binasında, münferit uzuvlar iktisat hayatının tanzimine doğrudan doğruya müdahale edemezler. Bu müdahaleler, başarıma şubelerinin teşkilâtı vasıtasıyla ve bu teşkilât içinde haiz oldukları ehemmiyet derecesinde vaki olabilir. Başarıma şubeleri, ister kooperatif, ister korporatif, isterse daha başka bir birlik şeklinde bulunsunlar, milliyetçi ve taazzuvcu iktisat sisteminde daima mütevassıt vaziyetinde kalacaklardır. Münferit iktisadî uzuvlar ancak bu bağ ile, ki milletin bütünlüğüne müessir olurlar ve bu bağlılık içinde bütünlüğün varlığına çalışırlar. Meselâ Zaten pek kıt olan kredi vasıtalarımız, münferit uzuvların kapı kaçı temayülle-

riyle israf edilemez. Kredi taazzuvu ve milliyetçi sistemde her esaslı başarıma kolu için ayrı ayrı tanzim ve tensik edilir, ve hem devletin hem de o zümrenin mürakabesi altında bulunur. (Yeni Türk mecmuasının 4 ünc üsayısında çıkan — şeker siyasetimiz — başlıklı yazımızda taazzuva ve kredi siyasetine bir misal de vermiştik.)

5 — Bunun yolu ise, kooperatif teşkilâtımıza, birliklere ve yerine göre avukat baroları, etibba odaları, esnaf cemiyetleri gibi korporatif teşkilâta bir genişlik, bir nizam, bir topluluk ve ahenk vermektir. Bu nizam ve bu teşkilât, iktisat âleminin "yüksek nizam sermayesi,, ni teşkil eder ve devlet tarafından tesis edilir .

6 — Bütün bu teşkilâtlanma ve nizamlamada fertlerin say ve teşebbüslerini esas tutulmakla beraber bu say ve teşebbüsler mutlaka teşkilâtlara bağlanmalıdır. Bununla beraber her fert kendi kabiliyetinin tecellisine göre istediği zümre ve şubede bulunmakta ve bunları değiştirebilmekte serbest bırakılır.

7 — Hesaplarımızın esası, ölçülerimizin mikyası cemiyetin umumî refah ve verim derecesidir. Her türlü teşebbüs ve hesabımızda ve hayatımızın her şeklinde bu ölçü hâkim olur.

Bunun tabiate ve iktisadın başarılma şartlarına en muvafık şekil olduğunun kuvvetli bir delili de, bugünkü fertçi iktisat rejiminde bile bütün iktisadi teşebbüslerin kendiliklerinden serbest esasları terketmeleri ve gittikçe daha ziyade birlik teşkilâtının lüzumuna kani ve tâbi ol-

malarıdır. Bugün fertçi ve liberal sistemin tatbik edildiği yerlerde bir yandan karteller, trustlar, kooperatifler gibi teşekküller; bir taraftan da işçiler ve iş vericiler birliklerinin meydana geldiğini ve bunlar arasında iş ve yevmiye için tarife mukavelenemeleri aktedildiğini görüyoruz. Fertçi ve liberallerin müdafaa ettikleri serbest rekabet böylece kendi kendini silip süpürmektedir. Bu demektir, ki taazzuv bir zarurettir. Bununla beraber bu saydığımız teşekküller bugün buldukları memleketin bünyesinde taazzuv edici, ahenk verici bir tesir yapamamaktadırlar, çünkü o düzenler millî olmıyan bir ruhtan, taazzuvcu olmıyan bir esastan, yani fertçilik ve şahsî menfaatten mülhemeldirler .

DEVLET:

İnsanların manevî birliği bir muhit, bir bütünlük vücuda getirmiştir ki bunun içinde fert kendi hususî hayatını, kendi şahsiyetini kaybetmeksizin bir uzuvdur. Uzuvlar, faaliyet, maddî ve manevî hayat şekilleriyle talî bütünlükler, yani başarıma kolları vücuda getirerek bu teşkilât içinde faaliyetlerini icra ederler. Cemiyetin umumî bütünlüğü içindeki bu talî bütünlüklerden biri de devlet teşkilâtıdır. Diğer bilcümle talî bütünlükler gibi devletin de kendisine mahsus vazife ve faaliyetleri vardır, ki bunların biri ve başlıcası teşkilât yapmaktır. Teşkilât yapmak ise yaratıcı bir faaliyettir; yeni ve semereli başarımlar meydana getirmektir. Bunun için devlet kudret ve kuvvet sahibi bir teşekküldür .

Mademki devlte, muayyen bazı faaliyetleri olan bir varlıktır, ondan dolayı da bir zümredir. Bununla beraber işinin ve başarmasının mahiyeti itibariyle bütün zümrelerden mütemyiz bir zümredir; onlardan öncedir, çünkü o, bütünlüğün birliğini tamamlıyacaktır; o, millî birliğin temsili ve tezahürüdür, idare ve tanzim edicisidir. Devletin en umumî ve üstün bir zümre olması sıfatı, diğer zümreleri silip yutması değildir; hiçbir vakit bürokrasi ve merkezîyetçilik de değildir. Devletin otoritesi yanında zümrelerin de kendilerine mahsus otobireleri vardır. Fakat, bu otoriteler; bu zümrelerin sübjektif arzu ve menfaatlerinden değil, milletin bütünlüğünün objektif icaplarından kuvvet alacaktır. Devlet iktisat âleminde "yüksek nizam sermayesi,, ismini verdiğimiz ve bütünlüğün her uzvunun ve kolunun başarısında müessir olan kıymetleri ve nizamı yaratacaktır, ki bunlar devletin dış ve iç siyaseti, adliyesi, kanunları, gümrük tarifeleri, ticaret mukaveleleri, para ve kredi nizamları, ve her yerde devletin nazımlığı ve rehberliği gibi başarımlardır.

Devlet, zümreler arasındaki ihtilâfları, bertaraf, bunların bütünlük içindeki ahengini ve inkişafalarını temin etmek, bunlar arasındaki boşlukları bizzat doldurmak suretiyle bütünlüğün tam ve mükemmel bir halde taazzuv ve teşekkülünü mümkün kılmak; bütünlüğün yüksek menfaatlerinin lüzum gösterdiği sanayii, meselâ askerî sanayii, bizzat kurmak; zümrelerden vazifelerini yapamıyanların işini ko-

laylaştırmak veya bizzat bunların işini de kendisi yapmak; dış ticaretin mürakabesi altında bulundurmak ve hattâ bizzat tanzim ve idare etmek gibi salâhiyet ve vazifeleri haizdir. Devlet, kendi varidatını — mümkün olduğu kadar — kendi kuracağı sanayiden, monopollerden, gümrüklerden, orman ve madenler gibi kendi elinde bulunduracağı membalardan, demiryolları ve kara ve deniz nakliyatı gibi müesseselerden tedarik eder ve millî faaliyete sekte verecek vergi sistemlerinden elden geldiği kadar ictinap eylesin.

Bütünlüğün iyi taazzuvu ve ahenkli inkişafı için ne serbest dış ticaret politikası, ne de himayecilik mutlak olarak tavsiye edilemez. Bunlar zamanın ve ahvalin icaplarına göre tanzim edilecektir. Hiçbir millet etrafına duvar öremez. Devlet, millî bütünlüğün cihan bütünlüğünün bir uzvu olduğunu ve cihan bütünlüğüne iyi taazzuv etmesi lüzumunu daima göz önünde bulundurmalıdır. Hattâ diyebiliriz ki dış siyaset iç siyasetten önce gelir.

Milliyetçi ve taazzuvcu iktisat, *demokrasi* rejimi içinde inkişaf eder. Demokrasi, insanlığın en parlak ideallerinden biridir. Demokrasiye yapılan tarzlar, derin bir görüşe dayanmamaktadır. Bugünkü demokrasinin zâfı, *kemmi* bir esasla tatbik edilmesindedir; bizzat kendi zâfı ve illeti değildir. Milliyetçi ve taazzuvcu devlette ise, *kemmiyet* değil, *keyfiyet* esastır. Bu esas ise, demokrasiye kuvvet ve gençlik verecektir. Bugünkü demokrasinin otomatikliği, şekilcilliği, ve cansızlığı kem-

mî telâkkinin mahsulüdür.

Devlet, milliyetçi ve taazzuvcu sistemde — meselâ tarihi materyalist veya komünist denilen sistemde olduğu gibi — merkeziyetçi ve bürokrat değildir, canlı bir uzviyete has mahiyeti, manzarası ve şekli vardır. Halbuki, komünist devlet bir tabiat galatıdır. Çünkü meselâ: Kalbimizin, ciğerlerimizin, midemizin, ağzımızın, gözümüzün, el ve ayaklarımızın, beynimizin, sinirlerimizin; ve ilâh.. vazifelerini bir tek uzuv ifa edemiyeceği gibi; ne dimağımızın emri herhangi bir uzva doğrudan doğruya gider, ne de herhangi bir uzuv doğrudan doğruya dimağa aksi tesir eder. Kademelenmek şarttır, ve tabiatın emridir. Fakat bu, şimdiki anlaşılman manada bir sınıflanmak da değildir; bütün uzuv ve kademelerin bütünlük içinde taazzuvu ve yekdiğerini tamamlamaları demektir .

SON SÖZ:

İnsanlığın son iki üç asırlık iktisat şekli, münevver ve medenî insanlığı hasretini çektiği hürriyete ve umumî refaha götürmemiştir, çünkü hürriyet denilen ulvî gayeye erişmek için, aldatıcı ve esir edici vasıtalar kullanılarak tezatlarla düşülmüştür. İnsan denilen canlı ve her şeyden evel manevî varlığın hayatı ve inkişafı, ölü olan maddenin statik ve dinamik kanunlarıyla izah ve bu kanunlarla idare edilmek istenmiştir.

Geçen iki asrın bu hayat şeklinin, bu düşünce tarzının yıkıcı taziyi altında bunalan ve maddeleşe maddeleşe adeta kendisini tanıyan insan ruhu bu iki asrın son bilânço hulâsasının hemen hemen metre ve

kilo sistemi ile bütün varlığımızı izah etmekte ısrar eden bir kanuniyetçilik ve çarliston zevkine götürür bir sukut şeklinde tecelli ettiğini anlıyanların üryanlık ve husranı ile elleri şakakta derin derin düşünceye dalmıştır. Bütün insanlık bugün, iki yüz senedir tecrübe ettiği bir sistemin hatasında, hattâ iflâsında ittifak eylemiştir. Bütün insanlık bugün, o iki yüz senelik bir yoldan sonra yolların ikiye ayrıldığı bir noktaya gelmiştir: Sağa mı yoksa sola mı sapayım, demektedir. Bu yolların arasında çizilen acayip patikalar da radikal bir halas ümidi ve ihtimali yoktur. İki kutuptan birine yönelmek artık geçiktirilemez, çünkü yaşıyan insanlık bu yaşamayı durduramaz, yani bu tereddüt noktasında fazla oyalıyamaz. Ya sağa, milliyetçiliğe, hakikî insanlığa, yükselmeğe, ilerlemeğe, halasa yönelmeli, ve yahut da tabiate karşı yürüyerek boylar hep bir irtifada cüceleşmeli ve tedenniye, uçurumu, esareti, sefaleti göze alarak solu, yani tarihî materyalistliği ve komünistliği ihtiyar etmelidir. Bu iki yolun mebdede ve gayeleri o kadar birbirine zıt ve birbirinin aksidir ki bunların ortasında yürümek istemek, "Babrâli,, ruhunu diriltmek ve onun günlük, âciz, şuursuz hareketlerini taklit eylemek kadar manasızdır.

Geçen iki asrın iktisat sistemi; hesabını, imtihanını vermiş ve sıfırı da almış olmakla beraber, bu iki asır, insan oğlunun giriştiği en büyük tecrübe ve bu tecrübe için bütün kuvvetlerini en âlemşümul ve en geniş mikyasta tatbik ve

inkışaf ettirdiği bir devirdir. O-nun için dersleri çoktur. Biz yanlışlarımızın da faydalı derslerini ihmal edemeyiz. Geçmişlerimizi de göz önünde bulundurarak doğruca kendimizden kendimizin mahiyetini meydana çıkarmak, işte tarih budur, bu suretle anlaşılmalıdır. İşte ancak bu suretle objektif bir hükme erişebiliriz. Bugün bulunduğumuz iki yol ağzında bizim de derin düşünmemiz tabiidir ve elzemdir. İctimai varlığın tarihinde kısa müddetli dönüm devirleri, ders ve tecrübesi en bol zamanlardır. Bu anlarda mevcut bir sistemin uçurumu açılmıştır. Bu uçurumun derinliklerine bakınca o sistemin o zamana kadar görmediğimiz esrarını görürüz. O zamana kadar birbirine bağlı olan âmiller artık çözümlür ve birbirinin dekoru ile gözümüzden kaçan hakikatler artık çıplaklığı ile meydana çıkar. Cemiyetin küçük bir enmüzeci olan insanlarda da böyle değil midir? Sıhhati yerinde görünen bir insan kendi ruhi ve hissi kuvvetlerinin membalarını iyi müşahede edemediği için sallanan bir temel üstündeki binasını da ebedî zanneder. Ancak hastalığı zamanlarındadır ki o zamana kadar olan hal ve vaziyetinin dışına çıkar; yaşayışının ve ihtisaslarının ufku değişir ve genişler; yeni ıstırap ve yeni tahassüsler tecelli eder; bunların telkin ettiği yeni görüşleri kazanır. Sıhhatinin avdetiyle beraber kendisinde bir tekemmül de müşahede eyler. İşte cemiyet de böyledir.

Eflâtun ve Aristo'nun devlet te-

lâkkisini en yüksek evcine çıkardıkları zamanlar, demokrasi ve aristokrasinin hattâ bolşevikçe sukutuna tesadüf eder. Makyavelli, Rönesansın inkılâbına şahit olmuş; Rikardo, Adam Müller ve List de Fransız İnkılâbından ve Napoleon harblerinden mülhem olmuşlardır.

Biz de bugün cemiyetin ve devletin ölümüne ve aynı zamanda olumuna şahit oluyoruz. Bizim için de bu dramın namer'î aktörlerini ve derunî mahiyetini görmeğe çalışmak gerektir. Zira, bu tanıyış ve bilgi, ictimai meselelerimizin tetkikine başlamadan evel vücut bulmak lâzımdır. İnkılâplarda ve yeni bir cemiyet bina edilmesinde hiçbir vakit sade şekil değişmesi ve yahut zahirî menfaatlerin tesirleri, yani bugün hâkim olan görüş tarzının telâkkisi veçhile kör ve mihanikî hareketler değil, bilâkis daima derunî kudretlerin, kutsî bir his ile bağlı olduğumuz kıymetlerin tecellisi mevzuubahstır. Tarihte ve cemiyette ne vuku bulursa hepsi ruhumuzun ruhu, derunî hayatımızın hayatıdır.

Fransız İnkılâbı, zaten esasları hazırlanmış ve tamamlanmış bir fikri tahakkuk ettirmişti. Bugün biz, şu veya bu siyasi şeklin değişmesi, şu veya bu ıslahat tarzının kabulü meselesi karşısında değil; bir düşünme tarzının, bir fikir istikametinin, hülâsa bütün bir zamanın ruhi inkılâbı önünde bulunuyoruz. İktisadî hayatımıza yeni ve kurtarıcı bir ruhun girmesi için hangi yanlış fikirleri atmak ve yerlerine hangilerini koymak lâzımdır işte mesele buradadır.

Şükranla görüyoruz ki tarihin dersi bizde: "Devletçilik, milliyetçilik, inkılâpçılık, taazzuvculuk ve uzuvların aynı ehemmiyetle muamele

görmesi,, sözleriyle hulâsa edilebilen bir ruh doğurmuştur. O ruhun bu şekilde ifadesi insanca yaşama hakkımızın en sağlam senedidir.

FIN İLİ VE FİN DİLİ

APTULLAH BATTAL

*Ankara Halkevinde 3 - 4 - 1933 te
Aptullah Battal Bey tarafından ve-
rilmiş olan konferans:*

SAYGI DEĞER hanımlar ve beyler,

Bu akşam, müsaadenizle, şimalin en uzak, bizimle soydaş, bizce de bilinmesi ve tanınması gerek olan bir ilinden söz açacağım. Bu il ve onun dili üzerine dilimizde edebiyat pek kıtır. Onun için bu hususta konuşmamız büsbütün faydasız olmayacaktır diye düşünüyorum.

Avrupa haritasının şimali gösteren yukarı tarafına bir göz gözdirirsek, şimalin Akdenizi mesabesinde olan Baltık denizinden, biri doğuya ve biri de şimale doğru uzanan iki tane kolu görürüz. Bu su kollarının arasına düşen yarımada "Fin yurdu,, (Filandiya) deriz. Bu yurt şimali garbî tarafında İsveçle, şimalde Norveçle ve doğu tarafında ise Rusya ile sınırdadır. Yerinin üstü 377,426 dörtekül (murabba) km. olup, Büyük Britanya'dan da, İtanya'dan da büyüktür. Ancak bunun 42,286 da dörtekül km. si iç sulardır ki, bundan dolayı bu ülkeye "Bin Göller Memleketi,, de denilmektedir. Sınırlarının uzunluğu iki bin km. ye çıkar. 1927 yılında Fin yurdunda 3 milyon 468,053 kişi yaşıyordu ki, bir dörtekül km. ye 9,8 kişi düşüyor demektir. Doğrusu, bu, Avrupanın, yaşı-

yanları en az olan bir memleketidir.

Finlandiya'da başlıca iki türlü il yaşar: 1) Finler ve 2) İsveçliler. Bu yurttan 385 bin kadar İsveçli vardır ki, bunlar yurttaşların yüzde 11 ini, Finler ise yüzde 89 unu yasarlar.

Bütün yer yüzünde Finlandiya Finleri gibi konuşan 3 buçuk milyon insan vardır ki, bunların 2 milyon 900 bini Finlandiya'da, 25 bini İsveç'te, 10 bini Norveç'te, 250 bini Amerika'da yaşar. Geriye kalanları ise, Şarkî Karilya'da, İngryada (eski Petersburg ve Piskof vilâyetlerinde) otururlar.

Fin kavmi Fin — Uğur illeri dörkününden olup, Estonlarla birlikte bu dörkümün Baltık kolunu yasarlar. Bilindiği üzere, yer yüzündeki Fin — Uğur illeri dört kola ayrılmışlardır: 1) Baltık kolu, 2) İdilboyu (Volga havzası) kolu, 3) Perm — Ural kolu ve 4) Uğur — Macar kolu. Finlerin Fin — Uğur illeri içinde de sayıca tuttukları yer şu kılıktadır:

A) Baltık kolu:

Finler	3.500.000
Estonlar	1.200.000
Ufak uruklar	37.000
	<hr/>
	4.737.000

B) İdilboyu kolu:

Çirmişler	370.000
Mordovalar	1.250.000
	<hr/>
	1.620.000

C) Perm - Ural kolu:	
Ziyanlar (Komiler)	300.000
Vot'yaklar (Arlar)	440.000
	<hr/>
	740.000
Ç) Uğur - Macar kolu:	
Ostiyaklar	25.000
Voğullar	10.000
Macarlar	10.000.000
	<hr/>
	10.035.000

Dört kol eder 17.132.000

Garbi Sibiryanın tundralarında,

Op ve İrtiş ırmağlarının orta akıntı-
larında yaşarlar.

Demek, bütün yer yüzünde aşağı yukarı işte bu miktarda Fin - Uğur dürkümüne giren insan vardır. Görülüyor ki, Macarlar Fin - Uğur illerinin adetçe en çok bir zümresini yaşarlar. Bu akşamki konuşmamızın nesnesi (objet) olan Finler kendi yurtlarına "Finland., yahut "Finlandiya., demeyip, "Suomi., derler. Bu kavmin kendisince adı ise, "Suomalaaynen., dir. Finleri antropolojik yönden Mogol illeri sırasında saymak bir âdettir. Ancak bugün bu kavmin Moğollara benzerliği pek az kalmıştır. Onların çokluğu derilerinin rengi, kafataslarının düzlüğü ve bütün bedeni özlükleri yönünden şimali indoöropeen kavimlere benzer. Ahalinin yüzde 75 i mavi yahut sincabi gözlü olup, yüzde 57 si sarı saçlıdır. Şimalin sert iklimi ve çorak tabiatıyla savaş Finleri çalışkan ve duruşkan bir ile döndürmüştür. Eski Finlerin dirliği ve halleri bir kerteye kadar Fin halk edebiyatında yankılanmıştır.

Anlaşılan, Fin - Uğur devri ancak milâdi 250 yılınadek sürmüş, ondan sonra Fin - Uğur illeri türlü

yönlere dağılmışlardır: Şöyle ki, Macarlar garba doğru yürüye yürüye nihayet Panoniya ovasını yani bugün yaşadıkları yerleri yurtlanmışlar, Finler, milâdi 400 le 700 arasında şimdiki Finlândiya yarım adasını göç etmişler, Finlerin en yakını soydaşları olan Estler ise, Fin körfezinin cenup kıyılarını yurt tutmuşlardır. 12 inci milâdi asredelik yarı göçebe kalmışlar; bugün onlar, şehirlerde tam başka Avrupalılar gibi yaşarlar, köylerde ise, ağaçtan yapılan küçük pencereci evlerde barmırlar. Bugünkü Fin milleti medeniyet alanında oldukça yükselmiş ve ilerlemiş bir budundur. Umumî maarif yönünden Fin yurdu dünyanın en öne geçen yurtlarından biridir. İlk mekteplerinin çokluğu sayesinde orada okur yazar olmıyan hiçbir adama tuşgelmezsiniz; Helsingfors darülfünunu şimal memleketlerinin en faal, verimli fikir ve bilgi merkezlerinden biridir.

Finler kıyafetçe güzel değildiler, güzellik müsabakalarına da iştirak etmezler; kimbilir, belki buna iştirak etmemeleri fazla ciddi olmalarından ileri gelmektedir. Buna mukabil, onlar cihan olimpiyatlarına iştirak ederler ve bazı alanlarda, diyalim maraton yarışlarında, cirit ve disk atmakta ve ski yarışlarında, birinciliği kazandıkları olmuştur. Bir de bu 3 milyonluk kavmin acunu kaplıyan üne malik Setele, Mikkola, Kastren, Lönrot ve Ramested gibi dil bilikçileri, Sibelius gibi bestekârları, Yohani Aho, Alesis Kivi, Mayya Tolvio gibi edip ve şairleri vardır...

Finlerin diline gelince, bilgimiz ve bir kerteye kadar eskimiş olan tas-

nife göre, Fin dili *agglutinantes* "iltisakî,, diller dürkümünden sayılmamaktadır. "Şimdiye kadar Türk dili de bu dürkümden sayılıyordu,, Bellidir ki, bu çeşit dillerde söz şekilleri yapılırken, söz kökleri hiçbir türlü değişikliğe uğramaz, yalnız köke takılan türlü ekler yardımıyla şu veya bu söz, türlü kılıklara girer. Fin dili oldukça düzenli (ahenkli) ve kolayca eğilip bükülen bir dildir; sesleri azdır. Bütün Fin dilinde yalnız 19 tane ses vardır ki, ona göre, Lâtin alfabesine dayanarak harfler de uydurulmuştur. Bu seslerin sadaları 8 tanedir ki, şunlardır: *a, e, i, o, u, y (ü), ä (e), ö*, Sadasızları 11 tanedir ki şunlardır: *h, j (y), k, l, m, n, p, r, s, t, v*. Bir de *aa, ii, uu, ää* sesleri vardır ki, Finler bu uzun vokaller için ayrıca harfler yaratmayıp, *a, i, u, ä*, harflerini iki kat yazmakla iktifa etmişlerdir. Eğer bu uzun sesleri de ayrıca sayarsak, o vakit sadalıların adedi 12 ye, dildeki bütün seslerin adedi ise 23 e çıkar, fakat bununla alfabedeki harflerin "işaretlerin,, sayısı artmış olmaz. Eğer Fin seslerini bizim bugünkü dil seslerimizle karşılaştırırsak, Fin dilindeki bizim dilimizde bulunmayan sesler yalnız uzun sadalılardır. Demek Fincede sadalılar bizimkinden eksik olmayıp, eğer uzun sadalıları itibare alırsak, fazladır bile. Sadasızlar ise çok eksiktir. Bizde 21 tane sadasız ses vardır, Fincede yalnız 11 tanedir. Demek orada bizimkinden 10 tane sadasız eksiktir. Eksik olanlar 2 tane dudak sesi "*b, f*,, 4 tane diş sesi "*d, j, z, ş*,, 2 tane dişetleri sesi "*c, ç*,, ve 2 tane damak sesi

"*g, ğ*,,. Türkçede *l, r* sesleriyle başlayan söz yoktur deniliyor, Fincede ise, böyleleri pek çoktur.

Sadalı seslerinin bolluğu, Fin diline bir çeşit ahenklik veriyorsa da, yumuşak *d* ve *b* yerine hep sert *t* ve *p* nin kullanılması, yumuşak *g* yerine hep sert *k* nin söylenilmesi de bu dile bir nevi sertlik vermektedir. Bu sert seslerin birçok Fin sözlerinde yanyana gelerek iki kat söylenmesini de katınız... Fincede vurgu (accent tonique) her zaman, Türkçenin tersine olarak, sözün ilk üzüğüne (hecesine) düşer. Fincede tasrif ve iyrap çeşitleri pek çoktur ve bu yönden dil oldukça zengindir. Ekle- rin çokluğu türlü mana nüanslarını ifade etmeği mümkün kılmaktadır. Fin dilinde 15 türlü *kasus* (iyrap) vardır ki, şunlardır:

- 1) Nominatif (kirja): Kitap.
- 2) Genitif (kirjan): Kitabın;
- 3) Akkuzatif (kirja - kirjan) : Kitabı;
- 4) Essif (kirjana): Kitap halinde, kitap olarak;
- 5) Partitif (kirjaa): Kitabın bir parçası;
- 6) Translatif (kirjaksi): Kitaba dönerek;
- 7) İnessif (kirjassa): Kitabın içinde;
- 8) Elatif: (kirjasta) : Kitabın içinden;
- 9) İllatif: (kirjaan) : Kitabın içine;
- 10) Adessif: (kirjalla): Kitabın yanında;
- 11) Ablatif: (kirjalta): Kitabın yanından;

12) Allatif: (kirjalle): Kitabın yanına;

13) Abessif: (kirjatta): Kitapsız;

14) Komitatif: (kirjane): Kitapla birlikte;

15) İnstruktif: (kirjoin): Kitap yardımıyla; kitabı âlet edinerek;

TÜRKÇEYLE KARŞILAŞTIRMA:

1) Kitap;

2) Kitabın;

3) Kitabı;

4) Kitapta; (kirajassa, kirjalle);

5) Kitaptan; (kirjasta, kirjalta);

6) Kitaba, (kirjaan, kirjall);

7) Kitapla; (kirjane, kirjain).

İşte Türkçede 7 tane *kasus* çıkardık; demek Fincedekinden yarısı yarıya eksik.

Fin dili *harmonie vocalique* (ses düzeni) ile ayırtlanan dillerden sayılıyorsa da, bunda birçok hususlarda ses düzeninin bozulduğu görülüyor.

Meselâ: *Kuule* (dinle); *Pilo*: Mennä piloon (gizlenmek); *Piika* (kız); *Pukki* (teke); *Puute* (kifayetsizlik; kıtlık); *Puite* (çerçeve); *Puuhe* (söz, nutuk); *Hius* (saç); *Sisko* (hemşire); *Puoli* (yarım); *Suomi* (Fîlândiya). Bir de bu dil, bir hususiyetini yukarıda söylediğimiz "agglutinates,, dillerden olmakla beraber, bunda "flexionnel,, dillerin bazı özellikleri, meselâ köklerin arasına başka bir kılığa girmesi görülür.

Bu, Fin dilinin *nigüistique* yünden olan özelliklerinin bir parçasıdır. Fin yazı dilinden ise, ileride söz açacağımız. Bazı özelliklerini saydığımız bu dilin öğrenilmesi de epiy zor olacağı tahmin etmekte güçlük çekilmez.

14 üncü asırda (1332 yılında) Fin

yurdu İsveç devletine ilhak edildi. Finlerin kendi iddialarına göre, Fîlândiya, İsveçle birleşmesinden harisî yönden şunları kazanmıştır: 1) Batı Avrupasının dini, 2) türe düzme usulleri ve 3) temel töreler (kanunlar) ve kanunla pekitilen hürriyet. İsveç katıldıktan sonra da elbette Fin halk kümeleri Fince konuşuyorlardı, ancak İsveç dilinin beyliği ve üstünlüğü öteki dilin iş başında duranlar tarafından ihmal edilmesine ve uzun zaman yalnız halkın konuşma ve anlaşma dili olarak kalmasına sebep olmuştur. Hatta bütün 18 inci asır boyunca yüksek tabakaya mensup adamların konuşma dili İsveç dili olmuştur. O devirde İsveç edebiyatının pek artık çiçek açmış olması da buna çok yardım etmiştir. 16 ıncı asıradek meydana bir Fin yazı dili bulunduğunu bilmiyoruz. (Halbuki tarihçe açık belli olan Türk yazı dili Orhon kitabeleri, milâdî 8 inci asra aittir.)Fin yazı dilinin temeli Fin yurduna protestanlık getiren piskopos Agrikola tarafından atılmıştır. Bellidir ki, protestanlık, katolikliğin hilâfına olarak, dini sadeleştirme ve kolay anlaşılır bir hale getirme temayül gösterir. Protestanlarda vaizler halkın öz diliyle söylenir, bütün ibadet sözleri (dua ve münacatlar) öz dille okunur, din kitapları, dua mecmuaları ve ilâhiler hep halk dilinde yazılır. Bunları okuyup anlamak için okuma yazma bilmek iktiza ettiğinden, protestan papazları halkın okur yazar olmasına pek artık ehemmiyet verirler; hatta evlenmek isteyenlerin, nikâhları kıyılmak için, okuma yazma bilmelerini şart ederler. Halk di-

line giren bir din elbette şuurlu, millî ve öz din olur. Avrupa'da icra edilen reformasyonun (dinî ıslahatın) tesir ve neticeleri yalnız dinî sahada olmayıp, o, türlü kavimlerde milliyet duygusu, demokrasi fikri ve millî edebî dil de doğurmuştur. Alman yazı dilinin temeli Lüterin Kitabı Mukaddes tercümesi olduğu gibi, Fin yazı dili de anılan piskopos Agrikolanın Fin diliyle yazdığı dinî kitaplarıyla başlar. Protestan papazları işe çok doğru yoldan başlamışlardır. Onlar hristiyan din kitaplarını kendi halklarının dillerine tercüme ederken mümkün olduğu kadar açık halk dilinden istifade etmeğe çalışmışlar, yeni mefhumlar için öz dilin köklerinden alarak, yeni tabirler, yeni ıstılahlar yapmışlardır. Bu gibi dinî edebiyattan inkişaf eden millî edebî diller dahi sade ve halka anlaşılır bir yön almış ve gerçekten halkın kendi ve öz edebî dili olmuştur. Bizim dinî müelliflerimiz ise, halk edebiyatına yabancı olduklarından ve öz dilin özünü ve özlüklerini bilmediklerinden ve bu gibi işlerde epiytembel de olduklarından, Türkçe diye yazdıkları eserlerinin lisanını Arapça ve Acemce söz ve tabirlerle tıkabasa doldurmuşlardır. Bu gibi Türkçe din kitaplarını, değil geniş halk kümeleri, orta bilgili hocalar da güç anarlardı.

Agrikola Fin yazı dilinin babası sayılır. Onun emeği ve çalışması neticesinde halk ve papazlar için bir takım dinî kitaplar bastırılmış ve Kitabı Mukaddesin tercümesine girilmiş ve bununla Fin yazı dilinin yaradılmasına yol açılmıştır. Şunu da söy-

lemeliyim ki, o zaman Finlandiya'nın kendisinde hiçbir basmalık (matbaa) bulunmadığından, Fince yazılan bütün edebiyat memleketin dışında basılıyordu. 16 ıncı asrın sonuna doğru kiral II inci Karlım buyruğu ile Kitabı Mukaddes ve kanunlar mecmuası tercümeleri bitirildi, ancak bunlar daha basılmış değildi. 1640 yılında garbî Finlandiyadaki Abo (Turku) şehrinde açılan bir İsveç darülfünunu Fin yurdunun medeniyetçe yükselmesi için çok tesirli olmuş ve Kitabı Mukaddesin Fince tercümesi de bu üniversite yanında kurulan bir matbaada bastırılmıştır. (1648). Doğrusu, Fin tarihine, Fin il edebiyatına ve bunlar vasıtasıyla Fin diline ilişiği olan müstakbel izlenme ve araştırmaların ilk tohumları işte bu darülfünunda atılmış ve bu sebepten Fin ilinin millî uyanışı ve yükselişi için büyük umut kapıları açılmıştır ki, bu umutların birçoğu 19 uncu asırda meydana çıkmıştır.

18 inci asırda, yani tam yüksek sınıfların ve burjuazinin Fin dilini büsbütün unutmağa başladıkları bu devirde bir takım Fin münevverleri içinden bir "Finseverler,, zümresi peyda olmuş, halk diline gerçekten ve candan bir alâka uyandırmıştı. Her aksiyonun bir reaksiyon uyandırması tabii kanundur. Bu sonuncu cereyan da öteki "İsveçseverler,, in gidişlerine karşı bir reaksiyon olarak patlakvermiş olabilir. Finseverlerin başlıca gayeleri Fin dilini ilmi kırlıkta ve etraflıca didiklemek ve onun kaynaklarını araştırmak ve izlemek olmuştur. Bunlar içinden Portan isimli bir bilikçi kendisi Fin halk di-

linin yorulmaz inceliyeni olamkla kalmayıp, bu hususta şakirtlerinde de gevik ve heyecan uyandırabilmişti. Onunla bir sırada çalışan Yuleniüs Fin dilinin ilk sözlüğünü bastırmıştır. Bu ilmi tenvirî kıvımdanmalarla yanyana siyasî hareketler de başlamıştır ki, bu hareketler bizim mevzuumuzun dışındadır.

19 uncu asrın başlarında (1809 yılında) Finlandiya Rusya idaresi altına geçti. Fin edebî ve millî hareketleri asıl bu devirde hızını almıştır. O zaman Fin ilseverleri: "Biz İsveçli olmaktan kurtulduk, ancak Rus olmak da istemiyoruz; öyleyse Fin olalım,, diyorlardı. Bu edebî kıvımdanma neticesinde 1826 yılında Üniversitede bir Fin dili kürsüsü açılmış ise de, İsveç dili Fin yurdunun hars ve medeniyet dili olmakta devam edip duruyordu. Hatta büyük Fin şairi Runeberg de ölmez eserlerini İsveççe yazmıştır. Fin millî dil cereyanının merkezi 1831 yılında kurulan Fin edebiyat cemiyeti idi.

"KALEVALA,, DESTANI: 1832 yılında Fin edebî dirliğinde ve Fin dili tarihinde çok mühim bir hâdis olmuşdur. O da, Fin il destanı malzemelerinin meydana çıkmasıdır. Şöyle ki, "Finseverler,, işe başlar başlamaz halk ağız edebiyatına pek fazla ehemmiyet vermişlerdir. Meselâ Portan kendisi Fin halk runoları yahut rimleri (şarkı ve türküleri) hakkında bir etüt yazmıştır. Ondan sonra da birçok bilikçiler halk rimlerini derlemişlerdir. Bunları en çok neşreden Topelius olmuşdur. Nihayet bu sahada Elyas Lönrot çalışmağa başlamıştır. O, şimal yönüne giderek

halk kümeleri içine dalmış ve uzun gezgincilik yaparak, halk edebiyatı örneklerini derlemeğe koyulmuş ve onun araştırma ve çalışmaları beklenenden çok artık yemişler vermiştir. Lönrot derlediği eski ve yeni runoları içine alan 4 defter malzemelerini neşretmişti ki, bunlar Fin millî destanının ilk mustusu idi. Ancak o zaman Lönrot henüz bu runoları biribirine ekliyerek, bir destan yaratmak fikrini taşıymıyordu. Yeni gezgincilikleri esnasında yeni rim ozanlarını dinlerken, bunların sık sık şarkı parçalarını uzun bir "bütün,, halinde düğümediklerine dikkat etmiş ve bundan, runolar gereği gibi karşılaştırılıp, işlenilirse, rabıtalı bir destan yaratmanın mühim olacağı fikrine varmıştır. O, 1833 yılında "Küçük Kalevala,, adıyla bir destan taslağı düzerek, bu fikrini tatbik etmek denemesini de yapmıştır. Karjala ülkesini daha bir defa doladıktan ve runoları derlemek yolunda daha artık bir ihtimamla uğraştıktan sonra evelki metni epiy genişleterek, "Eski Kalevala,, denilen manzumeyi bastırmıştır. Fakat daha iş bununla olmuş bitmiş değildi: Edebiyat Cemiyeti işi genişletmeğe karar vermiş ve her yıl runolar, şarkılar ve umumiyetle halk ağız edebiyatı mahsullerini derletmek için halk kümeleri içine adamlar göndermiştir. İşte bu gibi bir kolektif emek ve çalışma neticesinde Lönrot "Kalevala,, destanının nihaî şeklini yaratmış ve bastırmıştır. Destanın bu yeni ve tam şekli 1849 yılında basılmıştır. Destan 50 runodan ve 22.795 beyitten ibarettir. Millî övünç ve

gurur yönünden Yunanlılar için "İlyada,, Cermenler için "Nibelungen,, ne ise, Finler için de "Kalevala,, destanı odur. Fin dili ve edebiyatı için ise, "Kalevala,, âdeta yepyeni bir devir açmıştır. Doğrusu, Fin yeni edebiyatı ve yeni Fin yazı dili "Kalevala,, ile başlar; demek bunların aşağı yukarı 100 yıllık ömrü vardır. Bu yüz yıl içinde Fin yazı dili elbette yerinde saymış değildir. Belki hep yürümüş, genişlemiş, derinleşmiş ve zenginleşmiştir. Fakat bir yazı dili durup dururken, kendi kendine zenginleşmez de, enginleşmez de. Dili zenginleştiren sebeplerden biri ihtiyaç ve cemiyet hayatının zenginleşmesi ise, bunda diğer bir âmil de insanın şuurlu faaliyetidir. Fakat bunda insan faaliyetinin ne gibi bir yönde yürümesi ve işlemesi, dilin, kuvvetini hangi kaynaklardan alarak ve ne gibi malzemelerden assılanarak zenginleşmesi çok mühim bir meseledir. Bir yazı dili yabancı unsurların yardımıyla da genişliye ve zenginleşebilir. Ancak bir dilin, inkişafında kendi benliğinden assılanarak ve özbeciliğine söykenerek zenginleşmesi daha başkadır. Fin dili kendi inkişafında bir yandan "Kalevala,, nun ve başka halk edebiyatı mahsullerinin ilham ve talkını, diğer yandan yurdunu çok seven Fin bilikçi ve bitikçilerinin şuurlu emeği ve çalışmaları neticesinde bu yolu tutmuştur. Başlangıçta bu işte bildiğimiz Fin Edebiyat Cemiyeti ve daha sonraları Fin Dil Akademisi yolbaşçılık ve yederlik etmişlerdir. Finler küçük bir il olmalarına, memleketlerinin Rusya gibi bir devin idaresi altında,

Petersburg gibi bir bilgi ve fikir ocağının yanbaşında, İsveç gibi, medeni ve çok ilerilemiş bir yurdun komşuluğunda bulunmasına bakmaksızın ve bu ağır güçler karşısında şaşırıksızın Fin yazı dilinin salt Fince ve her Fine anlaşılır olmasına ve onu bütün yabancı dillerin kötü tesirleri altına düşürmemeğe azmetmişlerdir. 19 uncu asırda Finlerin siyasî, içtimai ve iktisadi hayatı da epiy gneişlemiş ve zenginleşmiş olmakla, dili zenginleştirmek ihtiyacı da hasıl olduğundan, bu dil zenginleştirmenin seyri çok hızlı olmuştur. Herhangi bir yazı dilini öz dil hazinesinden assılanarak zenginleştirmenin birçok yolları vardır: 1) Dilin arkaismlerinden, yani vaktiyle şu veya bu mefhum için kitaplarda, yazı dilinde kullanılıp, sonradan atılan ve unutulmuş sözleri diriltmek ve işletmek yolu; 2) halk dilinde kullanılan bir takım sözleri yeni mefhumlar için bilgilemek yolu; 3) zaten dilde bulunan iki, hatta üç kelimeyi bir araya getirmekle dökme kelime yaparak, onunla yeni tek bir mefhumu ifade eylemek yolu; 4) prefiksler (önekler), yahut süffiksler (sonekler) yardımıyla türlü mefhum ve manalar için yeni kelimeler yaratmak yolu.

Finlerin eski yazma edebiyatı bulunmadığından, onlar için 19 uncu asırda bile arkaismlerden istifade yolu mevzuubahs olamazdır. (Onların Orhon kitabeleri, Uygurikası, Kudatku Bilik'i, Divani Lûgatit-Türk'ü Rabguzis'i, Baburnamesi, Codicus Cumanicus'u, Divani Sultan Veled'i de yoktu). Bu yönden bizim vaziyetimiz kıyas kabul etmeyecek derecede

parlaktır, çünkü bizim arkaism kaynaklarımız pek artık zengindir. Halk dilinden asrı ve ışık almak için halk (il) dilini öğrenmek ve il ibdar yemişlerini dermek, devşirmek gerektir. İşte Finler bunu yapmışlar ve yazı dili yaratmak ve onu yükseltmek ve genişletmek yolunda bu kaynaktan olanca gayretleriyle istifade etmişlerdir. Bellidir ki, halk dilinde kullanılan bayağı bir söz yeni bir mefhumu karşılık yapılmakla yükselir ve tabir caizse, esalet kesbeder, az bir zaman sonra bu yeni manasıyla de menus olarak en müşkülpesent güzellik ve eskiseverler tarafından da hoş görülmeğe başlar. Yalnız işin başında biraz batırlık ve atılganlık lâzımdır. Dökme kelimeler yaratmak hususunda da Finler dillerinde bulunan malzemeler nisbetinde çalışmaktan geri durmamışlardır. Bu kabil dökme sözlerin teşekkülüne giren unsurları sınırsız bitişik yazarlar. Elbette tek bir mefhumu delâlet eden bir sözün unsurlarını bitişik yazmak pek doğru bir usuldür. 4 üncü yola gelince, bizim dilimizde olduğu gibi, Fin dilinde de prefiksler (önekler) bulunmaz. Halbuki süffiksler (son ekler) oldukça boldur. Finler yazı dillerini özleştirmek ve finleştirmek için bu yoldan da azamî derecede istifade etmişlerdir. Kendiliğinde hiç de zengin olmıyan bu dil, işte bu yollarla işleme ve çalışma neticesinde bugün âdeta herbir yeni ilmi, edebî v. s. mefhumu ifade edebilecek muasır medenî diller derecesine yükselmiştir.

Fin dili bu kılıkta işlenmiş yegâne prefiksiz dil olduğundan, pre-

fiksleri olmıyan Türkçenin de söz yapma alanında Finceden bir takım örnekler alabileceği işkilsizdir.

Finler ilim, fen ve sanat ıstılahlarının hemen hepsini andığımız yollardan biri vasıtasıyla Fince köklerden yaratmışlardır. Burada örnekler getirerek sizi yormak istemiyorum. Fin edebî dilinin nasıl yaldızdığına ve düzöldüğüne dair "Hakimiyeti Milliye,, gazetesinin 932 yılı 13 ve 17 teşrinisani nüshalarında çıkan iki makalemde bu hususta birçok sahadan örnekler getirmiştim. Merak edenler oraya müracaat edebilirler. Şimdi yalnız birkaç misal söylemekle iktifa edeceğim: A) Halk dilinden alınarak ıstılah yapılan sözler için: 1) Sähkö - elektrik; bu söz halk dilinde gerginlik demektir; 2) Kone - makine; iştikakı bilinmiyor; 3) Yuna - Tiren; aslında "dizi,, demektir; 4) Asema - istasyon, gar; aslında sadece "vaziyet,, , "mevki,, demektir. Bunların eşleri de çoktur. B) Yapılan dökme sözler için bir takım örnekler: 1) Tasavalta - cumhuriyet; sözün manası "müşterek hakimiyet,, demektir; 2) Valokuva - fotoğraf; manası: "Işık resmi,, dir; 3) Kirjapaino - basmalık, matbaa; 4) Sanomalähti - gazete, haber yapırağı; 5) Ruumisavaus - otopsi; fethi meyit.

Sözlerin bu tarzda yapıları bir dilin kendiliğinde zenginliğini değil, fakirliğini gösterir. Şimdi saydığımız sözlerin bazıları, elbette halk dilinde de öyle kullanılmış olabilir; fakat birçokları, şüphesiz, onlara benzeterek yapılan düzme sözlerdir. Bizim halk dilinde de "gelberi,, , kurbağa, kaplumbağa, semizotu, koca-

baş (Çankırıda "pancar,, demektir), sümüklüböcek, içgüveysi, samanğ-rusu, eleğimsama, tarlasıçanı, kuş-konmaz, kertenkele, kırkbayır, il-gimsalgım (serap), akciğer, karaci-ğer, ağaçkakan, durdabak ve başka-ları gibi birçok dökme sözler vardır. Elbette biz de bunlara benzeterek, yeni sözlere (neologismler) uydurabili-riz. Ancak, bana kalırsa, bizim di-limizde arkaismler pek çok ve il di-limiz çok zengin olduğundan, bu ka-bil dökme kelimeler uydurmağa ihti-yacımız büyük olmayacaktır. Dilimiz çok eski ve köklü bir dildir; eskiden öz Türkçe köklerden birçok ıstıla-hlar, bilim sözleri yapılmış, fakat son-raları bunlar ihmal edilmiş ve yalnız kitaplarda saklı kalmıştır. Bunları bulup meydana çıkarmak ve işletmek dökme kelimeler yapmaktan yeğdir fikrindeyim. Tekrar ediyorum, dök-me kelimeler yapmak yolu dilleri zü-ğürt ve eski sözleri kıt olan kavimle-rin sülûk edeceği bir yoldur.

Sonekler yardımıyla yapılan söz-lerden örnekler: "La,, eki: Ravinto-la - restoran; b) Hauvila - sayfiye, eğ-lenme yeri; kahvila - kahvehane; "Mo,, eki: Leipä - ekmek, "leipämo,, fırın; buna benzeterek yapılmış: Pukimo - hazır elbise mağazası. "Sto,, eki: Puisto - ağaçlık, bahçe. Buna benzeterek yapılmış sözlerden: Opis-to - talim yeri,, mektep; Kirijasto - kütüphane; Rahasto - akçalık, fond; Sanasto: İndeks, söz fihristi; Osas-to - şube.

Türkçemizde de sonekler pek çoktur; fakat şimdiye kadar bunla-rın mana ve özlükleri gereği gibi tet-kik edilmemiş, onlardan assı alın-

mamış, birçokları ise büsbütün ihmal edilmiş, bir takımalarının kullanma aları darlaşmıştır. Şimdi artık ekle-rimizi kural edinerek pek çok yeni sözlere yaratma kapısı da ardına kadar açılmıştır.

Finler yabancı dillerden de bir takım ilmi, fennî ve sınaî sözler ve tabirler almamış değildirler. Fakat onlar bu sözleri Fin söyleyişine çevirmişler ve yazı diline de kara hal-kın telâffuz ettiği kılıkta geçirmişler, daha doğrusu, o sözleri Finleş-tirmişler ve kendi sözlere benzetmişlerdir. Meselâ: "Bank,, sözünü "Pankki,, şekline çevirmişler; Almanca "Her,, , "Frau,, , "Ofizier,, sözleri Fince'de "herra,, , "rouva,, , "up-seeri,, kılığma girmişlerdir.

Fin selâmlaşma ve esenleşme söz-lerini de, başka ilerilemiş dillerden örnek alarak, Fince köklerden yapmışlardır. Burada birkaç örnek ge-tireceğim ve onların bir takım uyar-larını kendimin az çok bildiğim dil-lerden alacak ve Türkçelerini de söy-liyeceğim:

1) Hyvä huomenta: Guten Mor-gen, dobroye utro, sabahlar hayır ol-sun,, "kutlu erte,,

2) Hyvä päivä: Bonjour, guten-Tag, dobriy den, merhaba, "kutlu gün,,

3) Hyvä ilta: Bonsoir, guten Abend, dobriy večer, akşamlar hayır olsun. "kutlu akşam,,

4) Hyvesti: Adieu, vesego horo-sago, Allaha ıhmarladık, "iyilikler,,

5) Näkemiin: Au revoir, aufwie-derschen, do svedaniya, "görüşüncey-dek,,

6) Tervä tuloa: Willkommen,

dobro pojalovat, "hoş geldiniz.."

7) Hyvä matka: Bon voyage, gute Reise, şçastlivoy puti; bunun için Türkçede eskiden kullanılan güzel sözler vardır: A) git sağlıklı (Konya vilâyeti halkıyat ve harsiyatı, s. 321); b) yol yarasın (yola giden adamı uğurlarkne, bu sözü söyleyip geçirirlermiş; Mk. 111, 62); c) yol uğur olsun (Mk. 1, 54); ç) uğurlar olsun (bugün de kullanıyoruz); d) yolunuz açık olsun (bu da öyle); e) akyol (idilbo-yu Türklerinde kullanılır). Görüyorsunuz ki, birini yola geçirirken "bon voyage,, filân gibi yabancı dilek sözleri kullanmaya hiçbir zorumuz yoktur.

8) Hydä ruoka halua: Bon appétit, mahlzeit, priatnago apitita, afiyetler olsun. Houtsma'nın glosarında bizim bugün kullandığımız "afiyetler olsun,, yerine vaktiyle Türklerin "aş olsun,, sözünü kullandıkları yazılıdır (s. 15).

Hanımlar, Beyler;

Sözümün sonu gelmiştir. Büyük atamız ve unutulmaz bilikçimiz Kaşgarlı Mahmut'un kitabında "Erdim başı til,, deniliyor; bu Türkçe sözü Arap sözü katarak anlatmağa mecburum: "Faziletin başı dildir,, demektir. Bir budun için dilin değeri çok büyüktür. Hele yazı dilinin

işlenmiş ve bayılmış olması milletin medenî ve ilmi gücünün bir ifadesidir. Vaktiyle Türk dilinin zenginliği, yücelme kabiliyeti ve güzel bir ilim ve edebiyat dili olmak istidadı anlaşılmiş ise de zaman geçtikçe güzel dilimiz, yazı dili yapılırken bakımsızlık yüzünden yabancı dillerin tesiri altına düşürülmüş ve bundan dolayı özbeyleğini ve benliğini bir dereceye kadar yitirmiştir. Bugün artık öz Türkçeye döndük, elbirliğiyle onun zengin kaynaklarını araştırmaya koyulduk. Biz bu yolda yüce yolbaşımızın kılavuzluğu altında yürümekteyiz ve onun için bu işten de onuşlu ve kazançlı olarak çıkacağımızda işkillenmek katiyen doğru olmaz. Bu iş elbette yürüyecek ve çok yakın bir zamanda Türk yazı dili dünyanın en ileri giden, en yükselmiş olan dilleri sırasına girecektir.

Hanımlar, Beyler;

Konferansımı çok değerli edibimiz Yakıu Kadri Beyin bir sözü ile bağliyracağım. Saygı değer edip "öz Türkçe davası,, başliğıyle yazdığı ikinci makalesinde demiştir ki:

"Dil inkılâbı bu esaslı safhasına girdiği vakit, Türkçenin milkiyet sahası ister istemez, Anadolu ve Rumeli hudutlarını aşacaktır. Zira engin bir ırk dili olan Türkçenin eb'adı yalnız tarihi değil, coğrafidir.."

DİL SEFERBERLİĞİ

GAZİ HAZRETLERİNİN İRŞATLARIYLA BAŞLIYAN BÜYÜK
SAVAŞ BÜTÜN MEMLEKETİN ELBİRLİĞİYLE YÜRÜYOR.

GEÇEN sayıda Türk Dili Tetkik Cemiyetinin dil seferberliğini ilân eden tebliği ve ilk 16 liste neşredilmişti. Bu sayıya da mecmuanın çıkacağı güne kadar olan listeler konulmaktadır. Mecmuaya gelen cevaplar gelecek sayıda neşredilecektir.

LİSTE No. 17

1 — Şahıs, 2 — Şahit, 3 — Şahsiyet, 4 — Şaibe, 5 — Şâir, 6 — Şiir, 7 — Şataret, 8 — Şevk, 9 — Şart, 10 — Şayia, 11 — Şer, 12 — Şeref, 13 — Şeriat.

LİSTE No. 18

1 — Tâbi (tebaiyet'ten), 2 — Tabut, 3 — Tâli (derece), 4 — Tarih, 5 — Tecil, 6 — Tedip, 7 — Teemmül, 8 — Teenni, 9 — Teessüf, 10 — Teessür, 11 — Teessüs, 12 — Tehir, 13 — Tekit, 14 — Telif, 15 — Temin, 16 — Tesir.

LİSTE No. 19

1 — Ufuk (= ufk), 2 — Uhde, 3 — Ukde, 4 — Ulvî, 5 — Umde, 6 — Umum, 7 — Unsur, 8 — Uvan, 9 — Örfî, 10 — Özur, 11 — Uzlet, 12 — Uzuv, 13 — Ücret, 14 — Ülfet, 15 — Üstat.

LİSTE No. 20

1 — Vahamet, 2 — Vahşet, 3 — Vaki (vuku'dan), 4 — Vasıta, 5 — Vebal, 6 — Vecit (vect), 7 — Veda, 8 — Velhasıl, 9 — Vesika, 10 — Vicdan, 11 — Yadiğâr, 12 — Yakın, 13 — Yani, 14 — Yegâne, 15 — Yeis.

LİSTE No. 21

1 — Zait, 2 — Zaman, 3 — Zat, 4 — Zebun, 5 — Zebunküş, 6 — Zekâ, 7 — Zerre, 8 — Zeval, 9 — Zindan, 10 — Zıyan, 11 — Ziyaret, 12 — Zümre.

LİSTE No. 22

1 — Abes, 2 — Abus, 3 — Acaba, 4 — Acayip, 5 — Acele, 6 — Acemi, 7 — Acız (= acz), 8 — Adalet, 9 — Adet, 10 — Adeta, 11 — Adi, 12 — Afiyet.

LİSTE No. 23

1 — Bakaya, 2 — Basiret, 3 — Basit, 4 — Bazan, 5 — Belâ, 6 — Belâhet, 7 — Beraet, 8 — Berat, 9 — Berbat, 10 — Bereket, 11 — Beşâşet, 12 — Beşeriyet, 13 — Bezil (= bezl).

LİSTE No. 24

1 — Can, 2 — Cefa, 3 — Ce-

hit (= ceht), 4 — Cehennem, 5 —
Celâdet, 6 — Cemaat, 7 — Cemile,
8 — Cemiyet, 9 — Cenaze, 10 —
Cennet, 11 — Cenin, 12 — Cenup.

LİSTE No. 25

1 — Defi (= def), 2 — Defa, 3 —
Defter, 4 — Delâlet, 5 — Delil,
6 — Derç, 7 — Derece, 8 — Der-
kenar, 9 — Derman, 10 — Ders, 11 —
Dert, 12 — Deruhte.

LİSTE No. 26

1 — Efsane, 2 — Ehemmiyet, 3 —
Ehil (= ehl), 4 — Elbet, 5 — Elim,
6 — Emanet, 7 — Emare, 8 — E-
mel, 9 — Emin, 10 — Emniyet.

LİSTE No. 27

1 — Fark, 2 — Farz (= etmek),
3 — Fasahat, 4 — Fasile, 5 — Fa-
tanet, 6 — Faza, 7 — Fazla, 8 —
Felâket, 9 — Feragat, 10 — Fert,
11 — Fesat, 12 — Fesih, (= fesh).

LİSTE No. 28

1 — Habit (= hapt), 2 — Ha-
cım (= hacm), 3 — Hail (haylûlet'
ten), 4 — Haiz, 5 — Hami (hima-
ye'den), 6 — Hapis (= haps), 7 —
Harç, 8 — Hasar, 9 — Hasım (= ha-
sım), 10 — Haslet, 11 — Haste (= hasta),
12 — Hazan, 13 — Hazine,
14 — Havi.

LİSTE No. 29

1 — İcabet, 2 — İhtilaf, 3 —
İhtikâr, 4 — İhtimal, 5 — İhtisas
(his'ten), 6 — İhtiva, 7 — İhtiyaç,
8 — İhtiyat, 9 — İspat, 10 — İt-
ham (ittiham), 11 — İttihaz.

LİSTE No. 30

1 — Kahir (= kahredici), 2 —
Kail, 3 — Karar, 4 — Karz, 5 —
Kast, 6 — Kasvet, 7 — Kubbe, 8 —
Kudret, 9 — Kudsiyet, 10 —
Kurban, 11 — Kur'a.

LİSTE No. 31

1 — Mebhut, 2 — Meblağ, 3 —
Meselâ, 4 — Metbu, 5 — Metin
(= metn), 6 — Misal, 7 — Müb-
rem, 8 — Mücadele, 9 — Müphem,
10 — Müsmir, 11 — Mütecasir.

LİSTE No. 32

1 — Nağme, 2 — Naış (= nâş),
3 — Nasip, 4 — Nefaset, 5 — Ne-
fer, 6 — Nifak, 7 — Nimet, 8 —
Nisap, 9 — Nispet, 10 — Nizam, 11 —
Nüşha, 12 — Nutuk.

LİSTE No. 33

1 — Rahat, 2 — Reça (= rica),
3 — Risale, 4 — Rüşvet, 5 — Ri-
vayet, 6 — Rıza, 7 — Ruh, 8 —
Ruhani, 9 — Ruhsat, 10 — Rükün,
11 — Rüşt, 12 — Rütbe.

LİSTE No. 34

1 — Sadme, 2 — Saik, 3 —
Samiin, 4 — Sebep, 5 — Secde, 6 —
Seher, 7 — Serap, 8 — Sicil, 9 —
Sihir, 10 — Siper, 11 — Sır, 12 —
Sitayış, 13 — Sitem, 14 — Sü-
tun.

LİSTE No. 35

1 — Şafak, 2 — Şeffaf, 3 —
Şefkat, 4 — Şiar, 5 — Şiddet, 6 —
Şifa, 7 — Şifahî, 8 — Şua, 9 —

Şube, 10 — Şule, 11 — Şuur, 12
— Şüphe.

LİSTE No. 36

1 — Tebcil, 2 — Tebeyyün 3 —
Tebliğ, 4 — Tebşir, 5 — Tecavüz, 6
— Tecerrüt, 7 — Tecessüs, 8 —
Teessüs, 9 — Tecrübe (= tecrîbe),
10 — Tevil, 11 — Teyit, 12 —
Ticaret.

LİSTE No. 37

1 — Zabıt (= zapt), 2 — Zâf,
3 — Zafer, 4 — Zam, 5 — Zarafet,
6 — Zarar, 7 — Zaruret, 8 — Zem,
9 — Zeyl, 10 — Zihin, 11 — Zillet,
12 — Zimmet.

LİSTE No. 38

1 — Ahmak, 2 — Aile, 3 — A-
kîbet, 4 — Âlim, 5 — Âr, 6 — Ârız,
7 — Ârıza, 8 — Arıza, 9 — Arz
(= etmek), 10 — Asıl (= asl), 11
— Azap, 12 — Azil (= azl), 13 —
Azim (= azm), 14 — Aziz.

LİSTE No. 39

1 — Bahane, 2 — Bahar, 3 —
Behre, 4 — Bigâne, 5 — Bihude,
6 — Encümen, 7 — Endam, 8 —
Endişe, 9 — Esir (esaret'ten), 10 —
Esmer, 11 — Eşya, 12 — Evham.

LİSTE No. 40

1 — Cerbeze, 2 — Cesaret, 3
— Cev, 4 — Cevap, 5 — Ceza, 6
— Cezim (= cezm), 7 — Cihet, 8
— Cins 9 — Cinsiyet, 10 — Cirim
(= cirm), 11 — Cisim (= cism), 12
— Cüret, 13 — Cürüm (= cürm), 14
— Cüzü (= cüz).

LİSTE No. 41

1 — Dalâlet, 2 — Desise, 3 —
Deva, 4 — Devam, 5 — Devlet, 6
— Dikkat, 7 — Din, 8 — Dirayet 9
Dost, 10 — Dua, 11 — Duçar, 12 —
Duhuliye, 13 — Dünya, 14 — Düş-
man.

KARACAOĞLAN

ISHAK REFET

CENUP Türkmenlerinin en yüksek şairlerinden biri, daha doğrusu birincisi olan "Karacaoğlan,, için şimdiye kadar epiyce değerli yazılar yazılmıştır. Ben burada o yazıların tekrarlıyacak değilim. Bu büyük şairin deyişlerini toplayıp kitap olarak çıkaran Sadettin Nüzhet Beyin kitabı için de bir şey yazmıyorum.

Bu yazımda doğrudan "Karaoğlan,, ın deyişlerini alarak ve onlardan çıkarabildiklerimi sıralıyarak bu şairin nasıl bir şair olduğunu, nerelerde bulunduğunu, ne zaman yaşadığını belirtmeye çalışacağım. "Karacaoğlan,, halk edebiyatı yolunun en kuvvetli mümessillerindendir.

Türk halkının gönlünden, içinden, kendi heyecanından doğan fakat geçmişlerde halk gibi ihmal edilerek işlenmeyen bu ana yol sanıldığı kadar verimsiz değildir. Daha çok işlenerek daha çok mahsul veren Divan Edebiyatı yoluyla değilse de aralıkta bir köprü, bir geçit gibi görülen tasavvuf edebiyatı yoluyla bu yol bazan atbaşı beraber gider.

Türkün ölmez edebiyat eserleri Türklüğün içinden, gönlünden, öz benliğinden doğan eserler olacaktır. İşte "Karacaoğlan,, ın asırlardan be-

ri milyonları heyecana getirmesindeki ve milyonların gönlünde yaşamasındaki sebep ve sır buradadır.

"Karacaoğlan,, coşkun ilhamlı, ayrı görüşlü, mazmunlara hâkim, lirik bir şairdir. Şu parçalar bu cihetler hakkında bir fikir verir:

*Ala gözlü, benli dilber,
Koyma beni el yerine..
Altın kemerin olayım,
Dola beni bel yerine..*

” ”

*Gel kız, karşımda dursana;
Nedir şu halim bilsene;
Saçından bir tel versene,
Koklıyıyım gül yerine..*

*"Karacaoğlan,, der nolayım, [1]
Kolun boynuma dolayım;
Nazlı yar kölen olayım,
Kabul eyle kul yerine..*

” ”

*Bülbül ne yatarsın bahar eriştî?...
Ulu sular göl olduğu çağlardır..
Kat kat açıp gül yaprağa karıştı;
Güle bülbül kul olduğu çağlardır.*

*Gene bahar oldu açıldı güller;
Figana başladı gene bülbüller;
Yarimin saçına benzer sümbüller,
Âşıkların deli olduğu çağlardır.*

[2]

[*] Yakında kitap olarak çıkacak bir tetkikimden hulâsa edilmiştir.

[1] Karacaoğlan okunacak.

[2] Del olduğu okunacak.

Gene bülbül bilir gülün halinden;
Deli oldum bu ayrılık elinden;
Aşıp, aşp gelir yayla belinden,
Yardan bize gel olduğu çağlardır..

” ”

Burcu burcu kokar bahçeler, bağlar;
Bülbül figan edip kamuyu dağlar;
Türlü çiçeklerle bezenmiş dağlar;
Ulu dağlar yol olduğu çağlardır..

” ”

“Karacaoğlan,, eder geçti çağlarım;
Miğal vermez oldu gönül bağlarım.
Aklıma düşdükçe durmaz ağlarım,
Gözüm yaşı sel olduğu çağlardır..

Ilgıt, ılgıt esen seher yelleri,
Esip esip yara değmeli değil..
Ak elleri elvan, elvan kınalı,
Karadır gözleri sürmeli değil..

” ”

Yağdırır yağmuru, yeli estirir;
Kimini güldürür, kimin küstürür;
Kadir Mevlâm kısmet ise gösterir;
Sevmeli güzeli, övmeli değil..

” ”

Turnalar katarla havada kışlar;
Bak başıma geldi gördüğüm düşler!
Size derim, size yiğit yoldaşlar,
Kavli yalan yarı sevmeli değil..

” ”

“Karacaoğlan,, der ki konup göç-
medim;

Yar elinden dolu bade içmedim;
Fırsat elde iken alıp kaçmadım,
Öldürmeli beni döğmeli değil!..

Güzel ne güzel olmuşsun?

Görülmeyi, görülmeyi..
Zülfülerin burmalanmış,
Örülmeyi, örülmeyi..

” ”

Bahçende gülün dallanmış;

Şeyda bülbüller dillenmiş;
Güzel yanağın ballanmış
Sorulmayı, sorulmayı..

” ”

Çağır “Karacaoğlan çağır,
Taş düştüğü yerde ağır;
Yiğit sevdiğinden soğur,
Sarılmayı, sarılmayı..

Evel sen de ücelerden uçardın;
Şimdi enginlere indin mi gönül?..
Kır, çöl, deniz, dağ, taş demez
geçerdin;
En son menziline erdin mi gönül?..

” ”

Yiğitliğim elden gitti yel gibi;
Damağımda tadı kaldı bal gibi;
Hoyrat eli değmiş konca gül gibi,
Bozulmuş bağlara döndün mü gö-
nül?..

” ”

“Karacaoğlan,, der ki söyle sözünü;
Hakka teslim eyle kendi özünü;
Halk içinde karalama yüzünü;
Yolun doğrusunu buldun mu gönül?

Başı al valalı sürmeli gelin,
Seherden açılmış güle dönmüşsün..
Başına takmışsın altın çelengi;
Turnadan alınan tele dönmüşsün..

” ”

Sarı çiçek savran kurmuş oturur;
Türlü çiçeklere haber yetirir;
Sümbüllü dağlardan koku getirir;
Ilgıt ılgıt esen yeledönmüşsün..

” ”

Üce dağ başında sığımlar gezer;
Derindir göllerin gönüller yüzer;
Dilin şeker olmuş, şerbetler ezer,
Altın tas içinde bala dönmüşsün..

” ”

"Karacaoğlan,, der ki içtim bu-
lçip, içip akşın meyinden kandım;
Dünyalar başıma yıkıldı sandım,
Dil ağır vermiyen kula dönmüşsün..

"Karacaoğlan,, gönlünden pek
dertlidir. Ona çok sitem eder; onun
elinden hırpalandığı kadar onu hır-
palamak ister:

Çkıp ücelere bakmak istersin;
Coşkun sular gibi akmak istersin;
Her güzelle düşüp kalkmak ister-
sin;
Ben senin derdini çekemem gönül..
" "

Arı gibi her çiçekten alırsın;
Nerede güzel görsen orada kalırsın;
Ben senin derdini çekemem gönül..

Şairimiz gönül kaptırdığı güzel-
lerden Zeynep, Ayşe, Elif, Emine,
Hörü gibi bir takım sevgililerin
adlarını deyişlerinde söylemiştir.
Bundan başka kızlar, gelinler, güzel-
ler için birçok deyişleri vardır.

"Karacaoğlan,, ın menkabeleri
sırasında "Karakız,, adlı birisini sev-
diği söylenir ve ölüncüye kadar bu
sevginin devam ettiği fakat birbirle-
rine kavuşamadıkları, en sonunda
"Karacaoğlan,, ın bir tepeye, Kara-
kızın da onun karşısındaki bir tepeye
gömlükleri anlatılır. Bu tepeler Çu-
kurovada imiş..

Karacaoğlan'ın Üslûbu Ve Hususiyetleri

Karacaoğlanın hiçbir saz şairine
benzemiyen görüşü, düşüncüsü, duy-
uşu, anlatışı hep kendine göredir. O

kadar ki deyişlerinin sonlarında adı
olmasa bile daha evel birkaç parçası
dikkatle okunmuş olursa mısralar
"ben Karacaoğlanın sözüyüm,, diye
insanın içinde fısıldaşır..

Gök yüzünde tüten olsam;
Yer yüzünde biten olsam;
Al benekli keten olsam;
Yar boynuna sarsa beni..
" "

Sevgilim üstünde uçan kuşların,
Tutup kanadını kırasım geldi..
" "

Seherden açılmış konca gül gibi,
Sandım kan damlamış karın üstüne.
" "

Benim yarım, gel gel otur yanıma;
Ak ellerin kastediyor canıma;
Öldür beni elin batır kanıma,
Tek desinler yar ellerin kınalı!..
" "

Ömrüm bir tepeye vurmuş gün gibi,
Şöyle, böyle derken aştı neyleyim!.

Karacaoğlan kendi zamanındaki
Türkmen ve köylü kadınlarının gi-
yim tarzlarını, süslerini birçok deyiş-
lerinde göstermiştir. O kadar ki
bir ressam bunlara bakarak o
zamanın giyimlerini ve süslerini
tersim edebilir. Bu bakımdan
da değerli görülmesi gerek olan bu
parçalara yukarıdaki örneklerde ras-
gelinir. Onlardan başka:

Sarı edik geymiş koncu dizinde;
Arzumanım kaldı a!a gözünde;
Böyle güzel mi olur köylü kızında.

Emilerde bir kız indi punara..

[1]

[1] molur okunacak.

Meles gömlek giymiş vücudü nazik;
Kollarını sıkımsı altın bilezik;
Aşnası götürür cerene yazık;
Emrilerden bir kız indi punara..

” ”

Belinde Hama kuşağı;
Saçağı sarkmış aşığı..
Karacaoğlan der ki nolup nolmalı?
Keten gömlek giymiş kolu salmalı..

” ”

Sırtına giyinmiş mor ile alı;
Onu saran yiğit neylesin malı;
Geyinmiş, kuşanmış sanki gül dalı;
İnce belli, şallı kuşaklı bir gelin..

” ”

Altın saç bağları topuğun döğeri..

Bundan başka “Karacaoğlan,, bütün deyişlerini Türk ruhuna, Türk seciyesine, Türk şuuruna, Türk göreneklerine göre söylemiştir:

“Karacaoğlan,, der ki konmadan
göçmem;
Her olur olmaza sırrımı açmam;
Kötüler köprü olsa üstünden geç-
mem; [1]
Taşkın suya uğratırım yolumu!..

” ”

Giyim ile er bilinmez;
Vur kantara tart yiğiti..

” ”

Yiğit olan gizli sırrın bildirmez;
Kötüler sevdiğin dile düşürür..

” ”

Çok yaşayıp mihnet ile ölmeden,
Az yaşayıp devran sürmek yeğ imiş.

” ”

Dini dinleyip de koğculuk eden,
Oruç tutup beş vaktini kılmazın..

” ”

Elinden geldikçe sen iyilik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma..

” ”

Yiğit yiğite yat almaz;
İyilerde kem süt olmaz..

” ”

Atım, everekten alam çulunu ;
Güzellere ördüreyim yalını,

Som gümüşten döktüreyim nalını;
Gece yar koynunda yatalım atım..

” ”

Sonradan sonraya beyliğe yeten,
Zaiim olur el kadrini ne bilir.

” ”

Züğürt isen seni deli ederler,
Sevenin çok olur malı çok isen..

Şairimizin bunlardan daha değerli bir hususiyeti de atalar sözü sırasına geçen mısralarındadır. Bu bakımdan dahi halkın ruhuna ne kadar işlediğini, gönüllerde ve mantıklarda ne derin izler bıraktığını takdir etmek gerektir.

Birçok şairlere nasip olmıyan bu mazhariyeti “Karacaoğlan,, da bol bol görmekteyiz:

Tırnağın var ise başını kaşı.

” ”

Çağır “Karacaoğlan,, çağır,
Taş düştüğü yerde ağır..

” ”

Bin kayığı bir borç ödemez.

” ”

At yiğidin öz kardeşi.

” ”

Yiğit daldasında yiğit gizlenir.

” ”

Yiğit düşüp kalkmayınca er olmaz.

” ”

Cennete gitmeden yolda neler var!.

[1] Köprolsa okunacak.

Karacaoğlanda Tabiat Sevgisi

Derin lirizmini, yüksek üslûbu-
nu ve üslûbundaki hususiyetleri ge-
çen örneklerle göstermek istediğim
bu büyük şairin tabiat güzellikleri-
ne, dağlara, yaylalara, şehirlere
kuşlara, çiçeklere karşı da
söylediği birçok deyişler vardır.

Kadır Mevlâm övmüş övmüş yarat-
mış;

Arı, sisli tüm tüm tüter menevşe;
Bitersin güllerin harı içinde,
Korkarım yüzüne batar menevşe..

” ”

Yaz gelince coşar coşar bitersin;
Güz gelince başın alır gidersin;
Yavru, boynun neden eğri tutarsın?
Senin derdin benden beter menevşe.

” ”

Bahar gelip beşe çağı erince,
Kıvrım kıvrım gider yolu yaylanın..
Lâlesi, sümbülü boynun eğince,
Burcu, burcu kokar gülü yaylânın..

” ”

Yürü behey Bulgar dağı
Senden üçe dağ olma mı?

Sen yaylanın güzelisin,

Güzellerin ağ olma mı.. [1]

” ”

“Karacaoğlan,, bırak gam ile yası;
Ne hoş olur yaylaların havası!..

” ”

On beşinde yeni yetme kızınan, [2]

Sizi yaylamanın zamanı dağlar..

” ”

Yürü bire yürü Antap elleri
Senin yakışığın yazınan gelir. [3]

[1] Olmam ı, olmaz mı yerinde.

[2] Kız ile.

[3] Yaz ile.

Çukurova bayramlığın giyerken;
Çıplaklığın üzerinden soyarken;
Şubat ayı kış yelini koğarken,
Cennet dense size yakışır dağlar...

“Karacaoğlan,, ın Hayat Ve Tabiati

Karacaoğlan cenup Anadolusunu taş, taş gezmiştir. Atının üstünde dağları, belleri aşmış; yaylaları do-laşmış; konarak, geçerek deyişlerini çağırılmış; sazını çalmış. Tabiati pek çok seven bu coşkun şair ihtiyarlı-ğında da bu heyecanını kaybetmemiş; gezdiği dolaştığı yerlerde sevgi ve saygı görmüş.

Hayata karşı biraz lâkayt olan fakat hiç nikbin olmıyan şairimiz ba-zı parçalarında taliinden, zamanından, zamanında yaşayanlardan ve bütün insanlardan intililerle ve isyanlarla şikâyet eder; o zaman Karacaoğlan pek melânkoliktir.

Şu yalan dünyaya geldim gelesi;
Tas tas içtim ağları sağ iken..

” ”

Kahpe felek vermez benim mura-
dım;
Viran oldum mor sümbüllü bağ iken

” ”

Çöküştüler, meyvalarım derdiler;
Yaslandılar şığvalarım kırdılar;
Yaz bahar ayında bir od vurdular;
Yandım gittim âlâ karlı dağ iken!..

” ”

Ağrır başım kulaklarım çiniler;
Sayrıların derdi vardır iniler;
Sağlar melil melil bilmem nedendir.

” ”

Çıktım ücesine seyran eyledim;
Dost ile gezdiğim çöller perişan..

Bir başıma olsam gam çekmez idim;
Bir ben değil, bütün eller perişan..

””

Enginli, yüksekli dumanlı dağlar;
Sayrının halinden ne bilir sağlar?
Bozulmuş siyeci, viyrane bağlar;
Bülbülün konuştuğu güller perişan..

””

Fenadır dünyanın ötesi fena;
Bir erişemedik bir iyi güne;
Bırakmış elini bir benli Suna,
Ördeği gülmiyen göller perişan..

””

”Karacaoğlan,, avlatmadık bazımız;
Güzellere geçmez oldu nazımız;
Bir densiz elinden bozuk sazımız;
Sazlar düzen tutmaz teller perişan..

”Karacaoğlan,, bazı parçalarım-
larım da şendir; güleçtir; neşelidir;
şakacıdır:

On birinde bir yar sevdim,
Yeni açmış güle benzer;
On ikide şeker, şerbet
Günde sızmış bala benzer.

””

On üçünde gözün süzer;
Saçını gerdana düzer;
Kargı, kamış gibi uzar;
Boyu şığva dala benzer..

””

On dördünde pek derbeder,
Dostun ikrarını güder.
Nere çeksen ora gider.
Boynu toklu kula benzer.

””

On beşinde yaşar yaşın;
Örnek örnek bağlar başın;
Gizli gizli arar eşin;
Tez alışkın tele benzer.

On altıda kurt bilekli;
Yüreği hakka dilekli;
Sağrısı yeşil örekli,
Esen poyraz yele benzer.

””

On sekizde geçer göçü;
Kız oğlana bulur suçu;
Gelinin ibrişim saçr,
Kızın altın tele benzer.

””

On dokuzda dokur kilim;
Ağlar gözüm, söyler dilim;
Nerde anam, babam, elim?
Göç eylemiş ele benzer.

””

Naçar, ”Karacaoğlan,, naçar,
Aşkın kitabını açar;
Yiğirmide vakti geçer;
Geçmez akça pula benzer.

”Karacaoğlan,, Nerelidir Ve Ne Zaman Yaşamıştır?

Şairimizin nerede doğduğu, ne-
rede öldüğü ve ne zaman yaşadığı
belli değildir. ”Karacaoğlan,, ı ce-
nuptaki her mıntaka, her şehir, bil-
hassa her şehirin birçok köyleri biri-
birinden kıskanırlar. Denebilir ki bu
büyük şair gönüllerden doğmuş ve
gönüllere gömülmüştür. Güzel se-
vene kefen kısmet olmayacağını söy-
liyen şairimizin mezarı milyonların
gönlüdür. Esasen ”Karacaoğlan,, gi-
bilerinin hususiyetleri ve mazhariyet-
leri de buradadır. Nasıl ki ”Yunus
Emre,, nin de Bursada, Erzurumda,
Salihlinin Emre köyünde, Karaman-
da, Sarıköyde mezarları vardır.

”Karacaoğlan,, ın sevildiği ve
söylendiği sahalalar yalnız cenup Ana-
dulusunda kalmamıştır; Orta Anado-
luya meselâ Yozgada kadar yayılmış-

tır. Bu şairin türkülerini hangi Türk duyar da sevmez.

"Karacaoğlan,, ın lisanı hususiyetlerine bakarak vardığım neticeye göre cenup Türkmenlerinden olduğu şüphesizdir. Deyişlerine bakarak vardığım neticeye göre de bu şair bir yerde durmamıştır. Çok gezmiştir; hatta köylü bile değil göçebedir. Cenup A Anadoluşunda gezmedik yer bırakmamakla beraber Hamaya, hat-ta Şama kadar gittiği anlaşılıyor.

Bu şairin ne zaman yaşadığını kestirmek de kolay değildir. "Munbuç,,

için söylediği bir parça "Aksak Demir,, tarafından yakılıp yıkılan bu şehrin hem mamurluğunu, hem de harabliğini bildiğini anlatıyor:

*Belli, belli bağlarının baranı;
Çüt çüt olmuş çöllерinin cereni;
Sana derim sana Munbuç öreni;
Çarşında çağırışan tellarlar hani?..*

Bir deyişinde Osman eline gitmek istediğine, bir parçasında da Halebi Osmanlı alacak dediğine bakılırsa şöyle, böyle yukarıda söylediğim devirde yaşadığı teyyüt eder.

Şiirlerdeki Unutulmuş Sözler

Ağrı
Ala
Arı
Arzuman
Baran
Bay
Bel
Beşe
Menevşe
Migal
Od
Örek
Ören
Öte
Salma
Savran
Sayrı
Siyec

Sili
Sığın
Suna
Şıgva
Tez alışkın
Tüm tüm tütmeğ

Zehir.
Elânın doğrusu.
Temiz.
Arzu, istek.
Çift sürüldükte sapanın bıraktığı iz.
Avcı kuş cinsinden.
Dağ beli, belen.
İlk baharda bir mevsim.
Menekşe.
Mahsul, verim.
Ateş.
Örgü ile yapılan kumaş
Harabe.
Öbür, ileri, netice, son.
Gömleğin uzun yeni
Sayeban gibi bir şey.
Hasta.
Bahçe kenarındaki çalı ve ağaçtan yapma makine.
Temiz, necip, nazif.
Giyik cinsinden.
Ördek cinsinden.
Taze ağaç sökünü,
Çabuk akort alan.
Pek çok temiz olmak.

Yal, yalı, yele
Bırcı bırcı
Bırma

Ceren
Çüt

Dalda
Dil ağız vermemek
Dini dinlemek

Düşüp kalkmak
Edik
El
İlgt ılgıt

Hoyrat
Kamu
Kargı
Kavil
Koğ
Meles

Melil
Üce
Vala

Yaylamak
Yetmek
Yitmek

At yelesi.

Çiçeksi çiçeksi, burç ağaç çiçeği.
Burulmuş şey, burularak yapılan
bilezik.

Ceylân.
Çift .

Himaye.

Hastalıktan, korkudan konuşamamak.
Kapı, pencere dinliyerek içeride ko-
nuşulanı tecessüs etmek.
Ülfet, ünsiyet etmek.

Koncu kısa çizme.

Yabancı memleket.

Suyun, rüzgâhın hafif hafif akma-
sını, esmesini tasvir eder.

Rakip, kabasaba kimse, düşman.

Hep, bütün.

Cirit ve mızrak gibi bir silâh.

Söz, randevu.

Gıybet, koğcu, gıybetçi.

İpek ve keten karışık gömleklik ku-
maş.

Melûl, elemli.

Yüce.

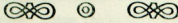
İnce, bürümcük gibi kumaş, baş
örtüsü.

Yaylaya çıkmak.

Olmak, vasıl olmak, ermek.

Kaybolmak.

ZEYNEP, GEL, DOĞRU SÖYLE

MİTAT ÖMER

*Zeynebi ilk beğenen
Recep Beyefendiye*

Anam sağ kalsaydı, şimdi seksen yaşında olacaktı. Beşiğimin baş ucunda bana "Zeynebim,, türküsünü söylerken "ben on yaşında iken Zeynebi gördüm. Kırk yaşında ve bir Türkmen ağasının karısı idi,, derdi. Her Urfalı, Zeynebi Urfalı bilir. Urfa Türk kültürünün canlı kaynaklarından ise de bence Zeynep bütün Türklerindir.

*Köyde bir göz atmadan, en yosma gence bile;
Zıvanadan çıkardı, en ağır başlıları.
Kırdırdı biribirine gençleri, yaşlıları;
Bir çiğnem sakız gibi dolaştı dilden dile...*

” ”

*Ne genç, saydı, ne geçkin, çıldırttı erkekleri;
Sanki bir kara sevda salgını köyü sardı.
Daha bir yıl geçmeden tutğunu yüze vardı.
Şimdi birleşmiş gibi çarpıyor yürekleri.*

” ”

*Gönüllere boşandı, gözlere doldu Zeynep;
Her erkek, düşünmeden, ona gönül bağladı.
Kadın, kız bir ağızdan hıçkırarak ağladı:
— Yuvamızı dağıtan bir yangın oldu Zeynep...*

” ”

*— Kız, dediler, saçların süzme baldan da sarı,
O, cana yakın gözle, sen, bir ahu gibisin;
Benzin güllerden pembe, ağzın inci pınarı;
Fil dişi göğsünle sen, bir içim su gibisin.*

” ”

*Kız yüzün ne büyülü? Kız, yalazdan mı sesin?
Yüzünü görenlerin benzi sarardı, soldu.
Sesini duyan gencin bağı yandı, kül oldu.
Zeynep, gel, doğru söyle, in misin, cin mi, nesin?*

SIRP SINDIĞI

MEHMET ŞEREF

BİLMEM gördüğünüz var mı? Eskiden, Türklerin şimdi batı sınırında kalan çok eskiden kurdukları bir yer vardır: Edirne! Askerlik etmiş her Anadolu Türk çocuğu burasını, Edirneyi, tanır.

Abalı kebeli yüce ataların yorgun başlarını gölgelerinde dinlendirdiği kart ve yüksek karaağaçlarla süslü Tunca boyundaki yeşil ormanı, mavi gök eteklerinin üstüne indiği yüksek minarelerle süslü Sinan ustanın ölmez yapısını, kıyak tepesinden bakınca gönül okşayan yeşil çayırılar, birbirine el vererek gökle toprağın birleştiği yere kadar uzıyan bin türlü yemiş ağaçlarıyla çevrilmiş bağlarla, bahçelerle sarılı Edirneyi... daha sonra önünden akan üç büyük suyun, Meriç, Arda, Tunca'nın birleştiği Kirişçiler adasını yaldızlıyan Türk güneşini görmek, burada, yedi bin yıllık bir Türk varlığının geçmiş günlerini bize andırıyor..

Edirneyi bilmiyen Türk var mıdır? Anadolunun hangi köyüne gitseniz, Sakarya'da, Dumlupınarda, Afyon önünde çarpışmış bir Türk çocuğunun babası, dedesi, Edirne'de ya Askerlik etmiş, ya oradan al Türk bayrağını dalgalandıran dalgalandıran Pilevneye, Tuna boyuna, Şırbaya, geçmiştir.

Bundan dolayı Edirne, biraz

da Anadolu çocuklarının, köylerinde, kaygısız uyumaları için, uyanık druan bir sınır bekçisidir. Oraya Anadolu yedi yüz yıl önce küçük kardeşlerini göndermiş, oradaki eski Türk yurdunu eline almıştır.

Bu uzak ve uzun destanı size kısaca anlatmak isterim. "Sırp Sındığı,, Türk kahramanlıkları içinde unutulmıyan binbir destandan biridir.

Balıkesirli Karesi beylerinden Hacı İl Bey Lala Şahinle Edirne'yi açan kahraman Türktür. Sazlıdere önünde Bizans ordusu dağılarak Edirne tekfuru bir yelkenli kayıkla "İn Oğuz,, İnoz'a kaçtıktan sonra Edirne Türk ordusuna kapılarını açmıştı. Balkan eteklerine erişen Türk atlısı, o günlerin kızıl kaynaklı Hristiyanlığı tutuşturdu... Sırp-lar, Macarlar, Bulgarlar hep birden Türke saldırdılar. Edirne'ye yirmi beş kilometrelik yere, Çirmen Altına geldiler. Bu korkunç yürüyüşü duyan Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa biraz telâş etmişti. Yaklaşan Haçlı Ordudan bir dil almak için Hacı İl Bey atlandı. Yanında üç yüz yiğit vardı. Edirne'nin karşısındaki Maraş Altına geçtiler Bunun yanından Meriç akıyordu. Meriç kıyıları ise, düşmanın şimdi ordu kurduğu Çirmen Altına kadar olan yeri birbirine çatılmış söğüt ağaçlarıyla sımsıkı

bir orman kaplamıştı. Hacı İl, atlarının ayaklarına keçe kaplattı; nalların taşlara çarpmasından çıkan sesleri düşmana duyurmamak istiyordu. Çirmen yanındaki tepeye kadar geldi. Orada sık ağaçlar arasına gizlenerek düşman ordusunu gözden geçirdi. Sol yanını Meriç, sağ yanını bataklık sarmış geniş bir ovanın ortasında çadırlar kurulmuştu. Topuzları altın gibi parlayan kazıklara tutturulmuş çadırların tepelerinde karpuz gibi som gümüşten, savatlı, yaldızlı yuvarlak toplar parlıyordu. İpleri ipekli ketenle karışmış Hıristiyan beylerinin çadırları belliydi. Ötede çayırlara salıverilmiş soy atlar otuyordu. Üzerlerine çelik zıhlar geçmiş, eğerli atların birbirine ulanmış zincirli örtülerinden sesler çıkıyordu. Gök demire batmış, silâhlı pusatlı bu Haçlı Ordu on beş bin atlı idi; at uşakları, yamakları da başka!

Artık Türkü boğacaklarına o kadar inanmışlardı ki yarın kazanacakları savaşın bugünden cümbüşünü yapmağa koyulmuşlardı. Yer yer ateşler yakılmıştı. Kızıl dumanlı alevler göğe yükseliyordu. Dört yanda sofralar kurulmuştu. Çalgılar, türküler ortalığı inletiyordu. Ateşlerin dört yanında horalar tepiliyor, oyunlar oynanıyor, sığıryan, haykıran, yuvarlanan ve yarın avuç avuç Türk kanını içmeğe ant içen, şimdi şarap içmeğe bile gücü yetmiyen sarhoşlar ortalığı gürültüye boğuyorlardı. Sanki harbi kazanmışlardı: Şimdi sevinçle cümbüşünü yapıyorlar, kazandıkları büyük savaşı kutluyorlardı. Kumandanından, at uşağına

kadar hepsi zil zurna sarhoştı.

Hacı İl, şarabın kudurttuğu bu sarhoşlar ordusunu gördü; içine bir kurt girdi. Geri gidip Beylerbeyine işi anlatmak vardı. Ancak, bu sarhoşlar ayacak, ordu yürüyecekti. Birini koşturup işi bildirmeği de istemedi.

Kahramanlık damarı kabarmıştı. Yanındaki yiğitlere baktı. Üç yüz yağız yüzlü dik bakışlı Türk çocuğu atları üstünde tunç heykeller gibi bekliyorlardı. Girişmek istediği iş çok, pek çok korkulu bir işti. Ya başa çıkamazsa işte burası kötü idi. Beylerbeyi işi duyamıyacaktı. Çok kötü olacaktı. Ancak damarındaki kan kaynıyordu. Bu sarhoş orduyu göz açtırmadan, ayılmadan dağıtamak, vurmak ve Rumeli Beylerbeyine dil götürmektense savaş kazancını bildirmek daha iyi olacaktı.

Kolanları çektirdi. Özengilerin üzerine yaslanarak, yiğitleri ikiye böldü. Gök demire bürünmüş bu sarhoşların arkasını çevirerek onları bataklıkla Meriç'in arasında sıkıştırılmayı uygun buldu. Aşağı oviden sarhoş naraları, türkü, çalgı sesleri binbir gürültü yükseliyordu. Çalgıların arasında bir hışırtı oldu. Bir yiğit atılarak, birinin boğazından yakalamıştı. Bu, oradaki Karabağ köyünden bir rum idi:

— Amanın bana ilişmeyin, size yardıma geldim.. Eğer şu değirmenin bendini sökerseniz bunların yayıldığı yeri su basar, dedi.

Hacı İl'in buyurmasıyla, onu sınıksı bir ağaca bağladılar:

— Yarın, seni çözer ve salıveririz, dedi.

Dört delikanlı değirmene doğru inmişti. Biraz sonra sular arklardan taşarak kıyırı aşırıyordu.

Ayrılan yiğitlerin arkaya düşüklüri anlaşılınca Hacı İI'in gür erkek sesi duyuldu:

— Yiğitler ileri!

Şimdi ortalık karışmıştı.. Kan göğdeyi götrüyordu.. Elli kadar yiğit otlıyan atların iplerini, çadırların organlarını kesmişlerdi. Ürken atlar, yıkılan kazıklara, organlara, çadırlara dolaşarak daha çok kuduruyorlar, sarhoşların çoğu at ayakları altında çiğnenirken, şimşek gibi parlıyarak yıldırım gibi kalkıp inen kollar her inişinde bir düşman kelle si uçuruyordu.. Arkaya kaçmak isteyenler oradaki yiğitlerin kucağına düşüyordu. Sağa kaçanlar bataklıklara gömülüyordu. Şaşkınlık öyle

artmıştı ki hepsi birbirini çiğniyerek itişerek Meriç'e atıldılar, birçoğu boğuldu, birçoğu bataklığa saplandı ve pek çoğu da kanlar içinde serilip kaldı. Şimdi birbirine karışan ateşlerden tutuşmuş çadırların alevleri, uluyan, kişniyen beygirlerin gürültüleri, can çekişenlerin, yaralıların iniltileri ortalığı doldurmuştu.

Güneş doğarken on beş bin kişilik çelik zıhlara gömülmüş Haçlı Ordudan, birkaç bin tutsakla kül ve kömür olmuş yığımlardan başka bir şey kalmamıştı. Hacı İI, bu Sırp ordusunun arta kalabilenlerini önüne katarak geçerken Karabağlıyı da beraber aldı... Son günlere kadar duran bu değirmen o Karabağlının çocuklarının elinde işliyordu. İşte bu değirmen altındaki ovaya "Sırp Sındığı" derler.

YABAN

KAZIM NAMİ

*Yazan: Yakup Kadri; Basan Mu-
allim Ahmet Halit Kütüphanesi; S.
315, tanesi: 100 kuruştur. (1933).*

YAKUP Kardi adını, ilkin Selânik' te "Genç Kalemler,, i çıkardığımız sıralarda işittim. Biz, "Yeni Lisan,, akıntısına kapılmış gidiyorduk. İstanbul'dan, bize gelen sesleri anlatılamaz bir sevinçle karşılıyorduk. "Fecri âti,, cilerden, önce Celâl Sahir, Emin Bülent, Hamdullah Suphi bizimle bir olduklarını bildirdiler. Köprülüzade ile çarpışıyorduk.

Sonra İstanbul'a geldik. "Halk,, ta Fuatla gene çarpıştık. Biz istiyor-duk ki bütün İstanbul gençliğini bizimle birlikte yürütelim. "Yeni Lisan,, akıntısı, gün geçtikçe gelişi-yordu; yüreklerde yer tutuyordu. O günler, birbiri ardısıra binbir acılarla sarsılıyorduk. Catalca önün-de, Koleradan günde binlerce ölen Türk soyu, bizi titretiyordu.

Böyle bir gün, Çatalca'dan gelen, Talât Paşa ile Çağaloğlun'da dörtyol ağzında karşılaştımdı. Benzi soluk, gözleri fersizdi. O koca yapının küçüle küçüle bir ağlaması vardı. O günü hiç unutmam.

Balkan savaşı bitti. Türklük duyguları, görülmemiş bir hızla kabardı. Türkçülük akıntısı taşı. "Ye-

ni Lisan,, , birden gürbüzlendi. Her yandan Türk ölçüsüyle, öç türküleri geliyordu. "Türk Yurdu,, alıp yürüdü. Ne yürek çarpıntısı günlerdi onlar!...

Bir de "Şeref Efendi,, sokağının köşesinde, bir "rubap,, tır, tıngır-damağa başladı. İşte Yakup Kadri'yi bana sevdirmiyen bu tıngırtı idi.

1913 te, İzmir, Manisa, Aydın, Denizli'de bir gezinti yaptım. Manisa'da Kara Osman oğullarından Halit Paşaya da konukladım. Yakup Kadri'nin, Kara Osman oğullarından olduğunu öğrenince kızgınlığım geçmedi ama, böyle eski bir Türk soyundan olması hoşuma gitti. Yakup Kadri'yi, bundan sonra, okumağa başladım. İyi yazıyordu, ama "terkipli,, yazıyordu; yabancı sözlere, çokça yüz veriyordu. "Serencam,, , "Gülbaba,, , "Eernlerin Bağından,, , "Kiralık Konak,, ları okudum. Büyük duygularla sarsılmadım. "Erenlerin Bağından,, , kendim hayli mistik iken, bu "Tagor,, mistikliğinden çok bir şey anlamadım.

Bugünler de geldi, geçti. "Mondoros mütarekesi" nden sonra, yur-

du bir kara bulut kapladı. Gönüller karardı; gözler görmez, diller söylemez oldu. "İtilâf,, sansürü, yazıları kırıp kırıp atıyordu. Böyle bir sırada "İkdam,, da Yakup Kadri adı, karanlıklarda sönüp parlıyan bir umut ışığı gibiydi. O yazıları, hem de Ankara'da okumağa başladık-tan sonra, Yakup Kadri'yi içten bir sevgi ile sevmeye başladım. Ustam "Ziya Gök Alp,, ı, şimdi çok iyi anlamış görüyordum. Geçmiş sildim, unuttum.

Cumhuriyetten sonra Yakup Kadri "Hüküm Gecesi,, ni, "Sodom ve Gamore,, yi yazdı. Utana utana söyleyeyim ki bunları okuyup bitiremedim; tek tük parçalarını okuyup geçtim.

Yakup Kadri, bu yıl "Yaban,, adında bir roman yazdı. Onun bilmem hangi yazısında İspanyollarla Anadolu Türklerini karşılaştırdığını okumuştum; Anadolu köylü Türkünde, bugün de yaşayan, bir Şövalyelik görüyordu. Bu görüş, benim gibi Anadolu'yu oldukça gezmiş, köylüsünün içini oldukça öğrenmiş olanlar, onun bu "şövalye,, liğini bilirler. Nasıl oluyor da bu şövalye Türk köylüsü, gene kendinden olan "münevver,, e "yaban,, diyor, yaban göziyle bakıyor.

Türk köylüsü, Avrupa'nın, Amerika'nın bilmem neresinden gelen, gezerken nasılsa köyüne uğrıyan bir "Frenk,, e bile "Yaban,, göziyle bakmaz. "Hicaz,, ın kumlu çöllerinden gelen çipil gözlü arabı, Peygamber soyundandır diye başının üstünde taşır. Böyle iken neye bir Türk "münevver,, ine "yaban,, deyip geçer,

ondan çekinir, korkar; kendi dilini söyleyen "münevver,, e içini açmaz, dökmeyiz?

"Yaban,, bize, bunu ne iyi duyuruyor. Paşa oğlu Ahmet Celâl, büyük savaşta bir kolunu yitiren bu zabıt, köylüleri birer birer öntümüne açıyor. "Emirber,, i Mehmet Ali bozulmamış bir Türktür. Salih ağa, köyün kodamanıdır; köylüyü soymasını, ezmesini nasıl da iyi biliyor. Bekir çavuş, askerlikte köylü arıklığını bitirmiş, beğenemediğimiz bir biçime girmiş. Zeynep kadın, "mal canın yongasıdır,, sözü tipinden. Emine?

Emine, işte tipik bir Türk kıızı.. Ben de Ahmet Celâl gibi Emine'yi sevdim. Anadolu'da böyle eşsiz güzel, ama bahtsız kaç bin, hayır, kaç milyon Türk kıızı var. Zavallı Emine'ler!.. Onlara, içimizin varılmaz derinliklerinde ne uçsuz bucaksız bir sevgi, bir acıma var. Bunlar, bize ne eşsiz bir soy yetiştirir!

Yakup Kadri, "Yaban,, ile ilk Türk romanını vermiş oldu. O, bu yazısıyla gözümde öyle büyüdü, öyle büyüdü ki..

Ah! Ben, Tahir Hayrettin gibi genç değilim. İçim onun kadar kaynamıyor. Belki ben, onun kadar duyuyorum; ama onun gibi taşamıyorum, onun gibi kükriyemiyordum.

Duygusuzluklar, düşüncesizlikler içinde, kuru bir çölde bulanık bir su gibi akan gençliğime yanıyorum. İsterdim ki bugün ben de Tahir Hayrettin kadar genç, onun kadar ömürlü, onun kadar kabına sığmaz olaydım; "Yaban,, için, içim taşta taşta, köpüre köpüre duygula-

rımı yazaydım, düşüncelerimi anlattaydım.

Bana, İstanbul bucaklarında, süslü salonlarda geçen sevgi masalları, artık bir şey söylemiyor. Ben bu çevreyi sevmiyorum; Yakup Kadri'nin "Yaban,, da anlattığı Türk çevresini seviyorum; ona vurgunum. Bu yollu yazılar istiyorum.

Türk köylüsünün iklimle, toprakla, taşla, yoklukla, "Yaban,, larla çarpışmasına bakmak, onu anlamak istiyorum.

"Yaban,, ı uzun uzadıya açamıyacağım; sözümü bu kadarla keseceğime ne kadar üzülüyorum bilseniz.. "Yaban,, ı siz de okuyunuz; düşününüz, ve onu anlayıp anlatmağa çalışınız.

KIŞLA VE KÖY TERBİYESİ

HİLMİ A. MALİK

TABIATIN mektebini bitiren köylülerimizin delikanlıları yüksek bilgilerini kışlada tamamlarlar. Zira kışla köylünün yüksek bilgi yeridir.

Her sene askerliğini yapmak üzere kışlaya gelen binlerce köy delikanlısı vardır. Köyün saflığı içinde serpilmiş ve büyümüş bu delikanlıların dımağları billûr gibi berrak ve temizdir. Bunlar, ihmal edilmiş sert fakat iyi sürüldüğü ve işlendiği halde verimi yüksek tarlalara, bahçelere ve bağlara benzerler.

Türk ordusunda büyük kahramanların çoğu asıl Türk köylüsünden yetişmiş ve çıkmıştır. Onların yararlıkları her zaman anılmış ve tebcil edilmiştir.

İşte bu temiz dımağları, kahramanlıkları dillerde destan olmuş delikanlıları işliyecek kışla ve kışlanın âmirleridir. Neferlerin talim ve terbiyesiyle sıkı sıkıya meşgul olmak, inkılâbımızın biran evvel memleketimizin her tarafında yerleşmesi demektir. Ordu köylünün ve halkın en mühim, en mesul ve verimi en çok bir mektebi olabilir. Mukaddes vatanın her tarafından, en ücra köşelerinden topladığı delikanlılar arasında kim bilir ne istidatlar ve kabiliyetler vardır!

Ömürlerinin en parlak, en cevval, en alıcı ve kavrayıcı parçasından bir buçuk iki senesini kışlada geçiren bu delikanlılar lâyikeyle terbiye görürse, içlerinden kimbilir kaç büyük vatandaş yetişir ve içinde oldukları ve didindikleri köyleri imar ederek ihya ederler!

Köylerinden, ailelerinden ve işlerinden ayrılan bu delikanlılar kışlada toplanıyor, giydiriliyor, içiriliyor ve besleniyor. Acaba askerlikten terhis edilince, köyelerine dönünce, askerlikte, kışlada öğrendikleri en mühim şeyleri tatbik edebiliyorlar mı? Köyelerine dönünce ihtiyarlara, köy halkına, annelerine ve küçük kardeşlerine inkılâbın büyüklüğünden, manasından, gayesinden bahsedebiliyorlar mı? Köyelerine döndükten sonra, köyelerini azıcık olsun ıslah edemedikten sonra askerlikte geçen zaman kısmen boşa gitmiş olmaz mı?

Diyeceksiniz ki kışla nefere talim etmesini, tüfeğini kullanmasını ve icabında vatanını müdafaa etmesini öğretir. Etten göğüslerini vatanın müdafaasına siper yapan ve yapmasını bilen neferler kahramandır, isimleri minnetle ve şükranla anılacaktır. Bununla beraber nefere daha iyi yaşamasını, tarlasını daha iyi sürmesini, hayvanlarına daha iyi bakmasını, ve

tabiatıyla vatanına ve milletine daha fazla hizmet etmesini öğretemez miyiz. Biz her iki talim ve terbiyeye muhtaç değil miyiz.

Dimdik vücudiyle keskin gözlerini hudut boylarına dikmeş ve her türlü fırtınalara karşı göğsünü germiş her biri birer canlı kale olan neferin ehemmiyetini takdir ve takdir etmemek kabil midir? Onlar bu büyük vazifeyi görürken bizler de huzuru kalple ve rahatça işimize deva metmiyor muyuz?

Köylerimizin canlı elmasları kışlaya geliyorlar. Onları daha parlak ve daha müfit bir hale sokmak, ve köylerine her türlü pastan kurtarılmış bir halde göndermek kışlanın en mühim ve en büyük işlerinden biri değil midir?

Vücutta olgun fakat dımağca ham delikanlıları cehaletin zalim pençesinden, karanlık telkinlerden kurtaracak ve onları amelî bir köy muallimi olarak köyelerine, sabanlarına ve tarlalarına gönderecek kışla zabıtlere, kışla âmirleridir. Zabit neferin hem ağabeyi, hem kardeşi ve hem de her yeniliğin muallimidir. Neferin sıhhatinden, temizliğinden, gıdasından giyinmesinden seciyesinden, okumayı ve yazmayı öğrenmesinden, dımağının inkişafından ve köyüne faydalı bir vatanş olarak dönmesinden, hülâsa her şeyinden mesul değil midir?

Kışla, neferleri civarda bulunan ziraat mekteplerine veya nümune çiftliklerine ve bahçelerine getirerek sezbe bahçesinin, tarla ve bağların bakımına dair görgülerini ve bilgilerini çoğaltmalı. Kışlanın bulunduğu

yerde köylünün fikri inkişafına hizmet edebilecek her ne varsa, köylüye gösterilmeli. Köylü köyüne dönmezden evel askerlik ettiği yerin ve civarın fabrikalarını, değirmenlerini, tavuk ve kümeslerini, bal kovanlarını görmeli ve buralarda çalışan mütehasısların konferanslarını dinlemeli ve bunlara ait sinema filmlerini görmelidir. Kışla neferlere çocukları iyi büyütmenin usullerini ve faydalarını göstermelidir. Çocuklar nasıl yetiştirilir ve terbiye edilirse, öyle büyür. Köyde vasatî anne çocuğu ile hiç meşgul olmadığı gibi, kasaba ve köyde oturan babalar da kahvelerde oturmadan çocuklarının terbiyesine bakamıyorlar, onlara, evde verilmesi lâzım ilk terbiyeyi ve ilk inkişaf terbiyesini veremiyorlar.

Çok acıklıdır ama doğrusunu söylemek lâzım gelirse evde anne, büyük anne, hala, teyze, abla bulunduğu halde çocuk kendi kendine büyüyor; zamanın terbiye prensiplerinden istifade edemiyor. Çünkü yukarıda saydığı geçen akrabaları da çocuk bakımı, çocuk terbiyesi denilen şeyi bilmezler. Bunun için kışla çocuk bakımı ve çocuk terbiyesi hakkında baba olacak delikanlı neferlere konferanslar dinletir ve sinemalar gösterebilir.

Analık babalık çocukları büyüterek erkek ise memur yapmak, kız ise zengin birisiyle evlendirmek demek değildir. Hayatta gaye yalnız hayattan istifade etmek değildir. Hayatta gaye mevcut hayata hayat katmak, onu herkese faydalı kılmaktır. Şu ata sözü ne kadar yerinde söylenmiştir: "Ne ekerseniz, onu biçersiniz!,"

Çocuğun dımağını ve ruhunu inceltmeyi bilmeliyiz. Yoksa örümcek ağlarından kurtulamayız. Çocuklarımızı dünyanın en medeni milletlerin gençleriyle her türlü mücadeleye girişebilecek halde yetiştirmeliyiz. Bunu ihmal etmek en büyük millî ve vatanî vazifemizi ihmal etmek demektir.

Şoförlük etmek için şoförden otomobilini kullanabildiğine dair vesika isteriz. Hasta bakıcıdan hastalara bakabildiğini gösteren kâğıtlar ararız. Daktilodan ilk mektebi bitirdiğini gösteren şahadetnameyi sorarız. Neden babalık gibi çok büyük ve mukaddes bir vazifeyi üstüne alacak gençlerimiz çocuklarını Türklüğe yakışır bir terbiye ile büyütmelerini mümkün kılacak bilgiye malik olmasın? Babalık şoförlükten, hasta bakıcılıktan ve daktiloluktan daha üstün bir meslek değil midir?

Dünyanın en iyi kanunları hazırlanır, nizamnameleri yapılabilir. Halka birçok haklar ve salahiyetler verilebilir. Fakat çocuklarımızı lâ-yıkı veçhile terbiye edemedikten sonra istenilen randımanı almak çok güç olur ve tabiatıyla içtimaî, siyasî ve iktisadî hayatımız gene sönük ve paslı kalır.

Kahraman ordumuzun kahraman nurlu genç zabitlerinin her biri ateşli birer hatip ve mürebbi kesilerek kışlaya — köylünün yüksek bilgi kaynağına — topladıkları tunç yüzlü köy delikanlılarına çocuk terbiyesinin ehemmiyetini ve azametini canlı usullerle anlatmalıdırlar.

Kışlanın Türk köylü dünyasının yaratılmasında çok büyük ve müsbet

hizmetleri dokunabilir. Ham bir madde olarak kışlaya gelen delikanlılarımız, çok değerli ve kıymetli insanlar olarak köylerine ve evlerine dönebilirler. Kışlada gördüklerini ve öğrendiklerini köylerinde ve evlerinde tatbik ederler. Neferler askerliklerini bitirip de yerlerine döndükleri zaman kışlada zabitlerle mektuplaşarak temaslarını idame ederler. Mektuplarında müşküllerinden bahsederler, plân ve tasavvurlarını yazarlar ve zabitlerinden nasihat isterler, fikir danışırlar. Böylelikle bir köy darülfünunu haline gelen kışla ile memleketin en ücra köşelerinde bulunan köylüler arasında daimî bir temas bulunur; daimî bir bağlılık kurulur.

Kışla askerlik etmiş köylülere bağlarına, tarlalarına, ormanlarına, evlerine, çocukların terbiyelerine, sıhhatlerine ve gıdalarına dair her yenilikten bahseder ve köylülerin anlayabilecekleri kitapları gönderir.

Asalet taslıyan eski devrin adamları, tabiatın ve güneşin içinde ve altında pişmiş bu asil ve yüksek ruhlu köylülerimizi ihmal etmişlerdi. Köylülerden, köy hayatından nefretle bahseden, fakat aslen kimbilir hangi köyün topraklarından gelen o zavallılar aslından ve köylüden uzaklaşmakta bir şeref bulur, köy ve köylüyü hakir görmeği asalet icabı sayarlardı. Sunî bir asaletle inanarak ve tapınarak asıllarını inkâr eden o zavallı mahlûklar, Türkiyenin belke miği olan ve asaletleri yüzlerinde parlıyan köylülerimizi hayvan gibi kullanmak istemişlerdi. Bu muameleye, bu nankörlüğe tabiatın tahammül edemeyeceği aşikâr idi; tabiat intikamı-

nı hazırladı. Halkın içinden, halkın ruhunu ve asaletini taşıyan, halkın ve milletin ruhu ve aleviyle tutuşan ve yanan kahramanları hazırladı ve asaleti, nankörlükten ve sahtekârlıktan kurtararak onu hak etmişlere verdi, iade ve emanet etti. Bunu yapmakla köylünün, halkın hakkı teslim edildi. Onun da köy işlerinde, millet ve devlet işlerinde sözü ve rey-i olduğu tesbit edildi.

Halk kütleleri arasında girmekle millette sınıf ayrılığı ve mücadelesi

kaldırıldı. İleride de yeni sınıf ayrılıklarına mahal vermemek için inkılabın bu yolda durmadan yürümesi şarttır. Milletın ve hükümetin büyük yükleri ve ileri gelenlerinin olduğu gibi büyük küçük bütün memurların da daima halk arasında dolaşmaları ve halkla kaynaşmaları zarureti vrdır.

Zira halkın ihtiyaçlarını ve dertlerini ancak halkın içinden ve arasından yetişenler bilir ve anlar.

İTALYA'DA HALK VE GENÇLİK TEŞKİLÂTI

SELİM SIRRI

BOLŞEVİK idaresini kısmen taklit eden İtalyan faşistleri, sovyetlerin içtimai eserlerinin sisteminden örnek alarak, kendi ihtiyaç ve kudretlerine göre bir teşkilât yaptılar. Tabiaten zengin olan ve mükemmelleşmek için son derece bir gayret sarfeden Rusya-ya, nispeten fakir olan İtalyanın bu işte rakabet edemeyeceği aşikârdır. Bundan başka unutmamak lâzımdır ki İtalya Rusya gibi yalnız bir sınıf değil, müteaddit içtimai sınıfların dileklerini yerine getirmeğe mecburdur. Ve bu oldukça zor bir iştir.

Bu farklar düşünülmeyle beraber faşistlerin başardıkları işler, meydana getirdikleri eserler çok beğenilmeğe lâyıktır. Bu büyük işin mükemmel olmasının asıl sebesini vatan sevgisi ve millî duyguların birliğinde aramak lâzımdır.

Çocuk teşkilâtına ait Roma'da Napoli'de Milano'da kurulan ocakların temel taşı "Feragat,, tir. Faşizm idaresinin memurları ve muallimleri maâş almazlar. Yaptıkları işi bir vatan borcu bilirler. Büyüğünden küçüğüne kadar orada herkes hasbî çalışır.

Zengin, orta halli, fakir ailelerin kadımları boş vakitlerinde veya tatil zamanlarında faşist yurtlarına gidip orada kısa bir zaman staj görek yapacakları işe hazırlanırlar.

Roma'da faşistlerin çocuk teşkilâtını idare eden M. Nino d'Aroma is-

minde gayet yakışıklı yirmi beş yaşında bir delikanlıdır.

Yazın Roma'dan otuz beş, kırk kilometre uzakta "Ostie,, ve "Ansiz,, plâjlarında amele çocuklarından büyük bir ordu halinde tatil obaları kururlar; kız ve erkek bu çocuk kervanları orada bir ay bedava yer, içer ve yatarlar. Bu fakir aile çocuklarının kıyafeti tıpkı Kırimda Rusların "Yalta,, daki Sovyet çocuklarınmki gibi dir.

..

İtalyan Balilla ve Piccoleleri:

Faşizm teşkilâtı bütün İtalyan kız ve erkek çocuklarını himayesine almış ve kendi terbiye sistemine tâbi kılmıştır.

Beş yaşından on üç yaşına kadar olan erkek çocuklar "Balilla, ve kızlar "Piccole,, teşkilâtına dahildirler.

"Balilla,, lar siyah gömlek "Piccole,, ler ise beyaz bluz giyiyorlar. Bu çocuklar tatil günlerini ve pazarlarını bu yurtlarda geçirirler ve orada beden ve fikir terbiyesi alırlar. Bu çocukların hayatının gidişi "Boy — Scout,, larınkine benzerr. Yalnız İtalyada Boy Scoutluk yasaktır. İtalyanlar "Boy — Scout,, luk prensiplerini beğenmezler ve şöyle düşünürler:

Boy - Scout luğun beynelmi-

lel bir birliğe doğru temayülü vardır. Halbuki faşizm teşkilâtı tamamiyle millidir. Çocuklarda ve gençlerde millî duyguları kuvvetlendirmek birinci hedefimizdir. "Boy — Scouts,, ların terbiye plânları tabiati tetkik, iptidai vasıtalarla iş görmek, sportif bir hayat geçirmektir. Halbuki faşizm idaresi daha pek küçük yaşta çocuklara asker terbiyesi vermek ister.,,

Filhakika İtalyanın hemen her tarafındaki çocuk teşekküllerinin başında İtalya ordusunun fedakâr, mütekait zabitleri vardır. Sekiz yaşından itibaren İtalyada çocuklara küçük tüfeklerle nişan atma öğretilir. On altı yaşında çocuklar mitralyöz ateşi yapıyorlar. On yedi on sekiz yaşında gençler top ateşi yapıyorlar. Sahil şehirlerinin çocuklarına zırhlılarda ve tahtelbahirlerde torpil atmak da öğretilir.

Bazı Fransız terbiyecileri faşizm terbiyesini şiddetle tenkit ediyorlar. Onlar da şöyle mukabele ediyorlar:

"Asker terbiyesini harp terbiyesi zannetmek doğru değildir. Bizim milletimiz Balkanlılar içinde en intizamsız ve ferdiyetçi bir kütleydi. Onları böyle küçük yaştan askerî disipline alıştırmakla kendilerinde müsterek mesainin zevkini uyandırmak istiyoruz.,,

Faşizm teşkilâtına dahil olan kızlara hasta bakıcılık, dikiş, biçki, mutfak işleri, ev bakımı, hıfzışhat, bahçivanlık ve saire öğretilir.

"Balilla,, lar on beş yaşından itibaren "Avanguardisti,, ve "Piccole,, ler "Giovani Italiane,, sınıfına geçerler. On sekiz yaşını bitiren Avonguardistiler arzu ettikleri takdirde fa-

sistlerin milis sınıfına geçiyorlar veya isterlerse aylıklı bir mesleğe giriyorlar. Milis sınıfında boş vakitlerini faşistliğe hasrediyorlar. "Avanguardisti,, ler milis sınıfına geçerlerken İtalyanın her tarafında her sene şehir meydanlarında büyük merasim yapılırken faşizm yeminini ederler.

Boş Vakit Teşkilâtı:

Bu teşkilâta boş vakit teşkilâtı "Dopo - lavoro, diyorlar. Kelime, kelime tercümesi "İşten sonra,, dır. "Dopo - lavoro,, teşkilâtının gayesi vazife ve iş haricinde halkın eğlence ve terbiyesini mütecanis ve toplu bir istikamete sevkettir. Bu teşkilâtın başlıca faaliyet sahası şunlardır:

1 — Beden terbiyesi: Yaya yarışları, hafif atletik sporlar, iskrim, yüzme ve saire...

2 — Musiki terbiyesi: Fanfar, orkestra, koro ve saire...

3 — Bahçivanlık, sebzecilik, çiçekçilik ve saire...

4 — Ev işleri: Dikiş, mutfak işleri, çocuk bakımı ve saire.. .

5 — Tiyatro teşkilâtı: Her sınıf halktan amatör, aktör ve aktris yetiştirmek.

"Dopo - lavoro,, müessesesi henüz daha pek gençtir. 1926 da kurulmuştur. Yalnız esasen mevcut olan ve günden güne inkişaf etmekte olan spor, tiyatro ve musiki teşekküllerini eline almıştır.

İtalyada kadın, erkek amele sınıfının büyük bir kısmı "Dopo — lavoro,, teşkilâtına girmişlerdir. Bu amele bilfiil sporlara veya musikiye iştirak etmekten ziyade âzaya bahşedilen hak ve imtiyazlardan istifade ederler.

Bu imtiyazlar şunlardır:

1 — Dopo - lavoro âzası en az beş kişi olmak üzere gurup halinde bütün İtalya şimendiferleriyle yüzde elli tenzilâtle seyahat ederler.

2 — Tiyatro, sinema ve konserlere girerken nırsıf ücret verirler.

Dopo - lavoro teşkilâtına iki milyon amele dahildir.

Dopo lavoro azası Balilla teşkilâtının tamamıyla aksine olarak ne üniforma giyerler, ne de asker talimleri yaparlar.

Romadaki Dopo - lavoro teşkilâtının şimendifer müstahdeminin amele sınıfından 8,000 azası vardır. Bunların kulüplerinin yanında güzel bir de tiyatroları vardır. Kütüphanesi, eskrim salonu, jimnastikhanesi,

bilârdo salonu, müsahabeler yapmak, konferanslar vermek üzere anfi teatr dershaneleri vardır. Bunların ayrıca bir de çocuklar şubesi vardır ki oraya 120 si kız olmak üzere 200 çocuk dahildir.

Milano'da "Balilla,, teşkilâtına dahil olan çocukların adedi 826,000 dir.

Gene Milano'da "Dopo - lavoro,, teşkilâtına dahil tramvay şirketlerinin amelesinden 4,000 kişi dahildir.

Bütün Dopo - lavoroların hususî barları ucuz ve temiz yemek veren lokantaları vardır.

Bu teşkilâtın en büyük faydası ameleyi meyhane hayatından kurtarmak olmuştur.

KÜLTÜR VE MEDENİYET

NECİ P ALI

MEDENİYET ile kültürün ana hatlarını birbirinden tamamiyle ayırmak ne kadar zor ve müşkül ise, kültürün sanat ile olan karşılıklı tesirlerini de birbirinden seçmek hakikaten güçtür. Sanat bir milletin en iç hislerinin ve en yüksek fikirlerinin en katî tercümanıdır. Birçok milletlerin sanat telâkkilerinin ayrı olması o milletler arasında başka başka his ve fikirlerin hâkim olmasından ileri gelir. Şu halde millî kültürde hayatı görüş ve hayatı anlayış tarzı olduğuna göre sanatın kültür üzerindeki tesiri muhakkaktır. Fakat karşılıklı olarak kültürün sanat üzerinde de çok derin izleri vardır. Bizim görüşümüze göre kültür sadece tecrübeler terakümünden ibaret değildir. Kültürün inkişafında toplanan tecrübelerin çok mühim yeri varsa da maddî düsturlarla ifadesi mümkün olmayan manevî âmillerin de yeri çok büyüktür. Yunan sanatıyla Roma sanatı arasındaki fark her iki memleketteki içtimâî ve bilhassa iktisadî şartlardan maada Yunan ve Roma camialarında yaşayan derunî ve manevî âmillerden de doğmuştur. Cihan Harbinden sonra doğan yeni sanat telâkkileri hiç şüphe yok ki Umumî Harbin içtimâî ve iktisadî icaplarının his ve fikir üzerinde vücuda getirdiği yeni telâkkilerin ifadesidir.

Biz bunu bu tarzda kabul etmekle beraber fizikî ve riyazî kanunların mutlak ve şaşmaz düsturunu kültür hayatına kaytsız, şartsız tatbik edemeyiz. Derunî âmillerin ve vakıaların hisler üzerinde her bünyeye göre yaptığı tesirlerin ve fikirlerin teşekkülündeki rollerinin keyfiyet ve kemiyetini ölçmeğe ihtimal ki birgün muktedir oluruz. Her vesile ile tekrarladığımız ve tekrarlıyacağımız gibi asla *metafizisyen* değiliz. Ancak, her hâdisenin aslını iktisadî sebeplerle tek bir formüle irca edemeyiz.

Roma'nın sükutundan sonra sanat hayatı büyük bir durgunluk geçirdi. Bin seneye yakın bir zaman içinde Roma'nın bol ve ihtişamlı abidelerinden istifade etmek kimsenin hatırına bile gelmedi. Hattâ ölçüsüz kıymete malik olan abideler insafsız ve şuursuz bir karar ile âdî mimaride kesme taş olarak kullanılmak üzere yıkıldı. Bu durgunluk hayatı böyle asırlarca devam ettikten sonra sanattaki *humanism* sanatkarların dikkatlerini celbetti. İşte o zaman Rönesans sanatı doğdu. Sanatte Rönesans, Gotik üslûbunun safha safha tekâmül ve inkişafı demektir. Hakikaten Gotik üslûbu, şahsî kıymet ve safhalardan uzak olan *imagier* sanatkarlarının elinden sıyrılarak *portretist* lerin

mütekâmil sanatine vardığı vakit bu ismi aldı. Çok ehemmiyetle dikkate lâyıktır ki Fransa'da bu meslek iptizale vardığı halde İtalya'da, Roma edebiyat ve diline yeniden başlayan büyük heves ve tutkunluk sayesinde eski sanate nüfuz edilmeğe başlamış olduğundan bu yeni mektep çok güzel ve ince bir teceliye mazhar oldu. Çok kısa olarak ifadeye çalıştığımız Rönesans tarihi bize, onun bir başlangıç devri bulunduğunu ve Rönesansın kemale gelmesinde en büyük rolün, iktisadî teşekküllerden ziyade kültür müessesesi tarafından oynandığını gösteriyor. Bütün bir devirde yaşayan mektep böyle olduğu gibi o mektebin en kudretli üstatları da kültür kuvvetinin aziz tesirleri altında en yüksek verimini vermişlerdir. Yenilik devrinin araştırmacı zekâsına ve mutlak güzelliğe doğru yürüyüşün nihayetsiz hülyalarını nefsinde toplayan Lionardo da Vinci Rönesansa ta-

dakküm eden ruhsuz mimarlar gibi sadece *Leonar usta* değildi. 1483 te Milan dükasının himayet ve sahabetine mazhar olan bu dahî üstat, her şeyden evvel âlim ve mütefekkir bir sima idi. Kendisinin Fransa akademisi kütüphanesinde mahfuz olan yazırları ilme ve sanate ne kadar yüksek bir görüşle baktığını anlatan en kuvvetli vesikalardır. Bir zamanlar resimdeki kudreti kadar, riyaziyedeki kuvveti de şöhet bulmuştu. Fakat sonra bu şöhet kayebtti. İşte Rönesansın sanat dahîsi böyle yüksek bir kültür sahibi idi. Da Vinci kendisinin şahsî istidadını inkişaf ettiren kültür sayesinde üstadı Verrochio, muasırı Botticelli'den bu suretle ayrılmıştı. Binaenaleyh sanat ve iktisadî taazzuv için evvelâ kültür kuvveti lâzımdır.

İnkılâbın her sahadaki verimi, Darülfünunun, mekteplerin ve Halk evlerinin vereceği kültür kuvvetinin yaygınlığına ve derinliğine bağlıdır.

HANGİ SULARI İÇMELİ

KERİM ÖMER

İNSAN susuz yaşayamaz, hayvanlar ve otlar da insan kadar suya muhtaçtırlar. İnsan, hayvan ve nebata diyebilirim ki aynı hassadaki sular faydalıdır. Yalnız bu işte insan, hayvana; hayvan, ota göre daha hassastır. Fakat ne de olsa, nasıl ki kendi içeceğimiz suya ehemmiyet veriyorsak, hayvanımıza içireceğimiz su ile mahsulümüzü sulıyacağımız suya da dikkat etmeliğimiz lâzımdır.

Fena hassalı, pis bir su bizi ve hayvanımızı hasta ettiği gibi mahsulümüzü de kurutabilir .

Bu müzahabemizde içeceğimiz suların bahsedilecektir. Suyun içinde erimiş bir halde bulunan bazı maddeler dolayısıyla kendine mahsus bir tadı vardır. Bu maddeler olmazsa su insanı kanırmaz. Fazla olursa tiksindirir. Suları yumuşak, sert, ve çok sert olmak üzere üçe ayırırlar. Suda bu sertliği yapan maddeler, onda erimiş halde bulunan kireç ile, aynı hassada olan magnezi cisimleridir.

Bir kilo suda 10 miligram kireç bulunursa o suyun sertlik derecesi 1 dir. Demek ki bir litre için her on miligram "gramın binde biri,, kireç, suya 1 sertlik derecesi verir. 1 ile 10 arası sertlik derecesi gösteren sular yumuşak, 10 ile 20 arası sert ve 20 den yukarı olanlar çok serttir.

Su raporlarında okuyacağımız sertlik "mikyasıma,, derecelerini bu esasa göre ayırarak su hakkında fikir almış oluruz.

Sert ve çok sert sular fabrikacılıkta ve ev işlerinde makbul sayılmazlar. Çünkü fazla sert yani fazla kireçli su kirecini çöktürerek boruları tıkar; köpürmez, fazla sabun sarfettirir, sebzeleri kaynamakta geciktirir ve sertleştirir. Meselâ çok kireçli sular da fasulya, bakla, nohut iyi pişmez. Zira bu yiyeceklerde "Legomin,, denen madde suyun kireciyle birleşerek "Legomin kireç,, karışığını yapar ve bu da tanelerin etrafını sararak içlerindeki nişastanın pişmesine mâni olur. Bu gibi yemek pişiren hanımlar pişmesi zorlaşan yemeklere biraz "karbonat,, atarlar. Karbonat sudaki bir kısım kireci dibe çöktürür, yani suyun kirecini azaltır ve pişirme hassasını arttırır.

Bazı şehirlerin su tesisatlarında kireci azaltmak için hususî tertibat yapılır yani suyun sertliği azaltılır. Bu doğru mudur? Kireci fazla olan sular fena sular mıdır? En iyi içme suları hangileridir?

Umumiyetle, hekimlerin, midesi zayıf, hastalıklı insanlara yumuşak yani hafif su tavsiye etmeleri, bu işin

esasını bilmiyen halk arasında hafif yahut kireci az su içmenin doğru olduğu hakkında bir kanat uyardır-mıştır. İyi su, kireci az olan su de-ğildir. Birçok insanların bünyesi kireçli suları kaldırır. Fena su ki-reçli olan sular değil, içinde diğ-er bazı maddeler bulunan sulardır.

Klor, suda bildiğimiz mutfak tu-zunu yapar. Bu fazla olursa böbrek-leri yorar. Nitrat, Nitrit ve Amonyak cisimleri suda bulaşık hastalıkları ta-şımak istidadı olduğunu gösterdiğin-den böyle sular içilmemelidir. İçinde fazla uzvî maddeler bulunan sular da fenadır.

Bu son saydığımız maddeler suya "mikrop ve hastalık yatağı", olma ka-biliyetini verirler. Kireç zararlı ol-mak şöyle dursun faydalı, hatta daha doğru bir sözle vücuda lâzım bir maddedir.

Röse isminde bir âlim içme sula-rının kireciyle bir milletin sıhhati a-rasındaki münasebeti çok derinden araştırmıştır.

Almanya'nın 164 muhtelif yerin-de 88 bin ilk mektep talebesi üzerinde yapılan bir tecrübenin neticesi şudur :

Suyun sertlik derecesi	Dişten hasta olan adedi, 100 de
2 den aşağı	37
10 " "	27
20 " "	23
30 dan yukarı	15

Demk oluyor ki çocuklar ne ka-dar kireçli su içerlerse dişleri o nis-bette güzel ve sıhhatte olur.

Bir milletin askerlik kabiliyeti içtiği suyun kireç miktarı ile ölçü-lebilir. Almanya'da Gotha şehrinin

halkı sert su içerken şehre suyun ki-recini azaltan tesisat yapıldıktan son-ra askerî kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Aynı şehrin civarındaki köy-lüler ile şehir halkı arasında vasa-tî olarak 1 - 2 santimetre boy farkı hasıl olmuştur.

Yumuşak yahut hafif bir su ile kaynatılan yemeğin gıda maddesini teşkil eden muhtelif maddeler, suya geçer, halbuki sert su ile kaynatılan yemeklerin içine sudan bir kısım madde girer. Birinci şekilde yeme-ğin besleme kuvveti azalır, ikincisin-de çoğalır.

Böyle temiz su içen insanlarda ve milletlerde umumî sıhhat muntazam olur, verim kabiliyeti çoğalır, ömür-leri uzar.

Yumuşak su içmek maalesef âde-ta moda haline geldi. Büyük şehir-lerimize her taraftan hafif ve pahalı sular geliyor. Yemek masamızda sıh-hatimiz iyi olduğu halde hafif ve pa-halı su bulundurmağı âdetâ marifet sayıyoruz. Bilmiyoruz ki kendimizin ve bilhassa bizimle beraber sofraya oturan çocuklarımızın sıhhatlerine kastediyoruz.

Kemiklerimizi yapan, dişlerimizi sağlaştıran, saçlarımızı kuvvet lendiren, sinirlerimizi düzelten, ci-ğerlerimizi koruyan, çocuk yap-ma kabiliyetini çoğaltan bir mad-deyi hem de fazla para vererek önümüzden savuyoruz.

Hasta olanlar doktorun tavsiye ettiği suları içmekte mazurdurlar fakat hiçbir sebep yokken suyun ha-fif olanına koşmak doğru değildir.

””

Birçok köylerde sıhhat itibariyle

temiz bir suya ender tesadüf edilir. Köylerimizde su vaziyetini şu şekilde hulâsa edebiliriz:

Birçok köylerimiz, hatta bazı kasabalarımız içme sularını doğrudan doğruya derelerden, nehirlerden alırlar. Bir nehrin aktığı bütün saha dahilinde gerek insanlar, gerekse hayvanlar vasıtasıyla pislenmesi daima varit olabileceği gibi bilhassa kasaba ve köylere yaklaştığı zaman bu su artık içilme kabiliyetini kaybeder. Buna rağmen Anadolu içinde yaptığım seyahatlerde böyle dere sularının içildiğini gördüm.

Bir kısım köylerde de su, köy içinde açılan kuyulardan çekilir. Kuyu suları esasında temiz olması lâzımsa da köy evlerinin önünde veya köyün umumî yerinde olan bu su kuyusunun yanbaşıda aynı zamanda gübre yağmaları da görülür. Kuyudan çekilerek arta kalan sularla yağmur suları bu gübrelik yahut pis olan kuyu etrafından sızarak bütün hastalık âmillerini kuyuya indirir.

Köylerimizin içme sularının temin edildiği üçüncü memba, çeşme sularıdır. Hayır sahibi bazı zevatın uzaklardan alarak köye kadar künkler içinde getirdikleri bu sular en temiz ve en sıhhi olan sulardır.

Anadolu, toprak altında akan sularca zengin bir mıntakadır. Bu itibarla bulunduğumuz yer dere kenarı ova, dar vadi ve hatta dağ olduğuna göre mutlaka temiz, toprak içinden geçerken süzülen ve her türlü hastalık âmilinden âri su bulmak mümkündür.

Suyun yukarıda izah ettiğim esaslara göre kireçli olmaması değil,

fazla emlahı ve bilhassa uzvî maddeleri ihtiva etmemesi lâzımdır.

Bulunduğu yerin tetkikinden bir suyun temiz olup olmadığı anlaşılır. Yukarıda saydığım gibi gübrelikler yanında bulunan kuyu suları, şehir, kasaba ve köyler civarındaki akar sular temiz olamaz.

Bir kuyunun temiz suya malik olması için etrafında en aşağı 50 metreden yakın gübrelik olmamalıdır.

Bu vaziyetler müemmen olduğuna göre şimdi de suyun muayenesi gelir:

İyi bir suyun basit bir muayenede anlaşılacak iyi vasıfları şunlardır:

- 1 — Berrak ve renksiz olmalı.
- 2 — İçinde yüzen toz, toprak parçaları olmamalı.
- 3 — Kokusuz bulunmalı.
- 4 — Serin olmalı.
- 5 — Ağza alındığı zaman suyun kendine mahsus lezzeti bulunmalı.
- 6 — Tuzlu veya acı bir tada malik bulunmamalı.

Bundan sonra suyun kimyevi tahlili gelir ki bu ancak laboratuvar da yapılabilir. Bu gibi tahliller Ankarada Sıhhat Vekâleti ve Ziraat Vekâleti laboratuvarlarında yapılmaktadır. Bunun için oralara müracaat edilmelidir.

Köyde dolaşan ve köylü ile temas eden idealist Türk gençlerinin köylülerin içmekte oldukları sularla yakından alakadar olmaları milli bir vazifedir.

Burada, kirlî bir suyun bir köyün sıhhati için ne büyük tehlikeler göstereceğini saymağa hacet yoktur.

Türk genci, köylünün dereden su içtiğini görürse alacağı tedbir şu olabilir:

Dere üstten aktığı gibi toprağın altından da akar. Derenin yirmi, yirmi beş metre uzağında, hiç işlenmiyen bir tarlada açılacak kuyularda mutlaka temiz su bulunur. Köye bunu tavsiye etmelidir.

İçme sularını kuyudan tedarik eden köylerde, kuyuların ellişer metrelik muhitlerinde gübre yığımlarının bulundurulmamalarını ve ekseri ahvalde kovalardan boşaltılacak suların

akması için taştan meyilli bir su yatağı yapılmasını tavsiye etmelidirler. Kuyuların yerden itibaren 50 santim bir taş çemberi olmalıdır. Hayvanların suyu hususî bir mecra yapılarak kuyudan uzakta verilelidir.

Fakat her şeye rağmen temiz bir su almak için bir defa da köyün muhitine göz gezdirmelidir.

Etrafta herhangi bir memba suyu varsa ve bu memba suyu ilk muayene-neden sonra iyi netice verirse bir defa de lâboratovurda tahliline tevessül olunmalı ve sonradan çeşme halinde köye getirilmeğe çalışılmalıdır.

ASKERLİK TEN DÖNÜŞ

CELÂL SITKI

HÜSMEN uzun, uzun düşündü: Haf-taya artık terhis oluyordu. Babası ona iki dönüm bağını satarak yüz li-ra kadar bir para göndermiş ve “dü-ğün için her neki masraf olursa gör-de gel..” diye de mektubunda tenbih-lemişti. Hüsmen her akşam koğuşta bir buçuk senedir silâh arkadaşlığı yaptığı arkadaşlarını etrafına toplı-yarak onlarla görüşüyor, düğünü için lâzım gelen şeyleri hesap ettirerek bölükte bellediği okuma yazmasıyla onları cebindeki defterine özene be-zene kaydediyordu. Yüzbaşılıları da çok iyi idi, terhisi yaklaşan efradı-na her gün öğleden sonra izin veri-yordu. Hüsmen nişanlısına kırmızı güllü bir şalvarlıkla, kenarları oyalı bir yemeni almış, köyüne gidince de anasına vererek kız evine yollamağı kararlaştırmıştı.

Terhis günü yaklaştıkça Hüsmen sevincinden çıldırarak gibi olu-yor, içi içine sığmıyordu. Pazardan bir liraya kendisine güzel, lâcivert bir kasket aldı. Hazır elbiseceye de uğradı, kadife fitilli bir külötla, si-yah yollu bir ceket tedarik etti. Ka-vafhaneden geçerken topuğu basık bir yemeni çok hoşuna gitti; onu da alarak koltuğu altına sıkıştırdı.

Akşam bölüğüne gelince elbise-lerini giydi, kasketini yan ığdı, ay-nanın karşısında şöylece bir gezindi.

bir yemeni almış, göyüne gidince de Bir iki dönerek de parmaklarını şır-kırdata, şıkırdata köyünün zeybeği-ni oynadı.

Başçavuşu onu böyle sivil görün-ce sırtarak:

— Ulen Hüsmen, kıyak delikan-lı olmuşsun be.. “Diyerek iltifatta bu-lundu..

Hüsmen artık memnundu. Baş-çavuşun da gözüne girmişti. Başça-vuşa, düğün için hazırlık yaptığını, düğününde zeybek oynayacağını, o-nun için talim ettiğini, kızarak an-lattı. Sonra da bir kenara oturdu; tatlı tatlı hulyalara daldı:

“Köyüne gidip de düğünü olduk-tan sonra Kezbanına askerde gördük-lerini bir bir anlatacak; bir sıra ü-zerine bellediği ve hiç nefes almadan söylediği hazır ol vaziyetini ona da öğretecek, öğretmek için de diye-cekti:

— Hazırol kumandası verilince sol ayak sağ ayağın topuğuna şiddet-le yapışır. Ayaklar cephe istikame-tinde açık.. İki ayak arasındaki açık-lık bir ayak boyu kadardır. Bacak-lar gergin, vücudun ağırlığı iki ayak üzerine taksim edilmiş.. Karın içe-rde, göğüs hafif dışarda, omuzlar hafif geride, kollar serbest uzanmış, parmaklar bitişik, şahadet parmağı

nın ilk boğumu pantolonun zırhı üzerinde, dirsekler hafif ilerde; baş, omuzlar aynı hizada; çene hafif çekik, baş dik; gözler ilerde, cephe istikametinde sabit bir noktaya tatlı bir bakış ile bakar.

Hüsmen askerken bunu iki ayda öğrenebilmişti; şimdi de bütün bunları bir makine gibi baştan aşağı solkusuz tekrar edebiliyordu. Karısına bunları birdenbire anlatınca Kezban Hüsmenin bildiklerine parmak ısırıp kalacak; karısının bu bilgiye hayreti Hüsmenin gururunu okşıyacak, koltuklarını kabartacaktı. Hele Kezban künyesini belletmek ilk işi olacaktı.

— Kezban... diye ismini çağır-dıkça karısı bir asker gibi koşarak Hüsmenin karşısına dikilecek ve resmi selâmı aldıktan sonra:

— Ali kızı Kezban, 329 Poturlar.. Emret, efendim! diye Hüsmeden emir bekliyecekti.,,

Bunlar hatırma geldikçe kendi kendine gülüyor; arkadaşları ötede tatlı tatlı yarenlik ederken o da beride fıkır fıkır gölüyordu. Hüsmenin sebepli sebepsiz güldüğünü gören arkadaşları ona dönerek:

— Hüsmen.. Niye böyle habire gülüyon?.. diye sorunca, Hüsmen otuz iki dişini birden göstererek onlara şu cevabı verdi:

— Heçç.. Aklıma tatlı bir yarenlik geldi de.. Aha ondan.

” ”

Tezkeresini alınca elbiselerini çavuşuna teslim etti; arkadaşlarıyla kucaklaştı; bölükten ayrıldı. Yeni kasketi başında, topuklu yemeni-

si ayağındaydı. Menemenden köyüne gidebilmek için Bergama'ya uğramak ve oradan da on saat yaya gitmek lâzımdı.

Aşağı meydanlıktaki kahveye uğradı. Oradaki hasır iskemlelerden birine oturdu. İzmirden Bergama'ya giden otomobiller, kamyonlar Menemene geldikleri zaman o meydanlıкта dururlar; yolcuları da birer yorgunluk kahvesi içerlerdi .

Hüsmen köyüyle o kadar meşguldü ki gelen kahveci çırağını bile görmedi. Kahvesini içerken yolun dönemecinden yarısı un yüklü, yarısı müşteri dolu bir kamyon göründü. Kamyon tıka basa doluydu. Hüsmenin şoföre:

— Yer yok mu bana? diye sormasına şoför su doldurmağa giderken lâkayt:

— Eh, buluruz, diye cevap verdi.

Şoför en arkada un çuvaları üstünde oturan yamağını kamyonun üzerine çıkarmak suretiyle Hüsмене yer bulabildi. Hüsмен Bergama'ya ta hanın önüne kadar bir kaymeye gidecekti. Herkes yorgunluk kahvesini içtikten sonra kamyon yola koyuldu.

Kamyon yeni olduğu için arızasız, hızla bahçeleri geçiyor, tepeleri aşılıyor ufak dağlara soluksuz tırmanıyordu. Hava rüzgârlı idi. Kamyonun sert esen rüzgâra karşı göğüs vererek hızla ilerlemesi yolcuların soluğunu ağazına tıkıyordu. Hüsмен un çuvalarının üzerine oturmuş, ayaklarını sedirde oturur gibi kamyo-

nun arkasından sarkıtmış, dudaklarında köyünün bir türküsünü durmadan mırıldanıyordu. Gözleri arkada bıraktığı bağlara, köylere ilişiyor, bir merkeple geride kalan iki köylü kadınına nokta kalıncıya kadar takip ediyor, onların siyah karaltıları daha kaybolmadan gözleri bir muhacir arabasına takılıyor, öküzlerin temkinli temkinli yürüyüşlerini seyre daylıyordu.

Kamyon hızla bir tepeden aşağı doğru inerken yolculardan, oraların yabancıları olan, bir erkek denizi görünce:

— Aaaa, ne güzel deniz.. Masmavi görünce insanın içi ferahlanıyor, diye bağırırdı. Hafif ayağa kalkarak yolculara ayaklarının altında küçük beyaz köpükleriyle masmavi kırışan denizi gösterdi.

Yolcuların bu denize iç çeken adamın sözlerine büyük bir istekle iştirakleri Hüsmeni meraka düşürdü. Uzaklaşan bir bağ kulübesinden gözünü alarak şöyle bir arkaya ve herkesin metettiği denize doğru bakayım dedi. Hüsmen başını çevirdiği zaman sert bir rüzgâr o güzelim yeni kasketini başından uçurur verdi. Hüsmen daha bir defa bile doyasıya giyemediği kasketinin başından gittiğini görünce birdenbire yerinden kıpırdadı ve kasketini yakalamak için altmış yetmiş kilometre hızla giden kamyonun arkasından kendisini bıraktı.

Acı bir çığılıktan sonra yolcular bağrıışmağa başladılar. Şoför de "ne oluyoruz?," diye freni sıktı ve zınk diye kamyonu durdurdu. Herkes ar-

kadaki acıklı vakayı görmemek için elleriyle gözlerini kapıyor ve yüzünü buruşturuyordu. Kamyonun içindeki kadınlar da haykırarak bağrışıyorlardı.

Zavallı Hüsmen kamyona elli metre kadar geride yüzü koyun yere serilmiş, kafatası parçalanarak beyni çakıl taşları üzerine yayılmıştı. Yol kıpkırmızı kesilmişti. Kendisinden onbeş metre kadar ileride bulunan kasketi bir çalıya takılıp kalmış, sert esen rüzgârla sallanıyordu. Sağ kolu ileriye doğru, kasketini yakalamak itsercesine uzanmıştı.

””

Bir hafta sonra atlı bir jandarman neferi Poturlu köyünün tepesinde göründü. Önünde dolgun bohça; sağ elinde de iri bir zarf vardı. Epiy zamandanberi yolları gözetliyen ihtiyar bir kadın uzaktan bu atlıyı farkeder etmez değneğini alarak çıktı. Atlı doğru hızlı hızlı yollandı. Atlı yaklaştıkça ihtiyar kadın bir şey anlamak istercesine gözlerini gelene dikiyor ve gittikçe yaklaşılan atlıyı tanımağa çalışıyordu.

Jandarmanın önüne geçti; iki kat olmuş belini doğrultarak dikkatli dikkatli yüzüne baktı. Umduğunu bulaamayınca eseflenir gibi:

— Hay oğul, ben seni bizim oğlan sanmıştım! dedi.

Jandarman hiç oralı olmadı. İhtiyar kadına sert seslendi:

— Nineee... Bu köyde Kara Mustafağın Halil varmış?..

— Hee.. Vaa..

— Biyol onun evini gösteriyendi..

— Ni yapacan?..

— Bir emanet var da, aha onu teslim edecem..

— Kara Mustafaların Halil benim kişim..

— Ya!! Ya Hüsmen?...

— O da benim oğlum...

— !!

” ”

Jandarma önündeki büyük bohça

ile; elindeki kalm zarfı bu ihtiyar kadına uzattı. Zavallı ihtiyar mektupla bohçanın ne olduğunu bilmeden alırken jandarma atını yüzgeri etti.. Bastı mahmuzunu... Köye uğramadan uzaklaştı... Arkasına bakmadan ihtiyar kadından uzaklaştı.. Şimşek gibi bir hızla tepeleri aştı ve artık görünmez oldu....

DIŞLERİN İZİ

G. ATA

KİM olduklarını söylemek istemiyen veya söyliyemiyen kimselerin bilhassa suçlu olanların — hüviyetlerini meydana çıkarmak için parmak izinin ne kadar işe yaradığını herkes bilir. Bir eve hırsız girdiğini polis memurları haber almca gelirler, hırsızın parmaklarının dokunduğu yerlerde kalan izlerin şeklini çıkararak giderler, kendilerinde bulunan parmak izleri kolleksiyonunda bu izin kime ait olduğunu ararlar ve hırsızın kim olduğunu bulurlar, eğer bu hırsız evcele polislin eline düşmüş ise..

Parmak izinin bu büyük kıymeti her insanın parmaklarındaki ince çizgilerin yalnız kendisine mahsus bir şekilde olmasından, iki insanın parmak izlerinin birbirine benzemesinden ileri gelir. Bundan dolayı parmak izi her insanın hüviyetini meydana çıkaracak çok knuvvetli bir vasıta olmakla beraber, büyük bir de mahzuru vardır: Deri üzerindeki o ince çizgiler bir yanma neticesinde bozulabilirler, parmak büsbütün kesiilebilir.

Bundan başka insanların bozuluyacak ve onları birbirlerinden ayırttirencek izleri yalnız hırsızlıklarda, cinayetlerde lâzım olmaz. Denize düşen, yangında yanan insanların da kim olduklarını anlamak bazan güçleşmektedir. Bilhassa tayyareler ço-

ğaldıktanberi kazalarda yanan yolcuların kim olduklarını anlamak pek güç oluyor. Geçenlerde yanmış olan büyük Fransız vapurunda kavrulanlardan bazılarının da hüviyetleri anlaşılmasından kalmıştır.

Onun için insanların hem sağlıklarında, hem de bir kazada teşhis edilemeyecek şekilde kaldıkları vakit hüviyetlerini anlamak için parmak izinden daha esaslı bir vasıtaya lüzum hissedilmektedir.

Vaktiyle parmak izi vasıtasını bulan Bertillon adında bir hekim idi. O vasıtanın yeni ihtiyaçlara göre sağlam olmadığını göstererek, bu defa daha esaslı bir çare bulanlar da dışçiler olmuştur. Dışçilerin en ustaları Amerikalı dışçiler olduğu için bütün dışçilere büyük bir ehemmiyet verdirecek olan bu işte Amerikalı dışçilerin önyak olmaları tabii idi ve öyle de olmuştur. Ama bu işte eski Avrupa da şereften büsbütün mahrum kalmamıştır. Çünkü Amerikalı dışçilere bu parlak fikri verdiren gene bir Avrupalı dışçinin zekâsıdır: Bir vakitler Paris'te fıkaraya para toplamak için kurulan şefkat pazarında yangın çıkmış, birçok kibar madamlar kavrulmuş, onları bu halde birbirlerinden ayırttirmek mümkün olamamıştır. Fakat o kibar madamların arasında kavrulan Düşes Dalan-

sonun dışı başırsı onun dışlarındeki hususiyeti bildiği cihetle Düşesi kavrulmuş cesedinden bile tanımış, ayırtetmişti.

İşte Avrupalı dışının bu dirayetini unutmamış olan Amerikalı dışçiler Montevideo şehrinde toplanarak kurultay kurdukları vakit dış izlerinin de insanların hüviyetini bildirecek vasıtalar arasına katılması için bütün dünya hükümetlerine tavsiyede bulunmuşlardı. Dışçilik medeniyetinin en ilerisinde bulunan Şimalî Amerika Birleşmiş Devletler hükümetinin bu tavsiyeyi hemen tutarak tatbik etmesi bir şeref borcu ise de, o hükümet o vakittenberi Avrupalılardan olan alacaklarını toplamakla meşgul olduğundan memleketin dışçilerini daha zengin edecek, fakat kendi bütçesine dokunacak olan tavsiyeyi düşünmeğe vakti ve hali olmamıştır. Onun yerine Amerika'nın cenubunda bulunan bir memleketin hükümeti, Arjantin hükümeti dışçilerin nasihatini dinlemiştir. Hem de kurultay tarihiyle dışlar izinin resmî bir vasıta olması tarihi arasında ancak dokuz, en sene geçmiş tir. İlmî bir tavsiyenin bu kadar kısa bir zamanda resmen kabul edilmesi pek hoş a gidecek bir şeydir. Fakat bunun da bir sebebi olmuştur. O da Arjantin'deki tayyarecilik mektebinde çalışan talebeden bazılarının tayyare kazalarında tanılamıyacak kadar kavrulmuş olmalarıdır.

Bunun üzerine Arjantin harbiye nezareti derhal harekete gelerek tayyarecilik mektebine girecek olan ve girmiş bulunan bütün talebenin hekim muayenesinde dışların resminin

alınmasını emretmiştir. Bu dış resimlerinden bir tanesi talebeden her birinin dosyaosına konulmakla beraber bir tanesi de umumî tasnif dosyasına girecek, herkesin dışlarındeki hususiyetlere göre bütün resimler sınıflara ayrılacak, sınıflar tekrar şubelere bölünecek ve böylece birisi tanınmıyacak bir halde bulunsa bile dışlarına bakılarak hüviyeti derhal anlaşılabilircektir.

Bu usulün tatbikinde gayet mühim bir şart bulunduğu söylemeden hatıra gelir: Dışların hususiyeti mevcut dışların şekillerindeki başkalık demek olmakla beraber çürük dışlar, altın dışlar de birer hususiyet demektir. Onun için bir defa dışlarının resmi alınan bir kimse artık kendisini rahat addedemez. Her ne vakit bir dışında yeniden bir çürük olsa, bir dışını doldurrsa hemen gidip haber vermesi, dışlarının yeniden bir resmini aldırması lâzımdır. Böyle yapmadığı halde bir yangın kazasında kim olduğu anlaşılmadan kalırsa kabahat kendisinde demektir.

Buenos Ayres tayyarecilik mektebinde tatbikına başlanılan bu sağlam usulün her memlekete, her meslek şubesine yapılacağı şüphesizdir. Parmak izinden istifade eden muhtelif memleketlerdeki polis idareleri dışlar izinin daha sağlam bir usul olduğunu anlayınca elbette hapisanelerde bulunan hırsızlık mesleki erbabının dışlarından resimler alacaklar ve bunlar hapishaneden çıktıktan sonra aynı meslekte devam ederlerse o resimden istifade edeceklerdir. Vakti hapishaneden çıktıktan sonra dışlardan bir ikisini çıkartarak yerine

takma diş yaptırmak hatıra gelirs de herkesin damağının şekli de bir hususiyettir. Usta bir dişçi damağın biçimine göre dişlerin sökülmiş olduğunu anlıyabilir.

Şimdilik tayyarelerin pilotlarına ve makinistlerine tatbik olunan bu usulden, vapur yangınları çoğaldıkça, elbette gemiciler de istifade ettirilecektir. Gerek gemilerde, gerek tayyarelerle giden yolcular için dişlerinin izini kaydettirmek belki ilk zamanlarda ihtiyarî olacak, fakat kazalar devam ettikçe tabii mecburî tutulacaktır. Uzun tayyare yolcularında seyahat biletinin hayırlıca mühim bir de hayat sigortası ikramiyesine hakverdiği malûmdur. Kaza vukuunda yolcunun hüviyeti hakkında ihtilâf çıkmaması için insanın tayyareye binmeden evel dişlerinin

resmini aldirarak emniyetli bir yere emanet etmesi ihtiyatlı bir hareket sayılacaktır.

İstikbali evelden keşfetmek kabîl olamdığı için bu dişler izi usulünün ileride daha ne kadar iyiliklere sebep olacağını şimdiden söylemeğe kalkışmak da doğru olamaz. Fakat bütün dünyadaki dişçilik mesleğini çok memnun edeceğini söylemek için büyük bir kehanete elbette lüzum yoktur.

Dişçiler himmet ederlerse belki bir gün her memlekette herkse dişleri tamam olunca onların izini aldirarak nüfus sicillerindeki kaydına bu izi de ilâve ettirmeğe ve dişlerinde her ne vakit bir değişiklik olursa tâbi bulunduğu nüfus idaresine haber vermeğe mecbur tutulacaktır.

GELECEK SAYIDA ÇIKACAK YAZILARIN BAZILARI:

Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi
Ege
İlim ve Âlim
Tarih ve Terbiye
Kanser Bulaşık mıdır

R. Ş.
Enver Behnan
Salih Murat
İsmail Hakkı
Zeki Nasır

YENİ KİTAPLAR (*):

Alfabenin Menşei
Ahmet Cevat
S: 72 F: 50 Kuruş.
Türkçede Kelime Teşkili
Ahmet Cevat
S: 78
T. D. T. C. Gramer Kolu Neşriyatı.
Kısaltmalar Lügüti: A
İsamail Hakkı Tevfik
S: 76 F: 125 Kuruş.
Ne Mutlu Bana ki Türk Yaratıldım (Şiir)
İshak Refet
S: 136 F: 75 Kuruş.
Kızıl Irmak (Şiir)
İshak Nuri
S: 32 F: 20 Kuruş.
Kâinat Kitaphanesi, İstanbul.
Adsızın Defteri
Lütfi Oğuz
S: 65
İtalyan Edebiyatı
Nüshet Haşim Sinanoğlu
S: 406 F: 160 Kuruş
Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.
Radiyoaktivite
Rasim Ömer
S: 70 F: 60 Kuruş.
Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti
Hilmi A. Malik
S: 148 F: 75 Kuruş.

(*) Burada mecmuaya gönderilen kitaplardan "ÜLKÜ," nün şiarlarına uygun görülenler ilân olunur.

HAKİMİYET
MİLLİYE
MATBAASI